

Глава једанаеста

НАСТУПАЊЕ САВЕЗНИКА СЕВЕРНО ОД СЕНЕ

Врховни командант одлучио је да од 1 септембра лично преузме непосредну команду над сувоземним снагама. Према томе, од тога тренутка Дванаеста америчка група армија није више била под мојом командом.

Проблем будућег вођења операција против Немачке претре-сан је још док су савезничке армије надирале према Сени. Између 23 августа и 12 септембра надугачко сам расправљао са генералом Ајзенхауером о будућем плану операција.

Крајем августа, према оцени непријатељских могућности, изгледало је да се немачки отпор у Западној Европи налази пред сломом. Сматрало се да северозападно од Ардена непријатељ располаже само са две слабе тенковске и девет пешадиских дивизија, које су се налазиле у пуном повлачењу. Због тога је било вероватно да те снаге не би могле пружити јак отпор ако им се не би дало времена да предахну. Јужно од Ардена непријатељске снаге цењене су на две механизоване и четири слабе пешадиске дивизије. Осим тога разне хетерогене немачке снаге, које су биле слабе борбене вредности, повлачиле су се из Југозападне Француске, а у долини Роне савезничке снаге гониле су на север две пешадиске и око половину једне тенковске дивизије. Под таквим околностима било је очигледно да би непријатељ морао да доведе свеже дивизије са других фронтова и из Немачке ако би имао намеру да спречи наше продирање у Рајх. А пошто је његов ратни потенцијал зависио од Рурске и Сарске Области, могло се претпоставити да ће своје расположиве снаге сасредити за њихову одбрану. Међутим, због важности коју је непријатељ придавао местима за пуштање „V“ бомби у Фландрији, постојала је и друга могућност, тј. да већи део својих расположивих снага сасреди на северу. Зато смо рачунали (22 августа) да ће око шеснаест дивизија употребити на северним секторима, а са остатком снага покушати да задржи америчко наступање ка Мецу.

Који је био најбољи начин за искоришћавање такве ситуације да би се рат са Немачком завршио што је могуће брже?

Према мome мишљењу, које сам изложио врховном команданту, постојали би изгледи за постигнуће одлучних резултата ако би се свим расположивим снагама савезничких армија извршио један снажан и нездаржив удар преко Рајне у срце Немачке и да би успех тога плана зависио од тога да ли ћемо успети да сасредимо довољне снаге снабдевене свим борбеним потребама у толикој мери да темпо њиховог наступања не попусти од часа кад пређемо Сену. Због тога је тај план захтевао да се искористе сва савезничка средства у најширем смислу речи и да се обуставе офанзивне акције на свим осталим секторима савезничког фронта.

Такав продор у Немачку могао се извести на два правца — северним правцем који би водио кроз Белгију до Рајне, а затим северно од индустриске Рурске Области у отворене равнице Северне Немачке и јужним правцем који би водио преко Меца и Сарске Области у централни део Немачке.

Ја сам сматрао да је северни правац бољи пошто бисмо на њему могли са већим успехом да искористимо своју изразиту мањеварску способност и своје оклопне снаге у равницама Северне Немачке него на тешком земљишту у јужним пределима. Логично је да би се овај план морао спроводити у више фаза. Због тога, да би се могао разумети доцнији развој операција Двадесет прве групе армија, врло је важно имати пред очима које су то фазе биле.

По мome мишљењу, по преласку Сене, форсирање Рајне био је најтежи проблем за Савезнике због тога што Рајна претставља озбиљну препреку од огромне војничке вредности. Зато сам сматрао да је стварање мостобрана на њеној источној обали од пресудне важности за наше планове за завршетак рата. Ми бисмо несумњиво постигли огроман успех ако би нам пошло за руком да одржимо силину и темпо наших операција с оне стране Сене и да без престанка гонимо непријатеља до Рајне тако да је пређемо („bounce“) пре но што би непријатељ могао да образује фронт према нама. С друге стране, ако бисмо оставили непријатељу довољно времена да организује чврст фронт који би успео да задржи наше наступање, лако бисмо се могли уплести у тешке позиционе борбе западно од Рајне, а то би нас, у вези са доласком зиме, могло задржати све до пролећа 1945 године. Сем тога, ако би непријатељ успоставио солидан одбранбени систем са ослонцима на Мезу и Рајну, морали бисмо да изводимо замашну операцију форсирања реке, која би захтевала доста времена, много људских жртава и велики утрошак материјала.

Међутим, ако бисмо успели да сасрећивањем наших снага брзо и без много губитака заузмемо мостобран источно од Рајне, обезбедили бисмо отскочну даску за развој операција у срце Немачке. Ако би се при томе Рајна прешла северно од Руре, логично је да би сама индустриска Рурска Област била наш непосредни циљ, јер се сматрало да Немци без ње не би били у стању да продуже рат више од шест месеци.

Чим бисмо изоловали Рур, наше операције могле би се слободно развијати у отвореним равницама Северне Немачке. А пошто је Рур био немачка главна индустриска област, било је очевидно да би Немци за њену одбрану привукли са севера своје расположиве снаге. То значи да бисмо нападом на Рурску Област натерали немачку војску да бије битку на северу, тако да бисмо је могли потући на земљишту које је погодно за искоришћење наше велике покретљивости. Под условом, дакле, да се испуне битни предуслови брзине и **нагомилавања борбених потреба**, предлагао сам да продремо у Белгију, заузмемо пристаништа у Каналу све до Антверпена, преместимо базе за наше ваздухопловство у Белгију и северним правцем предузмемо брзо продирање у Немачку.

Поред изложеног, по преласку Сене Савезници су могли да наступају ка Рајни широким фронтом, тј. да примене „стратегију широког фронта“, како ћу то назвати за разлику од плана за извођење једног јединог сасрећеног удара о коме сам горе говорио.

„Стратегија широког фронта“ захтевала би да савезничке армије најпре поседну положаје дуж Рајне, а затим да развију операције ради заузимања Рурске и Франкфуртске Области. После тога операције у Немачкој могле би се изводити северним правцем, или преко Сара и Франкфурта или дуж оба правца — према томе каква би била ситуација. Битна разлика између ова два плана била је у томе што је „стратегија широког фронта“ избегавала ризик који би могао настати развијањем дубоке операције на релативно узаном фронту. Та стратегија претстављала је сушту супротност тзв. „истезању нашег врата“ у један једини дубоки продор у непријатељску територију. С друге стране она је изискавала лаганија и опрезнија дејства и присиљавала савезничке армије да развијају операције на врло широком фронту и да расплињавају своје расположиве резерве борбених потреба, које, по моме мишљењу, не би биле у стању да одговоре таквим напорима.

Ја сам био против „плана широког фронта“ не само због тешкоћа у снабдевању, већ и због тога што његовом применом никде не бисмо били довољно јаки да бисмо могли брзо постићи

одлучне резултате. Напротив, Немци би добили времена да се приберу, а ми бисмо били увучени у дугу зимску војну.

Изгледало је да је суштина проблема била у томе да ли Савезници могу сасредити доволно снага у најширем смислу те речи, да би осигурали успех једним јединим дубоким прором, или би се морала применити „стратегија широког фронта“ ако се не би могло извести такво сасрећивање снага и средстава.

Врховни командант се најзад одлучио за „стратегију широког фронта“. Он је дошао до закључка да се одмах неће моћи сасредити доволно материјалних средстава да би наше јаке снаге могле прећи преко Рајне и наступити дубоко у Немачку, јер је дотур још увек текао од обала у Нормандији и Шербурског Полуострва, а и јесен је била пред нама. Зато је он био убеђен да је отварање пристаништа за бродове који дубоко газе и побољшање наше организације снабдевања битни предуслов за предузимање једног одлучујућег напада на Немачку.

Генерал Ајзенхауер је наредио да савезничке армије заузму положаје дуж Рајне и да успоставе мостобране где год је могуће, с тим да се операције не проширују даље на исток дотод пристаниште у Антверпену не буде отворено и почело да ради. У међувремену требало је успоставити чврсту везу са Шестом америчком групом армија која је наступала од Средоземља, да би се образовао један непрекидан фронт од Швајцарске до Северног Мора. У оквиру тог плана Двадесет прва група армија, заједно са делом Дванаесте америчке групе армија који је оперисао северно од Ардена, имала је задатак да најпре заузме пристаниште Антверпен, затим да избије на сектор Сигфридove линије који штити Рур и најзад да заузме сâм Рур. Линија разграничења између Двадесет прве и Дванаесте групе армија ишла је линијом Амијен — Брисел — Крефелд, све закључно за Двадесет прву групу армија. Истовремено је наређено Дванаестој америчкој групи армија да пробије део Сигфридove линије који штити Сар и да заузме Франкфурт.

Прва савезничка ваздушнодесантна армија била је придата Двадесет првој групи армија ради помагања њених операција до Рајне и при њеном прелазу.

Разматрајући задатке које сам добио, обратио сам нарочиту пажњу на могућност одржавања темпа гоњења са снагама и материјалним средствима којима сам располагао, а у циљу искоришћења растројства непријатељских снага. Поншто је Двадесет прва група армија у то време располагала са четрнаест пешадиских дивизија и седам окlopних бригада, нисам веровао да ће толике снаге моћи да добијају из Нормандије све што им буде требало

у току њиховог наступања до Белгије и даље, ако би се искористила само моја расположива средства за снабдевање.

Ускоро је постало јасно да Двадесет прва група армија није у стању да заузме Рур без подршке других снага. Међутим, у то време постојале су веома повољне околности за релативно лако постизање других важних успеха. Искуство је показало да се при повлачењу великог обима веома тешко организују трупе које после пораза у бици изводе тако дуге и тешке маршеве. То значи да је постојала могућност да осујетимо неки озбиљнији отпор Немаца ако им не бисмо дозволили да предахну, пошто нису имали непосредних резерви за интервенцију.

Да ли ћу само са својим снагама моћи без предаха да гоним непријатеља све до Рајне био је пресудни проблем пред којим сам стајао.

Већ сам истакао велику важност коју сам придавао брзом успостављању мостобрана преко Мезе и Рајне. Међутим, пошто сам био дубоко свестан огромних тешкоћа које у војничком смислу претставља форсирање те две велике водене препреке, хтео сам да их избегнем по сваку цену.

Иако се према „стратегији широког фронта“ наш задатак састојао, углавном, у томе да избјежемо на Рајну, ипак сам настојао да остварим свој план о сасрећивању свих снага које су ми стајале на расположењу у циљу извршења једног удара којим бих у једном замаху одбацио непријатеља све до ове реке и успео да се пребацим преко ње пре чио што би Немци могли да нам пруже озбиљнији отпор. А пошто би извршење тога плана било утолико лакше, уколико би брзина нашег дејства била већа, сматрао сам да би се брзина најлакше постигла ако бисмо употребили све своје снаге, макар и по цену сваког другог подухвата.

Пошто се врховни командант сложио са оваквом концепцијом мого плана за развој операција, заузимање мостобрана на десној обали Рајне био је мој најважнији задатак, који је имао првенство над свим осталим дејствима. Због тога су и операције Двадесет прве групе армија северно од Сене биле усмерене томе циљу, при чему је сасрећивање довољно јаких снага за постигнуће сигурног успеха претстављало највећу тешкоћу.

Глава дванаеста

НАДИРАЊЕ ПРЕКО ПА ДЕ КАЛЕА У БЕЛГИЈУ, ЧИШЋЕЊЕ ЛУКА У КАНАЛУ И БИТКА КОД АРНХЕМА

План за наступање у Белгију

26 августа издао сам детаљна наређења за наступање северно од Сене.

Десно од нас Дванаеста група армија имала је задатак да са Првом америчком армијом дејствује општим правцем Париз — Брисел, са циљем да овлада просторијом Брисел — Мастрихт — Лијек — Намир — Шарлроа.

Према споразуму са генералом Бредлијем разгранична линија између нас ишла је линијом Мант — Бове — Турне — Алост — Антверпен (све закључно за Другу армију).

Уништење непријатеља у Северној Француској, чишћење Па де Калеа и његових база за „V“ бомбе, заузимање аеродрома у Белгији и отварање пристаништа у Антверпену били су непосредни задаци који су стајали пред Двадесет првом групом армија, док сам окружење Рура означио као наш крајњи циљ.

Наредио сам Другој армији да пређе Сену што је могуће брже и да наступа ка просторији Арас — Амијен — Сен Пол, без обзира на наступање осталих армија на њеним крилима. Из те зоне армија би имала да наступа право у Белгију кроз индустриску област Североисточне Француске. А генерал Демпсеј, са своје стране, морао је да буде спреман да упути део својих трупа на северозапад ради потпомагања једне ваздушнодесантне операције која би се изводила у зони Па де Калеа. Другој армији дао сам упутства да истури своје оклопне снаге на веће отстојање, с тим да предњи делови оклопних јединица обилазе евентуална места отпора и да продиру даље највећом брзином како би преsekli непријатељске комуникације које у обалском појасу воде са запада на исток. Исто тако требало је да Амијен што пре падне у наше руке.

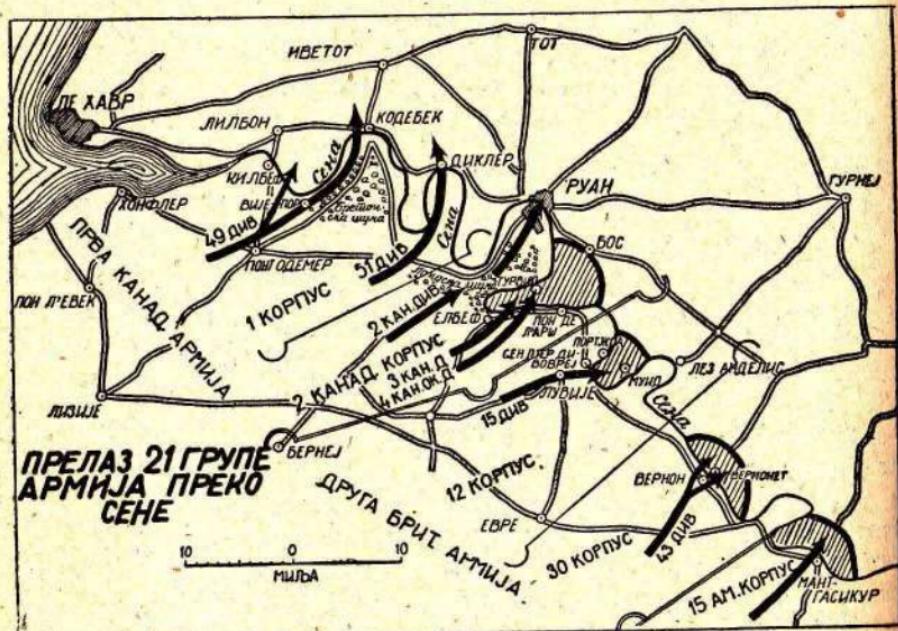
Прва канадска армија имала је задатак да за прво време дејствује дуж обалског појаса на север до Брижа, с тим да што пре заузме Дијеп и да један корпус скрене ка полуострву Хавру како би заузео пристаниште и уништио непријатељске снаге у том простору. Осим тога, наредио сам да Прва канадска армија напада са тежиштем на десном крилу и да савлађује непријатељска жарешта отпора десним обухватом („right hooks“).

Прелаз Сене

(Скица 29 и 30)

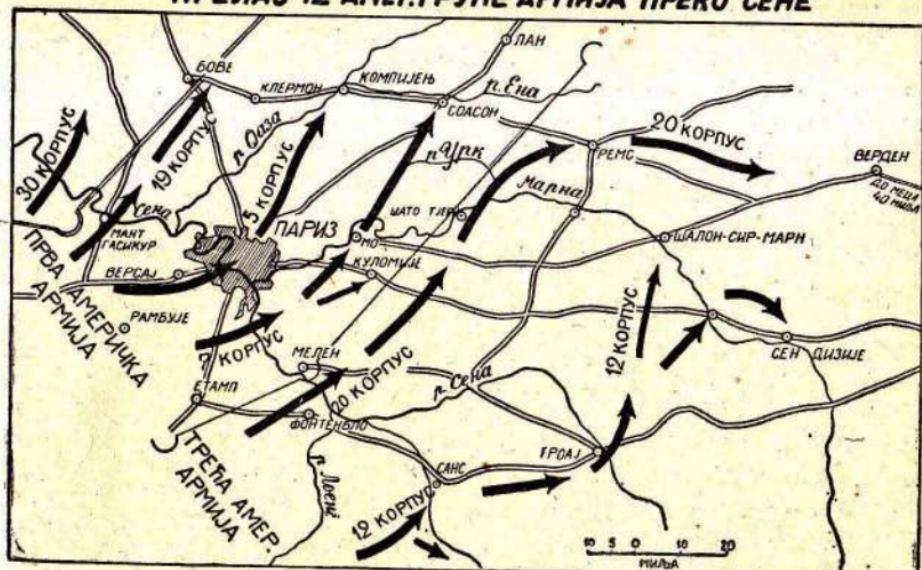
Друга армија намеравала је да пређе Сену са 30 корпусом у близини Вернона, а са 12 корпусом између Лез Анделиса и Лувијеа. Прикупљање ових корпуса у близини реке трајало је доста дugo, јер су морали да секу правац наступања два америчка корпуса који су из области Дреа продрли на северозапад до Елбефа.

25 августа у 19.00 часова чељна бригада 43 дивизије (из 30 корпуса), под заштитом артиљеријске запречне ватре, почела је да прелази реку јуришним чамцима. Отпор на северној обали углавном је био слаб, пошто непријатељ није имао унапред припремљене одбранбене положаје. У том рејону бранила се свежа, али ослабљена 49 немачка дивизија, пошто је морала да одваја

Скица 29

ПРЕЛАЗ 12 АМЕР. ГРУПЕ АРМИЈА ПРЕКО СЕНЕ

Скица 30

своје људство и на друге стране; непријатељ се налазио у селу Веронету и на узвишењима на јужној обали, одакле је покушавао да нам омета израду скела и мостова. 26 августа после подне сломљен је отпор непријатеља тако да је још једна бригада пребачена на десну обалу реке пре но што је пала ноћ. 28 августа на северној обали налазила се цела дивизија заједно са 8 оклопном бригадом. Исте вечери трупе су заузеле узвишења која су доминирала местима прелаза и успоставиле један мостобран четири миље ширине и три миље дубине. 11 оклопна дивизија почела је да прелази реку за 43 дивизијом, док је Гардиска оклопна дивизија већ била у покрету од Кондеа.

27 августа, на отсеку 12 корпуса, 15 дивизија извршила је напад у окуци Сене, око три миље источно од Лувијеа. Северно, код Сен Пјер ди Вовреја, прелаз је извршен скоро без отпора; док су на месту прелаза, отприлике једну миљу узводно, претрпљени тешки губици, тако да су се дејства у том рејону на крају морала прекинути. Челина бригада довршила је прелаз скелама код Сен Пјера и постепено проширила мостобран све до линије Муид — Портжоа. Иако је земљиште око подигнутих мостова било под дејством непријатељске артиљеријске ватре, ипак је 29 августа цела 15 дивизија била преко реке, док је цела окука западно од Лез Анделиса била у нашим рукама. 30 августа 4 оклопна бригада

и 53 дивизија почеле су да стижу на мостобран, а иза њих и 7 оклопна дивизија.

На фронту Прве канадске армије 2 канадски корпус намештавао је да изврши прелаз у рејону Пон де л' Арша и Елбефа, с обе стране једне оштре окуке, око осам миља јужно од Руана. На његовом десном крилу, увече 26 августа, пребациле су се преко Сене патроле 4 канадске оклопне дивизије, а следећег јутра, на сплавовима и јуришним чамцима, прешла је реку и пешадија ове дивизије и почела да проширује мостобран у правцу истока. У свитање 27 августа почела је да прелази и 3 канадска дивизија, тако да је у току дана читава окука била постепено чишћена од непријатеља, а Турвил заузет. Сада су обе дивизије кренуле ка Босу и Руану да би пресекле отступницу непријатељу који је јужно од Сене још био у борби са 2 канадском пешадијском дивизијом у Лондској Шуми. 29 августа заузет је Бос, а следећег дана предњи делови 3 канадске дивизије ушли су без отпора у Руан. 2 канадска дивизија морала је три дана да води тешке борбе да би очистила Лондску Шуму; непријатељске заштитнице и остатци разних јединица пружали су јак отпор у густој шуми тако да су обе стране претрпеле знатне губитке. Па ипак, 30 августа 2 канадска дивизија била је у стању да продре у мостобран на Сени.

Најзад су прешле Сену и две пешадијске дивизије 1 корпуса, наилазећи на прилично јак отпор у рејону Бретонске Шуме и речног ушћа. 29 августа 51 дивизија стигла је до окуке код Диклера, а следећег дана пребацила патроле преко реке, док је 49 дивизија са Краљевском холандском бригадом истога дана, помоћу јуришних чамаца, скела и свих других средстава која су нађена на обали, пребацила извесне делове преко реке између Кодебека и Вије Пора. 1 септембра обе дивизије биле су на десној обали, одакле су отпочеле да се пробијају даље ка северу.

На сектору Дванаесте америчке групе армија, Трећа америчка армија брзо је напредовала ка Троају, Шалону-сир-Марн и Ремсу. 27 августа 12 корпус стигао је до Троаја, 30 августа ослободио Шалон и прешао Марну, а затим скренуо у југоисточном правцу ка Сен Дизијеу. У међувремену, 28 августа, 20 корпус приближио се Марни код Шато Тијерија, два дана доцније ушао у Ремс, а затим је упућен на исток ка Вердену. 15 корпус, који је учествовао у надирању јужном обалом Сене, вратио се 29 августа у састав Треће америчке армије и повукао у рејон источно од Париза.

Прва америчка армија, која је прешла Сену између Мелена и Мант Гасикура, стигла је на линију Лан — Перон, одакле је имала да брзо напредује ка североистоку. 7 корпус почео је 26 августа да прелази Сену јужно од самог Париза, а два дана доц-

није већ се приближавао Куломијеу. Пошто је успоставио мостобране на Марни, корпус је 31 августа прешао Ену и ослободио Соасон и Лан. У међувремену 5 корпус је успостављао ред у Паризу, 30 августа напредовао је северно од града, а идућег дана његове претходнице стајале су јужно од Компијења. Пошто је преузео мостобран код Мант Гасикура брзо га је проширио и 30 августа кренуо у правцу Клермона и Бовеа.

Наступање Друге британске армије ка Бриселу и Антверпену (Скица 31)

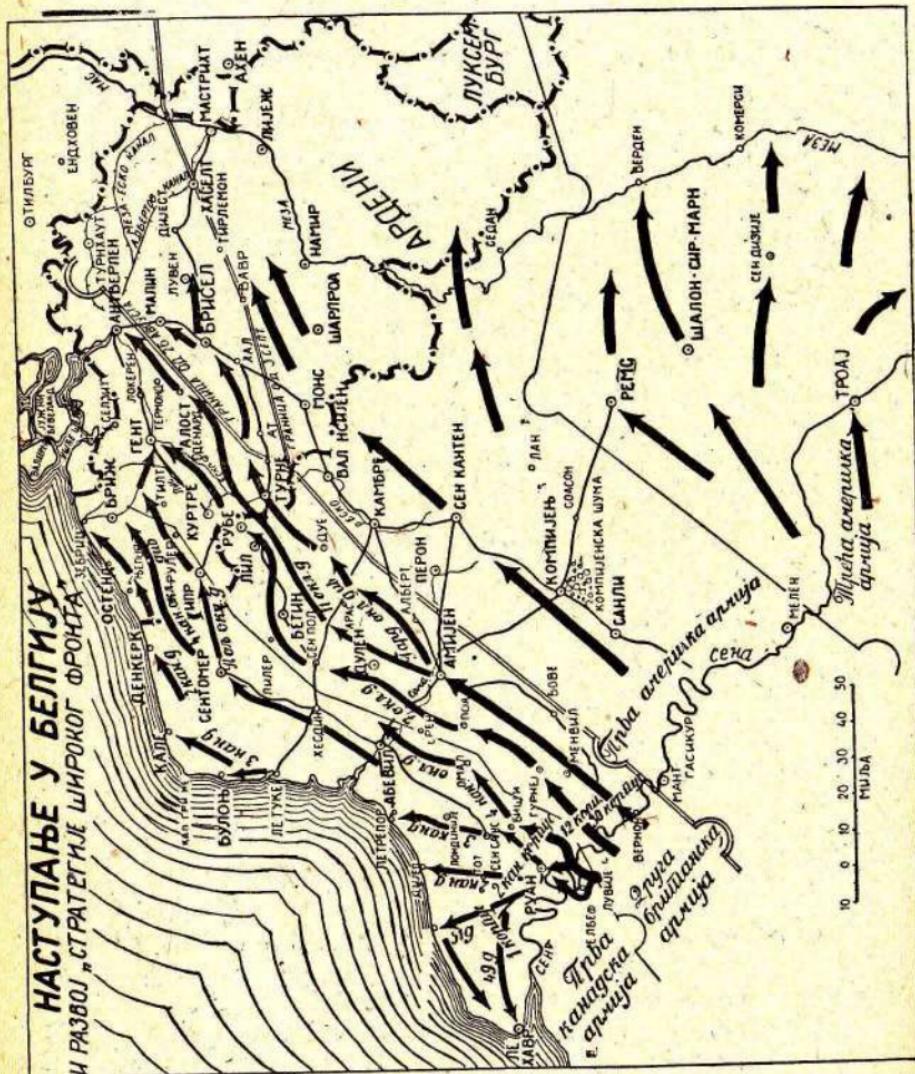
29 августа 11 оклопна дивизија, ојачана 8 оклопном бригадом, прешла је у наступање из мостобрана 30 корпуса у два главна правца. На сваком од ових праваца кретала се по једна оклопна бригада, а испред њих по један пук оклопних кола у улози претходнице. Бруни наступања првога дана била је слаба због тога што је рђаво време ометало кретање и што се наилазило не само на систематско рушење и запречавање, већ и на поједина жарашта отпора пешадиских делова потпомогнутих ватром противтенковских и самоходних топова. Тога дана до вечери дивизија је стигла у рејон Менвила, неких двадесет миља далеко од Сене. Око подне 30 августа, Гардиска оклопна дивизија сменила је 8 оклопну бригаду на десном правцу, а после подне командант корпуса наредио је 11 оклопној дивизији да и у току ноћи продужи наступање ка Амијену да би заузела мостове преко Соме у самоме граду и западно од њега. Дивизија је ушла у Амијен рано 31 августа и успела да уз помоћ тамошњих припадника Покрета отпора заузме један неоштећен мост на Соми.

У непосредној близини Амијена изненадили смо и заробили оперативни део штаба Седме немачке армије на челу са генералом Ебербахом који је био примио дужност команданта ове армије од генерала Хаусера. Из једне заповести коју је потписао Ебербах видело се да је планом Врховне команде било предвиђено да се изврши повлачење немачких снага на положаје на десној обали Соме. Ове положаје требало је утврдити тако да образују десни сектор одбранбеног фронта који би се пружао од морске обале све до Швајцарске.

Источно од Амијена, Гардиска оклопна дивизија прешла је реку Сому тако да су се њене јединице до вечери већ налазиле с обе стране друма Амијен — Алберт. Једна бригадна борбена група 50 дивизије, која је у стопу пратила претходнице оклопних кола, такође је ушла у Амијен.

Када је почело наступање северно од Сене, већ сам имао готове планове за спуштање ваздушног десанта у рејон Турнеа,

источно од окуће реке Шелде (Еско). Према мојој замисли ваздушнодесантне трупе имале су да дејствују офанзивно из реона Турnea како би уништиле непријатељске јединице које би покушале да се из обалског појаса повуку ка истоку. У сагласности са овим планом, линије разграничења на предњим крајевима између армија углавном су тако одређене да су правци њиховог наступања били усмерени више ка истоку. Десна граница Друге армије померена је од Турnea тако да је пролазила кроз Ат, Брисел, Лувен и Диест, а десна граница Прве канадске армије иза Ипра

укупљивала је Руле, Тилт и Селзит, а одатле холандском граници до Шелде.

30 августа почело је наступање из мостобрана 12 корпуса. Напред је ишла 4 оклопна бригада, а одмах иза ње 53 дивизија. Оклопна бригада прешла је двадесет пет миља у току дана и стигла до Гурнеја, док је 53 дивизија била десет миља улево иза ње. Идућег дана 7 оклопна дивизија прешла је претходнице и заједно са 4 оклопном бригадом увече стигла до линије Пса — Омал, петнаест до двадесет миља јужно од Соме. На правцу 12 корпуса непријатељ је пружао незнатањ отпор, али се често наилазило на мине, левкове и порушене мостове. 1 септембра 7 оклопна дивизија продужила је наступање, обишла непријатељски отпор код Ерена и касно ујутру заузела мост код Ханжеста, на пола пута између Амијена и Абевила.

1 септембра трупе 30 корпуса брзо су напредовале. Гардиска оклопна дивизија обишла је Арас, 11 оклопна дивизија прешла друм Арас — Сен Пол, а 8 оклопна бригада стигла до Дулана. Према извештају патрола, Лан је био очишћен од непријатеља. Идућег дана Гардиска оклопна дивизија заузела је Дуе и Турне, а 11 оклопна дивизија обишла Лил поред самог преграђа. Улево, 7 оклопна дивизија допрла је до Сен Пола, док су њене претходнице прешли друм Бетин — Лилер.

Пошто је наше наступање извођено веома брзо, више није постојала потреба за спуштањем ваздушних десаната у области Турнеа, тако да је постојећи план за употребу ових јединица био напуштен, с тим што су ревидиране линије разграничења ипак остале у важности.

Сада су издате заповести за следећу етапу наступања. Гардиска оклопна дивизија упућена је на Брисел, 11 оклопна дивизија на Антверпен, а 7 оклопна дивизија на Ган.

Наступање ка северу настављено је великим брзином. Рано ујутру 3 септембра оклопна кола Гардиске дивизије прешла су белгиску границу, а после поднё, и поред местимичног непријатељског отпора, стigli смо до Хала, око дванаест миља пред Бриселом. Још пре пада мрака цела Гардиска оклопна дивизија већ је била у престоници, док су се извиђачки делови развили око града да би затворили главне прилазе. Улево, између Турнеа и Лила, 11 оклопна дивизија привремено је задржана услед непријатељског отпора, а када је тај отпор био сломљен, дивизија је продужила наступање и те исте ноћи прикупила се на неколико миља источно од Алоста. Даље позади, 50 дивизија брзо је пристизала како би ујутро могла да уђе у град.

Непријатељски отпор на фронту 12 корпуса био је знатно већи. Да би обезбедио извесну заштиту пристаништа на Каналу, непријатељ је довео две свеже дивизије (59 и 712) у област Ла Басе — Бетин. Даље на западу, у рејону северно од Сен Пола, нашли смо на 64 пешадиску дивизију која је недавно стигла из Немачке. Док су 53 дивизија и 4 оклопна бригада водиле борбу са овим непријатељским формацијама, 7 оклопна дивизија скрепнula је источно од Лила, да би обишла отпор непријатеља и продужила ка свом циљу, Гану.

11 оклопна дивизија ушла је у Антверпен 4 септембра и брзо савладала непријатељске јединице у квартовима за становање. На северу, у рејону докова, непријатељ је неколико дана пружао отпор тако да нам је причињавао знатне тешкоће пре што је коначно савладан. Као награду за велике победе у Нормандији и доцније брзо наступање, заузели смо скоро потпуно* неопштећене докове. Следећа два дана 30 корпус вршио је реорганизацију својих снага на просторији Антверпен — Малин — Лувен — Брисел — Аlost — Термонд и хитне припреме за даље наступање ка Албертовом и Меза — Еско Каналу.

У исто време 12 корпус чистио је зону Сен Пол — Бетин — Лил, док је 7 оклопна дивизија продирала правцем Рубе — Оденард до Гана, који је заузела 5 септембра увече. 7 септембра, пошто су Ган и рејон јужно од њега били сигурно у нашим рукама, 12 корпус сменио је трупе 30 корпуса у Алосту и Антверпену, на тај начин преузео северни отсек Друге армије и ослободио 30 корпус за даља дејства на североистоку.

Друга армија напредовала је 230 миља за 6 дана. Позади три оклопне дивизије, које су биле у улози претходница, наступале су пешадиске формације подржаване од оклопних бригада. Оне су поседале заузето земљиште и изводиле обимне акције чишћења, које је захтевао овај начин наступања.

Десни бок Друге армије био је обезбеђен исто тако брзим напредовањем Прве америчке армије, која је, на крају, избила на линију Намир — Тирлемон. У току свог наступања, ова армија заробила је најмање 25.000 Немаца у „цепу“ око Компијењске Шуме. На западном крилу, западно од линије Антверпен — Лил — Бетин — Хесдин, непријатељ је, према процени од 4 септембра, располагао још са око 150.000 људи који су припадали разним хетерогеним трупама. Неке од ових група постепено су се прикупљале у утврђења која су била подигнута око пристаништа у Каналу, а остале су се могле повлачiti једино правцем преко ушћа Шелде до острва северно од ушћа. Почетком септембра, трупе 1 корпуса Прве канадске армије окружавале су Хавр, док је 2 канадски корпус 3 септембра стигао до Соме.

На другим деловима савезничког фронта, Трећа америчка армија стигла је до Комерсија и Вердена на Мези, док су савезничке инвазионе снаге са Средоземља и даље наступале долином Роне.

Ситуација 3 септембра

3 септембра издао сам нове директиве Двадесет првој групи армија за даљи развој операција.

Већ сам у претходној глави објаснио да је мој главни циљ непрестано био да што је могуће брже пређем Рајну, тј. пре но што би непријатељ могао да се реорганизује и да нас задржи. А пошто је у то време брзина, и то што већа брзина, била пресудан чинилац за извршење овог задатка, наредио сам Другој армији да наступа ка Рајни што брже може. Линија разграничења између Друге армије и Прве америчке армије ишла је линијом Вавр — Тирлемон — Хаселт — Ситард — Ливеркузен на Рајни, око шест миља северно од Келна (све закључно за Прву америчку армију). С оне стране Рајне граница је ишла јужним крајем Рура до Варбурга и Брунсвика (све закључно за Двадесет прву групу армија). Пошто је оваква граница захтевала да Двадесет прва група армија наступа веома широким фронтом ка Рајни, наредио сам Другој армији да своје главне снаге усмери на отсек реке између Базела и Архема. У то време имао сам намеру да форсирам Рајну северно од Рура, угрожавајући Рурску Област фронтално са запада, а потом да је обилазим око њеног северног дела. У исто време требало је извршити припреме како бисмо делом снага са Рајнског мостобрана могли скренути ка Јужној Холандији у правцу пристаништа код Ротердама и Амстердама. Врховни командант издао је директиву Првој америчкој армији да наступа у вези са њама, левим крилом ка Рајни између Бона и Келна. Прва канадска армија имала је задатак као и раније, тј. да најпре очисти обалски појас све до Бријка, а потом да предузме чишћење ушћа Шелде како би се омогућио прилаз Антверпену из Северног Мора.

Због брзог наступања из Нормандије наша служба снабдевања морала је да улаже огромне напоре. Међутим, иако су наше комуникације по доласку у Брисел и Антверпен биле дуге око 300 миља, ипак смо у то време имали могућности да у централном делу Белгије образујемо једну истакнуту базу за снабдевање, која би се снабдевала преко одличног и очуваног пристаништа чим буде Шелда очишћена.

Али наше наступање у то време изазивало је веома сложене проблеме у погледу снабдевања. Пре свега, очекивало се да ће у операцијама између Нормандије и Белгије настати известан за-

стој, који би нам омогућио да пребацимо потребне залихе материјала у складишта близу фронта, али тога застоја није било. Пошто су, на тај начин, наша складишта још увек остала у Позадњој бази за снабдевање у Нормандији, требало је решити проблем снабдевања два корпуса који напредују до четрдесет миља дневно. У том циљу одузета су сва моторна возила другог и половина возила првог ешелона 8 корпуса, који је остао као посада на терену, и употребљена за снабдевање 12 и 13 корпуса. Исто тако, ускоро је било потребно да се и од извесних јединица Прве канадске армије одузму њихова возила да би се одржао темпо наступања других јединица.

30 августа донета је одлука да се постапамо да што пре заузмемо неко пристаниште у Каналу, као што је Дијеп или Булоњ, и да до тога времена смањимо пошиљке материјала и возила преко Нормандије. Пошто смо били доволно снабдевени свима потребама и у довољним количинама, решено је да се наш просечни дотур од 16.000 тона смањи на 7.000 тона дневно. На тај начин могли смо знатан број транспортних возила, која су радила око обала и пристаништа, да ослободимо и употребимо за снабдевање трупа на самоме фронту.

Потрошња бензина за време гоњења била је огромна, тако да је већи део транспортних возила био употребљен за превоз горива. Још једном се потврдило начело да потрошња муниције стоји у обрнутој сразмери са потрошњом бензина, те се због тога захтеви за превоз муниције нису много сукобљавали са захтевима за превоз бензина.

Регулисање саобраћаја имало је огроман значај, нарочито с обзиром на привремене мостове преко Сене и многих других река. Цистерне са горивом, које су раније биле тако ретке на друмовима, сада су у конвојима превалајивале велика отстојања. Често је било потребно да одреди Војне милиције (Military Police detachments) спроводе специјалне конвоје унапред припремљеним путевима. Да би се обезбедила потребна еластичност, прикупљена су сва транспортна средства трећег ешелона и стављена под непосредну контролу команди армија и проширени задаци свих транспортних колона. Транспортна средства првог ешелона изузимала су материјал за снабдевање из најближих база за снабдевање (Field Maintenance Centres), транспортна средства другог ешелона из одељака армиске базе (Army Roadheads), док су транспортна средства трећег ешелона и Управе позадине Врховне команде (GHQ) вршила дотур од Позадње базе за снабдевање до ових одељака. Колоне ових транспортних средстава (RASC) превалајивале су понекад у овом периоду и по двеста миља дневно.

Због брзог издужавања комуникациског правца, као и недостатка развијеног система веза, појавиле су се велике тешкоће, јер су телефонске линије биле уништене, а отстојања за преносне војне радиостанице ускоро су постала исувише велика. Због тога смо често морали да употребљавамо курире на моторним возилима, тако да се при томе губило много времена. Спорост у одржавању везе утицала је и на еластичност снабдевања, пошто је било тешко да се према стварним потребама изврши брза преоријентација у погледу првенства снабдевања поједињих јединица.

Могло се очекивати да ће наше армије, заузимањем непријатељских складишта, за време тако дугог наступања бар донекле олакшати проблем свог снабдевања. Међутим, од тога је било веома мало користи, вероватно због тога што су та складишта, као и путеви који су до њих водили, били прецизно бомбардовани. Темпо гоњења непријатеља одржали смо добром делом смањењем дотра и одузимањем моторних возила од оних јединица које су биле повучене из борбе.

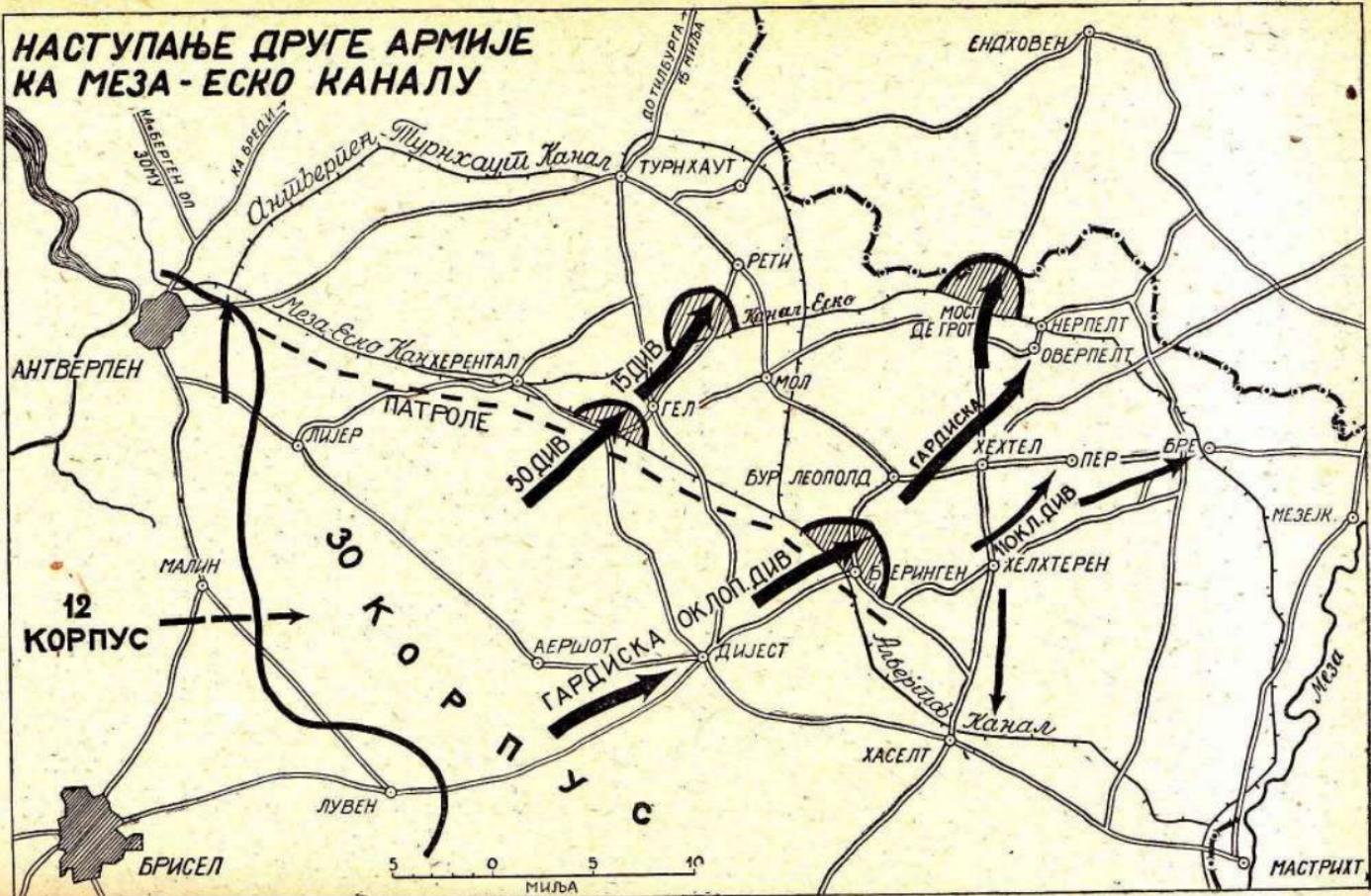
Наступање Друге армије до Меза — Еско Канала

(Скица 32)

Друга армија продужила је без задржавања даље наступање из рејона Брисел — Антверпен.

Пред Другом армијом, на линији између Хаселта и Антверпена, непријатељ је располагао са 176 и 719 дивизијом и деловима 347 дивизије. Ове трупе биле су ојачане групама падобранаца и остацима 1 СС тенковске дивизије.

Друга армија намеравала је да наступа са 30 корпусом на челу, док би 12 корпус вршио заштиту њеног левог бока, пошто је на десном крилу била Прва америчка армија. У првој етапи наступања ка Рајни требало је да 30 корпус са Гардиском оклопном дивизијом избије у рејон Ендховена, а са 11 оклопном дивизијом у рејон Турнхаут — Тилбург. Да би се извршили ови покрети, морао се прећи известан број водених препрека, нарочито Албертов Канал и Меза — Еско Канал. Ујутру 7 септембра Гардиска оклопна дивизија кренула је ка Дијесту, док су се оклопна кола развила ради извиђања положаја на Албертовом Каналу од Берингена до Херентала. Према примљеним извештајима сви мостови били су уништени, те је дивизија намеравала да форсира канал близу Берингена. У међувремену 11 оклопна дивизија покушала је да пређе канаде северно од Антверпена, али је наишла на знатан отпор, те је почела да тражи слабије тачке на непријатељском одбранбеном фронту даље на истоку. После тога, наре-

Скица 32

ћено је 50 дивизији да створи један мостобран лево од Гардиске оклопне дивизије, у погодном рејону између Берингена и Гела.

8 септембра Гардиска оклопна дивизија прешла је Албертов Канал код Берингена и успоставила мостобран упркос знатног непријатељског отпора. Даље наступање усмрено је ка североистоку са циљем да се заузме мост Де Грот преко Еско Канала близу Нерпелта. Истога дана увече, 50 дивизија заузела је један мали мостобран преко канала југозападно од Гела, где је непријатељ такође пружао жилав отпор и извео неколико добро организованих противнапада.

Мостоборани су постепено проширивани. Гардиска оклопна дивизија пробила се 10 септембра до Оверпелта и дошла у додир са спољњом линијом одбране моста Де Грот. Борбе су се водиле са променљивом срећом не само близу канала, већ и јужније око Хехтела и шумовитих предела на југозападу. Па ипак, мост је заузет до сумрака, тако да су и пешадија и тенкови почели да прелазе преко канала. 11 септембра мостобран је појачан. С обзиром на отпор непријатеља и на изложеност источног крила пребачена је 11 оклопна дивизија на просторију Пер — Бре — Хелхтерен, а 15 дивизија 12 корпуса, која је на мостобрану Гел сменила 50 дивизију, постепено је потисла непријатеља до Еско Канала и нноћу 13 септембра заузела један мостобран преко канала близу прелаза Гел — Рети. У то време у рејону Гана Канадска армија сменила је остатак 12 корпуса, који је потом кренуо према зони Гел — Дијест — Малин — Антверпен.

Пошто је непријатељ вршио све јаче нападе на наше мостобране преко Еско Канала, било је очигледно да је добио јака појачања. Дошло је до више оштрих противнапада, нарочито у рејону моста Де Грот.

Сада је Друга армија поново морала мало да застане. Требало је савладати тешкоће у снабдевању и привући ка фронту извесне количине материјала. Пошто се показало да ће чишћење Хавра трајати дуже времена, отворено је 8 септембра пристаниште у Дијепу, тако да је два дана доцније упловио у њега први брод. Капацитет пристаништа брзо се повећао и крајем месеца ту је истоваривано 6.000 до 7.000 тона дневно.

Тежак проблем регулисања саобраћаја на дугачким комуникацијама решен је на тај начин што је у Амијену основана једна централна саобраћајна организација која је имала задатак да управља целокупним саобраћајем у позадини одељака армских база.

Међутим, и поред нашег напора и импровизација, био сам убеђен да наша служба дотура неће бити у стању да довољно брзо обезбеди све оног што нам треба, те сам 7 и 9 септембра из-

вестио врховног комandanта да чак ни са једним пристаништем у Па де Калеу нећу моћи да се пребацим преко Рајне ако се не повећа капацитет снабдевања. Према тадањем прорачуну постојала је бојазан да ће Друга армија морати да чека до 23 септембра, ако ње и дуже, док се складишта на фронту не попуне потребним залихама да би се наступање могло наставити. А такво одлагање пружило би непријатељу прилику да појача и организује отпор испред немачке границе. Генерал Бедел Смит, који меје 12 септембра посетио у име врховног комandanта, после једничког претресања ситуације, обећао је да ће нам повећати количине дневног транспорта ваздушним путем и да ће нам ставити на расположење неколико америчких транспортних јединица како би те убрзали наше припреме. У исто време, Прва америчка армија имала је да добије првенство у снабдевању у Дванаестој групи армија да би могла изводити интензивнија дејства на нашем десном крилу. Следећих недеља стизало нам је сваког дана ваздушним путем просечно по 400 — 500 тона, док су америчке транспортне колоне сухопутним комуникацијама дотурале такође око 500 тона дневно до наших одељака армиских база близу Брисела. Послати материјал састојао се углавном од бензина и нарочитих потреба за америчке ваздушнодесантне дивизије.

Захвальујући тој помоћи могао сам да одредим почетак наступања Друге армије до Рајне нешто раније, тј. за недељу 17 септембра.

Иако нам је приближавање јесени задавало доста бриге, ипак сам веровао да сад имамо довољно снага и средстава да образујемо мостобран на Рајни, само ако временске прилике допусте широку употребу наших ваздушних снага и ваздушнодесантних трупа. Додуше, располагали смо са крајње умереним резервама, нарочито у погледу снабдевања.

Дејства Прве канадске армије на обали Канала од 1 — 12 септембра

2 канадски корпус кренуо је из Руанског мостобрана 31 августа, а 4 канадска оклопна дивизија на десном крилу продрла је у току дана око двадесет миља ка Форжу и Бушију. У центру, 3 канадска дивизија, која је наступала правцем Сен Санс — Лондиније, 1 септембра заузела је Е и Ле Трепор. На левом крилу, 2 канадска дивизија продирала је скоро без отпора право кроз Тот ка Дијепу и предвече 1 септембра ушла у пристаниште.

Наступајући од Бушија преко Омала, 4 канадска оклопна дивизија стигла је до Соме 2 септембра и већ следећег јутра успоставила један мостобран с оне стране реке у рејону Пон Ре-

мија. После тога, дивизија се прикупила с обе стране Соме, док је 1 пољска оклопна дивизија прешла реку улево од ње северно од Абевила, а затим је настављено наступање према Сент Омеру и рејону Ган — Бриж.

1 септембра 49 и 51 дивизија отпочеле су наступање северно од Сене. Док је 49 дивизија скренула улево ка Хавру, Шкотланђани су продужили право на Сен Валери и ослободили га 2 септембра. Истога дана извиђачки делови 49 дивизије дошли су у додир са непријатељским претстражама око три миље испред реке Лезард. Идућег дана непријатељски истурени делови потиснути су на спољни појас утврђења одбране Хавра, који се пружао преко полуострва од ушћа Сене до обале Канала око шест до осам миља далеко од центра града. Насилно извиђање у току 3 септембра показало је да су солидна утврђења Хавра добро поседнута и да ће бити потребан добро припремљен напад јаким снагама да би се град заузео. У том циљу наређено је 51 дивизији да напада на северни отсек одбранбеног појаса и предузете су мере за припрему напада.

2 канадски корпус је и даље брзо наступао северно од Соме. Још 6 септембра Пољска оклопна дивизија прешла је канал код Сент Омера, док се улево од ње 3 канадска дивизија 5 септембра приближила утврђењима код Булоња и Калеа. На основу извиђања могло се доћи до закључка да непријатељ има намеру да брани оба ова пристаништа. Крећући се ка северу позади предњих делова, 2 канадска дивизија престигла је 3 дивизију да би окружила Денкерк у који се повукла јака непријатељска посада, док су неки делови упућени ка Њепорту и Остенду, који су заузети 9 септембра.

У тој етапи, 4 канадска оклопна дивизија, која је почела да пристиче улево од Пољака, упућена је на Ган — Бриж Канал који је непријатељ држао прилично јаким снагама. 9 септембра југоисточно од Брижа заузет је један прелаз и предузето је чишћење града и његове околине. Сада је Пољска оклопна дивизија упућена у рејон Гана да би сменила 12 корпус и предузела чишћење просторије североисточно одатле, док су наше лаке снаге брзо наступале дуж обале све до Зебрица.

Резултати ових дејстава огледали су се сада у томе што су непријатељске посаде у Булоњу, Калеу и Денкерку биле окружене и што су остали делови Па де Калеа били очишћени од непријатеља.

10 септембра у 17.45 часова 1 корпус отпочео је напад на Хавр. Пре напада непријатељска одбрана била је ослабљена дејством тешких топова Британске морнарице и низом ваздушних напада Бомбардерске команде. Припрема напада из ваздуха достигла

је врхунац у једном бомбардовању које је трајало деведесет минута пре часа-Ч и у коме је бачено скоро пет хиљада тона бомби. 49 дивизија пробила је североисточни део непријатељског одбранбеног појаса, а до поноћи продрла је и 51 дивизија кроз непријатељске положаје. 11 септембра увече обе дивизије продирале су у Еам град и јуришале на узвишења која су доминирала над пристаништем. Дејства су настављена и после поноћи са несмањеном жестином све док се следећег јутра у 11.45 часова није предао командант града. 12.000 заробљеника пало је у наше руке. Иако је Хавр био једна од најјачих тврђава Атлантског бедема, која је била обезбеђена веома распоређеним бетонским утврђењима и пространим минским пољима и другим препрекама, ипак је његова одбрана сломљена у року од свега осам часова борбе.

Канађани су наступали дуж обале брзином која је за сваку похвалу. Они су имали великих тешкоћа због рђавих путева с обе стране Сене низводно од Руана. Мостови на Соми низводно од Амијена били су порушени, а у обалском отсеку непријатељ је стално пружао организован отпор, почев од нашег наступања преко реке Див. Али, чим је Друга армија пресекла непријатељске комуникације које ка обали воде правцем исток — запад, његов отпор је слабио тако да су Канађани могли да убрзају своје наступање. Заузете су базе за пуштање „V“ бомби и приведен је велики број заробљеника.

НАСТУПАЊЕ ДО МЕЗЕ И РАЈНЕ; БИТКА КОД АРХЕМА

Ситуација непријатељских снага

Фелдмаршал Модел, који је пре две недеље привремено преузео Врховну команду Запада (после самоубиства Клугеа), успео је у то време да прикупи своје деморализане трупе и да изванредно успелом импровизацијом поново консолидује немачки фронт. Команданти пукова и дивизија били су овлашћени да формирају борбене групе од трупа које прикупе на лицу места, као например од заосталих делова, пристиглих појачања, саобраћајних јединица, итд. Наравно, такве борбене групе располагале су само лаким пешадијским наоружањем и великим бројем противавионских топова 88 mm који су се успешно могли да употребе за противтенковску одбрану и против циљева на земљи. Иако ове борбене групе нису могле да нас зауставе, оне су, користећи много бројне водене препреке, успоравале темпо нашег наступања. Уколико су се наше комуникације снабдевања више одужавале, утолико је овај импровизовани застор постајао чвршићи.

Доцније, још у току овог месеца, Рундштет је поново постављен за врховног команданта Запада, а Модел је постао командант Групе армија „Б“.

Снабдевање

Тешкоће око снабдевања остале су и даље наш највећи проблем. Док смо Дјеп могли брзо да користимо за дотур потреба, дотле су постојале веома велике тешкоће за обнову железничког саобраћаја због разарања и дезорганизације француског железничког система, који су настали услед савезничке ваздушне офанзиве. Велика оскудица локомотива и вагона, као и порушена сигнална постројења и мостови, захтевали су врло обимна средства у материјалу и велику људску снагу да би се железнички саобраћај могао успоставити, макар и у ограниченом обиму.

Дејства америчких снага

У првој половини септембра, Прва америчка армија, и поред знатног непријатељског отпора, продрла је до немачке границе и дошла у додир са одбранбеним положајима Сигфридова линије. Према плану, армија је имала да настави своја дејства ка Бону и Келну, док би њен левокрилни корпус осигуравао северни бок Американаца и дејствовао дуж линије разграничења између група армија. Даље на југу, Трећа америчка армија генерала Патона заузела је мостобран преко Мозела.

Заповест од 14 септембра за дејства Двадесет прве групе армија (Скица 33)

Сада сам имао намеру да успоставим мостобране преко Мезе и Рајне, да бисмо из њих доцније могли кренути на исток ради заузимања Рура. У том циљу наредио сам Другој армији да заузме прелаз преко речних токова у зони Граве — Нијмеген — Архем. За овај правац дејства одлучио сам се после подробног проучавања свих могућих правца и путева на сектору Двадесет прве групе армија. Иако је на овом правцу постојала Доња Рајна, као једна препрека више него на осталим правцима, и ма да нас је овај правац изводио у релативно удаљену област од Рура, ипак је он имао три важне предности: пре свега, обишли бисмо Сигфридову линију; затим, нанели бисмо удар непријатељу тамо где га најмање очекује и, најзад, наше десантне снаге дејствовале би под најповољнијим околностима с обзиром на близину својих база.

Ваздушнодесантни корпус (генерал Браунинг) од три дивизије стављен је под команду Друге армије.

После заузимања прелаза требало је да јаке снаге најпре наступају до линије Архем — Девентер — Звоне, а затим да окрену фронт према истоку и заузму један мостобран на источној обали реке Исел (Ијсел). После тога, требало је извршити припреме за наступање на исток до линије Рајне (Reine) — Оснабрик — Минстер — Хам, са тежиштем на десном крилу, тј. у правцу Хама, одакле би се извршио обухват Рурске Области са истока. Наредио сам да се надирање ка северу, у циљу заузимања прелаза преко река, врши са ћајвећом брзином и жестином, без обзира на ситуацију на крилима. Уску зону за снабдевање требало је проширити и учвршћивати за све време наступања.

У међувремену све снаге Прве канадске армије требало је употребити за отварање пристаништа Антверпен, а то значи и зачишћење обе обале ушћа Шелде. Такође је било потребно да се заузме Булоњ и Кале како би се могла искористити помоћна пристаништа и ослободиле опсадне трупе за друга дејства.

Одлучио сам да се и даље настави опсада Денкерка, пошто би његово заузимање захтевало одвајање релативно јаких снага, које нам у то време нису стајале на расположењу. Да би се армији дала потребна транспортна средства, требало је оставити 51 дивизију као посаду у области Хајбра, а штаб 1 корпуса и 49 дивизију што пре пребацити у Антверпен. Почек од 17 септембра Канадска армија имала је да преузме од Друге армије сектор Антверпена, тако да после тога међуармиска граница иде линијом Херентал — Турихаут — Тилбург — Хертогенбош — Залтбомел — Уtrecht — Хилверсум (све закључно за Канадску армију). Иако је Канадска армија у почетку имала да наступа на север ка пристаништу Ротердам, намеравао сам да је касније пребацим на северни бок Друге армије и да је упутим ка Бремену и Хамбургу.

План Друге армије за битку код Архема

Да би се извршио задатак Друге армије, требало је савладати пет већих водених препрека: Доњу Рајну, Вал код Нијмегена, Маас код Гравеа и два велика канала између наших мостобрана на Еско Каналу и Гравеу, тј. Вилхелминин Канал северно од Ендховена и Зуид Виљемсварт Канал који тече паралелно са реком Маас и повезује градове Хелмонд и Хертогенбош. Постојао је и трећи канал који је једним делом секao наш правац наступања и везивао Маас и Вал западно од Нијмегена. Колски и железнички мост код Нијмегена и Архема, као и колски мост код Гравеа, били су читави.

Према основној замисли овога плана требало је спустити јаке ваздушнодесантне трупе у зону ових река и канала дуж главног друма: Ендховен — Уден — Граве — Нијмеген — Архем, с тим да се мостобран северно од Архема поседне најјачим снагама. За извршење овог задатка био је намењен савезнички ваздушнодесантни корпус који се састојао из две америчке и једне британске ваздушнодесантне дивизије и Польске падобранске бригаде. Дуж овог коридора који би створиле ваздушнодесантне трупе требало је да наступа 30 корпус све до мостобрана код Архема, одакле би развио дејства на северу до Зајдерског Језера и ка истоку до реке Исела, с тим да образује мостобран преко ње. Док би 30 корпус напредовао ка северу, 8 корпус би имао да штити десни бок коридора и да га прошири ка истоку, док би 12 корпус на левом крилу имао сличан задатак, тј. заштиту левог бока коридора и његово проширење ка западу.

1 ваздушнодесантни корпус одредио је 1 ваздушнодесантну дивизију, под чијом командом је била Польска падобранска бригада, да заузме мостове у Архему. 82 америчка ваздушнодесантна дивизија имала је задатак да заузме мостове код Нијмегена и Гравеа, ради чега је било неопходно да се заузму брежуљци између Гроздека и Нијмегена. 101 америчка ваздушнодесантна дивизија имала је да заузме мостове и теснаце на правцу наступања 30 корпуса, између Гравеа и Ендховена. Да би се појачао мостобран, у плану је било предвиђено да се 52 дивизија пребаци авионима северно од Архема чим за то буде довољно погодних места за атерирање. Пошто нисмо имали довољно транспортних авиона за једновремено пребацивање целог ваздушнодесантног корпуса, стварно нам је требало четири дана за његово пребацивање на бојиште заједно са свим материјалним потребама. Зато је планом превоза ваздухом било предвиђено да се Д-дана из обе америчке дивизије пребаце по три борбене групе, а остатак у току $D + 1$ и $D + 2$. 1 британска ваздушнодесантна дивизија имала је најпре да спусти једну падобранску бригаду и две трећине ваздушнодесантне бригаде (једрилицама), а потом остатак дивизије у току $D + 1$, и Польску падобранску бригаду у току $D + 2$.

Уопште узевши, ако ваздушнодесантне трупе треба да изврше препад на неки објекат, као што је мост, онда је најбоље да се спусте са обе стране водене препреке како би могле да окруже свој објекат напада са свих страна. Нажалост, према расположивим извештајима о стању земљишта између Вала и Доње Рајне, као и према мишљењу Холанђана из тих крајева, та зона је била потпуно непогодна за спуштање трупа из ваздуха, или за атерирање авиона. Штавише, због противавионске одбрање у Ар-

хему и у рејону аеродрома код Далена, трупе би биле принуђене да се спуштају око осам миља далеко од Архема. То су биле тешкоће са којима смо се морали помирити, али су нас оне довеле у тежак положај кад је наступило извршење ове операције.

30 корпус имао је задатак да са мостобрана на Меза — Еско Каналу продре највећом брзином дуж десантне зоне са циљем да заузме рејон Архем — Нунспет, укључујући оба ова града. Напред би ишла Гардиска оклопна дивизија са крајњим циљем да овлада зоном између Апелдорна и Зајдерског Језера, а иза ње би ишли 43 и 50 дивизија. Ако би неки од мостова код Гравеа, Нијемегена или Архема био порушен, оклопне снаге имале су задатак да се развију дуж речне обале и да у садејству са ваздушнодесантним трупама олакшају радове око подизања мостова које је имала да изведе 43 дивизија. Ова дивизија имаја је задатак да заузме рејон Апелдорна и прелазе преко реке Исел код Девентера и Зутпена и да на југу успостави везу са 1 ваздушнодесантном дивизијом. 50 дивизија, која је одређена у корпусну резерву, имала је да се реорганизује на висоравни северно од Архема, а одатле да продре на исток и пређе реку Исел код Десбурга. Према томе, америчке ваздушнодесантне дивизије имале су задатак да отворе главни друм према северу, док је 8 оклопна бригада требало да прискочи у помоћ 101 америчкој ваздушнодесантној дивизији у циљу одржавања отвореног коридора преко Ендховена, Вегела и Гравеа.

Израђени су и планови за врло јаку пратњу и подршку из ваздуха; авијација је добила задатак да у ћутка непријатељску противавионску одбрану у читавој десантној зони и извршене су припреме за што брже привлачење земаљске артиљерије ради подршке ваздушнодесантних трупа.

За ову операцију требало је до детаља организовати регулисање саобраћаја. Док коридор не би био проширен, сва транспортна средства 30 корпуса и моторизоване колоне ваздушнодесантних дивизија морали су да се крећу само једним друмом и једним допунским путем који се са главним друмом више пута спајао на разним критичним тачкама.

У плану су биле предвиђене и обимне мере за подизање мостова; требало је припремити све што је потребно за грађење и одржавање прелаза преко главних препрека, као и за касније наступање с ове и с оне стране реке Иседа. 8 и 12 корпусу који су имали да дејствују на боковима десантне зоне, била је, такође, потребна знатна количина мостовног материјала да би могли да подижу мостове преко канала при своме наступању кроз Холандију. Мостовни материјал био је прикупљен у рејону Бург Лен-

ополд и унапред формиран у колоне које су биле спремне да на захтев трупа одмах крену напред.

Предузете су обимне мере да се успоставе истакнута скла-дишта како би Друга армија могла да наступа на што већој да-љини. У међувремену извршено је брзо прегруписавање. 8 кор-пуз штитио је десни бок Друге армије, узимајући под своју команду 11 оклопну дивизију која је и даље извиђала просторију источно и југоисточно од Меза-Еско Канала, на отсеку Лан-клер — Бре. 1 белгиска бригада такође је прешла под команду 8 корпуса, док је 3 дивизија, која је позвана из области јужно од Сене; требало до 17 септембра да стигне на отсек Бре — Нерпелт. 12 корпус, са 7 оклопном и 15 и 53 дивизијом, распоредио се источно од Антверпена и преузео мостобран северно од Гела, на коме се налазила 15 дивизија. У оквиру 30 корпуса, 50 дивизија сменила је Гардиску оклопну дивизију на мостобрану Де Гrot да би се ова могла прикупити и припремити за наступање ка северу, а 43 дивизија прикупила се североисточно од Дијеста.

За време нашег прегруписавања непријатељ је извео неко-лико противнапада на наше мостобране преко Меза — Еско Ка-нала. То је све јасније показивало да је Немцима пошло за ру-ком да организују један јединствени одбранбени систем. А ми смо улагали највеће напоре да бисмо што више убрзали своје при-преме. Пошто је 17 септембар одређен као дан почетка напада, располагали смо само најнеопходнијим минимумом времена, ако се имају на уму средства која су нам стајала на расположењу и време које је потребно за израду плана једне операције оваквог обима, а у којој ће бити употребљене велике ваздушнодесантне снаге.

БИТКА КОД АРХЕМА

Дејства 17 септембра

Ујутру 17 септембра време је било лепо и углавном погодно за употребу ваздушнодесантних трупа. Велике формације авиона и једрилица кренуле су тога јутра ка својим зонама за спуштање и атерирање. Било је предвиђено да се прве трупе спусте у 13.00 часова. Уопште узвеши, постигли смо изненађење, јер смо у по-четку нашли само на слаб отпор.

Падобранске трупе 101 америчке ваздушнодесантне диви-зије брзо су се учврстиле код Сона, између Ендховена и Сент Оденрода и заузеле неоштећен мост код Вегела. Насупрот томе, непријатељ је бацио у ваздух мост преко Вилхелмининог Канала код Сона кад су му се падобранске трупе приближиле на неко-

лико стотина јарди. 82 америчка ваздушнодесантна дивизија спустила се по плану и заузела неоштећен мост преко Маса код Гравеа, а касније и два моста преко Мас — Вал Канала између Гравеа и Нијмегена. Међутим, њени напори да на препад заузме мост код Нијмегена остали су без успеха, али се из извештаја видело да је мост и даље остао читав. Од 1 британске ваздушнодесантне дивизије нисмо ималиовољно вести, али је изгледало да је северни крај Арихемског моста већ био у нашим рукама, јер су наши извиђачи из ваздуха јављали да су у близини моста осмотрили једрилице.

30 корпус наредио је Гардиској, оклопној дивизији да отпочне напад у 14.25 часова, чим су се ваздушнодесантни транспортни ешелони појавили на видику. Наступању је претходила јака артиљеријска припрема с обе стране Ендховенског друма, као и дејство ватре ракетног наоружања са ловаца — бомбардера Тајфуна (Typhoons). Немачки падобранци, који су се укопали дуж друма, потпомогнути извесним бројем самоходних топова, пружали су жесток отпор, али смо после тешке борбе ипак успели да продремо шест миља и зауземо село Валкенсвард. И на боковима 30 корпуса непријатељ се активно бранио, док су 8 и 12 корпус довршавали своје припреме за извршење прелаза преко Меза — Еско Канала.

Дејства 18 септембра

Пошто су борбе дуж канала показале да нам је потребно више пешадије, упућена је напред и једна бригада 50 дивизије. 18 септембра у 6.00 часова Гардиска оклопна дивизија наставила је наступање од Валкенсварда, док је 50 дивизија вршила чишћење позади претходника оклопних јединица. Пошто су обишли непријатеља, који је бранио Алст, наше трупе покушале су да уђу у Ендховен, али је убрзо утврђено да је град јако брањен. Тада су покушале да обиђу и тај отпор, и то испрва према истоку, али су наишле на јаке непријатељске положаје четири миље од главног друма. Иако тенкови нису могли да пређу преко мостова на западним градским прилазима, ипак су оклопна кола успела да пређу и североисточно од Ендховена дођу у додир са деловима 101 америчке ваздушнодесантне дивизије. Мостовни материјал упућен је ка Сону када су америчке трупе известиле да је порушен мост код тога места. Борба за Ендховен и даље је трајала, а кад су Американци први продрли у град на северном отсеку, непријатељски отпор коначно је сломљен у 17.00 часова, после напора Гардиске оклопне дивизије. После тога наступало се брже ка Сону, где је отпочело подизање моста. 50 дивизија продужила је чишћење ка југу и штитила мостобран Де Грот, на који је не-

пријатељ понова вршио противнападе са североистока. Да би се олакшало 30 корпусу, тј. да не би и даље бринуо за овај мостобран, 50 дивизија стављена је под команду 8 корпуса.

Северно од Ендховена 101 америчка ваздушнодесантна дивизија учврстила је своје положаје на чворним тачкама с обе стране друма све до Гравског моста, док је 82 ваздушнодесантна дивизија и даље покушавала да се пробије до моста код Нијмегена, али га није могла заузети због појачане непријатељске одбране. У том међувремену непријатељ је са правца Рајсхсвалдске Шуме извршио један од низа противнапада који је привремено успео тако да су Немци допрли до једне од наших зона спуштања, али су на крају ипак били одбијени. За време противнапада једна група наших једрилица са појачањима, због рђавог времена над базама у Енглеској, стигла је око четири часа касније но што је било предвиђено.

Из Арихема смо још увек примали врло мало извештаја. Главнина ваздушнодесантних трупа налазила се западно од града, али је изгледало да се делови падобранске бригаде боре код неоштећеног колског моста. Немачка посада, која је располагала тенковима и самоходним оруђима, чврсто је држала град. Појачања 1 ваздушнодесантне дивизије, која су стигла са четири часа закашњења, формирала су се ради пробијања у Арихем, али су биле задржане на западним излазима и углавном окружена. На тај начин, при крају дана изгледало је да је ова дивизија поцепана на три дела. Иако су губици при долетању тога дана били сасвим незннатни, ипак је снабдевање наших трупа било веома тешко због слабе видљивости и јаке противавионске ватре.

На десном крилу, према плану 8 корпуса, требало је да 3 дивизија 18 септембра после поноћи пређе Еско Канал у близини Лил Сен Хуберта, затим да се мостобран прошири до линије Верт — Сорендонк и да 11 окlopна дивизија брзо продре до зоне Хелмонд — Дерн, источно од Ендховена. Ујутру 18 септембра 12 корпус заузео је нов мостобран код Ломела и у току дана, и поред јаког непријатељског отпора, учврстио своје положаје на северној обали Канала. Даље према западу, 15 дивизија појачавала је мостобран код Гела. Према плану 12 корпуса требало је да 53 дивизија продире у зони западно од Ендховена, с обе стране друма Ендховен — Турнхаут, а 15 дивизија да заузме просторију Рети — Кастерле — Арендонк, одакле би се дејства затим развила на север.

Дејства 19 септембра

У 6.15 часова Гардиска окlopна дивизија почела је да прелази мост код Сона тако да су њени предњи делови до 9.00 часова

прешли двадесет пет миља и спојили се са 82 америчком ваздушно-десантном дивизијом код Гравског моста. Даље на северу, пошто нису могли да пређу преко Мас — Вал Канала због мале носивости моста, тенкови су морали да обилазе до моста преко канала северно од самог Хојмена. Рано после подне оклопна кола стигла су до обале Вала, а оклопна бригада се прикупила око три миље јужно од Нијмегена. За то време америчке падобранске трупе водиле су огорчену борбу, нарочито на источном крилу где су Немци предузимали противнападе из рејона Бека. Иако је због непријатељске активности за неколико часова одложено извршење планова за напад на мост у Нијмегену, ипак су у 18.45 часова наши тенкови продрли у један део града, али је било немогуће прићи самоме мосту који је био браћен већим бројем са-моходних топова и бетонских бункера. Зато је одлучено да се напад понови идућег дана, с тим да Гардска оклопна дивизија нападне са фронта и да америчке падобранске трупе насиљно пређу западно од моста, а затим нападну сам мост са севера.

Ситуација код Архема још увек је била нејасна. 1 ваздушнодесантна дивизија настојала је да прикупи све своје снаге на око четири миље западно од моста, док су трупе Падобранске бригаде и даље држале мању просторију у непосредној близини самог моста. Остали делови ушанчили су се по кућама у западном делу града, али је непријатељ довукао артиљерију и тенкове који су постепено претварали зграде у рушевине. Почело је да понестаје хране и муниције због тога што у току 18. септембра није било никаквог дотура.

101 америчка ваздушнодесантна дивизија водила је у току дана тешке борбе; непријатељ је имао прилично сната у рејону Шиндела и Хелмонда. У међувремену почeo је да се развија први из дугог низа доцнијих противнапада на наш коридор између Ендховена и Нијмегена, јер је сасвим изненада стигла из Рајнске Области преко Венлоа сразмерно мала, али добро опремљена 107 тенковска бригада, односно „чепна“ тенковска дивизија. Док је успешно одбијен један јак напад непријатељских тенкова на мост код Сона, дотле је у рејону Удена ситуација била озбиљна, тако да су предузете мере за ојачање коридора на томе делу.

19 септембра време је углавном било рђаво. Због тога је настао поремећај у извршењу предвиђеног програма ваздушног пребацивања, који је касније имао озбиљне последице на ток ове операције. Поред негативног утицаја на појачавање и снабдевање наших ваздушнодесантних трупа, рђаво време почело је озбиљно да ограничава и омета аකцију савезничког ваздухопловства. Не само да је била ограничена непосредна подршка трупа на земљи, него нисмо били у стању ни да ометамо непријатељу довлачење

појачања. Док се прикупљање непријатељских снага брзо изводило, нарочито према мостобрану код Архема, дотле је била готово искључена помоћ из ваздуха нашим снагама у мостобрану, које су имале врло мало артиљерије.

Иако су транспортни авиони наставили свој рад упркос лошем времену, већи део намењеног материјала за 1 ваздушнодесантну дивизију пао је у непријатељске руке, пошто су Немци већ били заузели зоне за спуштање материјала, које није било могуће изменити због тога што су и везе биле отказане. Исто тако, и 82 америчка ваздушнодесантна дивизија примила је око 25% послате тонаже материјала, док је само $\frac{2}{3}$ једрилица 101 америчке ваздушнодесантне дивизије стигло на циљ. Остатак трупа који је требало упутити 82 ваздушнодесантној дивизији није био пребачен, а Пољска падобранска бригада није могла да узлети са својих база у Енглеској. То је био веома озбиљан неуспех, јер је Пољска падобранска бригада имала да се спусти јужно од Архема да би појачала дејство јединице 1 ваздушнодесантне дивизије, а рачунало се и на то да ће успоставити везу и са нашим трупама које су опседале Нијмеген.

Непријатељска противавионска артиљерија брзо се појачавала, тако да су наши ваздушни ешелони наилазили на јаку ватру кад су се приближавали зонама за атерирање и спуштање материјала.

У међувремену 8 и 12 корпус појачали су своја дејства у циљу проширења коридора. Због кркљанца на главном друму за Ендовен нисмо могли да појачамо наше предње делове и да брзо пружимо помоћ 1 ваздушнодесантној дивизији. Због погоршања времена требало је трупе код Архема појачати копненим снагама, а нарочито артиљеријом. Међутим, непријатељски отпор био је све јачи, а због недостатка муниције наше трупе биле су принуђене да се боре без уобичајене снажне артиљериске подршке.

На отсеку 8 корпуса 3 дивизија је рано 19 септембра заузела свој мостобран код Лил Сен Хуберта, а 11 окlopна дивизија почела је да наступа на север. У подне су наше оклопне јединице дошли у додир са непријатељем код Лендеа, док су патроле после тога стигле до Хезеа, отприлике две миље северније. На отсеку 12 корпуса, због јаког отпора непријатеља напуштен је план за заузимање једног мостобрана код Де Мата, и одлучено је да се предузме наступање северно од мостобрана код Ломела. 53 дивизија, која је вршила нападе из тога рејона, стигла је до друма Ендовен — Турхаут близу Дуизела где су вођене прилично јаке борбе. За то време једна бригада која је кренула на северо-

исток, заузела је Велдховен и ступила у додир са 50 дивизијом код Мервелдховена.

Наступање оба крилна корпуса развијало се забрињавајућом спорошћу. Поред непријатељског отпора, оно је било знатно омешано нарочито непогодним земљиштем, које је било равно и испресецано великим бројем мањих канала. А пошто нисмо имали до вольно снага за убрзање њиховог наступања, бокови дугачког клина 30 корпуса били су слабо заштићени и изложени нападима непријатељских борбених група које су се прикупљале за дејство против нас.

Дејства 20 септембра

Сада су пред нама стајала три основна задатка. Прво, било је неопходно да заузмемо мост код Нијмегена; друго, требало је да појачамо 82 америчку ваздушнодесантну дивизију, пошто је непријатељ прикупљао знатне снаге у Рајхсвалдској Шуми, и, треће, требало је да деблокирамо 1 ваздушнодесантну дивизију код Архема.

Гардиска окlopна дивизија намеравала је да у саједству са 504 пуковском борбеном групом заузме мост код Нијмегена. У току јутра 20 септембра англоамеричке снаге постепено су чистиле Нијмеген, све до јужних прилаза мосту, али су у граду вођене огорчёне уличне борбе, пошто је непријатељ претходне ноћи појачан деловима СС трупа. Док су се америчке трупе обучавале на брзу руку у употреби британских јуришних чамаца и припремале за форсирање реке западно од моста, дошло је до оштрих борби на источном крилу, где је непријатељ почeo да врши противнападе. У 15.00 часова, отприлике на једну миљу западно од града, отпочело је пребацивање преко реке на очиглед непријатеља. Чамаца је било тек толико да се само по један батаљон могao одједном превести, а на северној обали трупе су морале најпре да пређу неколико стотина јарди равног и отвореног земљишта да би заузеле једну стару тврђаву са ровом око ње. После тога требало је да Американци скрену ка северним прилазима колског и железничког моста. Артиљерија је могла да подржава наше трупе само у ограниченом обиму, а примена димних завеса била је искључена због непогодног времена. Но, и поред тих тешкоћа, америчке трупе сјајно су извеле овај напад. Иако су претрпеле велике губитке, оне су се пробијале напред са очајничком одлучношћу и успеле да до 18.45 часова заузму северни крај железничког моста, а одмах затим и прилаз колском мосту. Тенкови Гардиске окlopне дивизије водили су тешку борбу на јужној обали реке, близу јужних крајева мостова, а кад се залепршала америчка застава на северном крају железничког моста, гардиски тенкови

пошли су у фронтални напад, прегазили непријатељску одбрану, прешли реку и спојили се са Американцима. После тога требало је спровести опсежно чишћење у рејону мостова да би се уклониле мине и уништили последњи остаци браниоца.

Сада је створен план да се идућег дана наступа на север до Архема, док се 43 дивизија брзо приближавала са југа.

Код Архема ситуација је постала све тежа. Иако су у току 20 септембра успешно спуштене неопходне потребе за снабдевање, још увек није било могуће да се доведе Польска падобранска бригада. На тај начин, још није постојала главна спона која би повезивала наше снаге између Архема и Нијмегена, док је непријатељ прикупљао све већи број првокласних трупа против 1 ваздушнодесантне дивизије. У то време, британске трупе биле су се повукле на један мали отсек који је обухватао скелу код Хаведорпа и шумовити рејон око Остербека. Ова просторија била је изложена концентричној ватри непријатељске артиљерије и минобацача и угрожена са свих страна, док је град Архем опет био потпуно у непријатељским рукама, тако да се ништа није знало о преживелим борцима 1 падобранске бригаде.

На јужном отсеку, 101 ваздушнодесантна дивизија чврсто је држала своје положаје упркос многих напада који су вршени против коридора. Обновљени напади на Сон одбијени су, ма да су се у току јутра непријатељски делови из области Хелмонда, потпомогнути тенковима и самоходним топовима, пробили до главног друма. После противнапада америчких падобранских трупа и јединица Краљевског оклопног пуковнија (Yeomanry) до подне је поново успостављена ситуација и обновљен саобраћај према северу.

На десном крилу, 11 оклопна дивизија, која је чинила велике напоре да би убрзала своје наступање ка северу, успела је да добије нешто терена и да заузме Сомерен, док се на отсеку 12 корпуса, због јаког непријатељског отпора, споро напредовало ка Бесту и Оиршту.

Дејства од 21 — 30 септембра

Сада су предузете све могуће мере да се деблокирају наше снаге на мостобрану код Архема. Рђаве времененске прилике, изузев 23 септембра, и даље су знатно ограничавале ваздушне операције. 22 септембра уопште није било никаквог пребацивања трупа из ваздуха. На тај начин, због недовољне подршке из ваздуха, трпели смо све више и више.

21 септембра Гардска оклопна дивизија поново је покушала да продре на север, док је 43 дивизија стигла у мостобран код

Нијмегена. Наступање је било задржано јаком ватром противтенковских топова јужно од Бесема, јер је кретање оклопних кола ван друмова било скоро немогуће, пошто су друмови били углавном издигнути око шест стопа изнад околног земљишта и имали дубоке ровове са стране. Тек тога дана било је могуће да спустимо око две трећине Пољске падобранске бригаде на просторију северно и северозападно од Елста. Али, на несрећу, бригада је спуштена ближе селу но што је било предвиђено, тако да је претрпела дosta губитака од непријатеља у селу. Падобранцима је требало дosta времена док су приступили извршењу свога задатка у циљу преласка Доње Рајне и појачања 1 ваздушнодесантне дивизије, која је у међувремену била потиснута од реке пошто је непријатељска посада у Арнхему понова заузела скелу код Хедворпа.

22 септембра 43 дивизија надирала је северно од мостобрана код Нијмегена, док су се патроле оклопних кола кретале на запад ка Хертогенбошу. Иако је напад заустављен пред Елстом, ипак је једна мешовита колона тенкова и пешадије успела да обиђе село са запада, да се споји са Пољацима близу Дрила и да стигне до Доње Рајне. Међутим, те ноћи су пребачене веома мале количине хране и осталог материјала пошто је река била под близком и сасрећеном непријатељском ватром и што су јој обале биле исувише стрме за амфибиске камионе који су носили средства за снабдевање.

За то време, на југу, непријатељска пешадија и тенкови, који су нападали са северозапада, пресекли су око подне главну комуникацију 30 корпуса између Удена и Вегела. Због тога је из Нијмегена упућена пешадиска бригада Гардиске оклопне дивизије да би помогла поновно отварање ове комуникације, што је успешно извршено, тако да је 23 септембра по подне друм поново био отворен.

И 23 септембра 43 дивизија наставила је своје дејство из мостобрана код Нијмегена, али није могла да се пробије кроз Елст. Пошто се после тога спустио једрилички пук 82 ваздушнодесантне дивизије и остатак Пољске падобранске бригаде, преко Доње Рајне у току ноћи пребачено је скелом 250 Пољака, са задатком да појачају 1 ваздушнодесантну дивизију. Идуће ноћи пешадиски делови прешли су реку, али су у свитање нашли на јаку непријатељску ватру са узвишице на северној обали, тако да је ово дејство било прекинуто. Пошто се на тај начин ови делови нису могли спојити са 1 ваздушнодесантном дивизијом, ми смо у таквој ситуацији одлучили да не употребимо ни 52 дивизију коју је — према ранијем предвиђању — требало пребацити ваздухом. Же-

стоке борбе настављене су у рејону Елста и Бемела, који су очишћени од непријатеља тек 25 септембра по подне. Међутим, главна комуникација била је поново пресечена јужно од Вегела пошто је непријатељ — и поред великих напора 101 ваздушнодесантне дивизије — успео да се одржи јаким снагама с обе стране друма. Борбе за поновно отварање друма настављене су у току целог дана 25 септембра, али се саобраћај могао успоставити тек идућег дана.

У међувремену 8 и 12 корпус добили су нешто терена на боковима клина. Верт је заузет 22 септембра, а Дерне два дана доцније. До 25 септембра увече Хелмонд и Гемерт били су у нашим рукама, док је 8 корпус ухватио додир са деловима 30 корпуса код Сент Антониса. 12 корпус наступао је у троуглу између друма Ендховен — Турхаут и друма Ендховен — Хертогенбош, али се непријатељ још држао у Бесту и Бокстелу.

25 септембра ујутру донео сам одлуку да у току ноћи повучем храбре брањоце мостобрана код Архема, пошто се њихови положаји, услед губитака које су претрпели, као и оскудице у храни и муницији, више нису могли одржати пред све јачим непријатељским притиском. Сада су Немци јаким снагама држали сва погодна места за прелаз Доње Рајне, тако да су се појачања и материјалне потребе могли пребацивати само скелама преко реке, и то ноћу, у малим количинама и са великим ризиком. У току ноћи 25/26 септембра извршено је повлачење на јуришним чамцима. У овим дејствима показали су ванредну храброст и уменшност не само делови који су се евакуисали са северне обале реке, већ и један батаљон 43 дивизије, који их је подржавао. 26 септембра до 6.00 часова, тј. кад је јака непријатељска ватра онемогућила даље пребацивање, већ је било евакуисано око 2.400 људи из 1 ваздушнодесантне дивизије, Польске падобранске бригаде и 4 батаљон Дорсетшајерског пука. Остали делови овога пука остављени су на северној обали реке борећи се веома храбро да би заштитили ово повлачење.

После напуштања мостобрана код Архема мој непосредни циљ био је да обезбедим мостобран код Нијмегена и да учврстим коридор који је до њега водио. У то време су непријатељска противдејства била у пуњом току, јер су Немци са свих страна већ вршили нападе на мостобран и коридор наше десантне зоне.

Немачким трупама било је речено да колски мост у Нијмегену претставља „качију Отаџбине“ и да се мора уништити по сваку цену да би се избегао пораз Немачке. Зато су све расположиве сувоземне и ваздушне снаге биле употребљене у том циљу. Тако је између 19 септембра — када је Гардиска оклопна диви-

зија стигла до Нијмегена — и 4. октобра извршено са снагом дивизије, или и већом, ништа мање него дванаест напада против клина Ендховен—Архем, од којих су најјачи извршени 28. септембра од Рајхсвалдске Шуме према североистоку и 1. октобра од Архема према југу. Оба ова напада била су управљена на колске мостове и оба су одбијена, али тек после тешке борбе.

У овим дејствима непријатељ је употребио остатке 9., 116., 9. СС и 10. СС тенковске дивизије и велики број пешадиских јединица из састава Петнаесте армије, као и разне борбене групе које је формирао на лицу места.

Осим тога, непријатељ је извршио и неколико одлучних ваздушних напада са циљем да поруши мостове у Нијмегену. Нарочито је био јак напад 27. септембра, када се близу 600 авиона појавило над овим рејоном, али срећом без успеха. Због тога је непријатељ убрзо прибегао другим методама. Ноћу 28./29. септембра, нарочито увежбани пливачи, који су били снабдевени експлозивним пуњењима, озбиљно су оштетили железнички мост, док је колски мост био толико оштећен да је саобраћај преко њега био прекинут за десетчетири часа. Одмах смо приступили изградњи понтонског моста типа Бејли и предузели потребне мере да бисмо осујетили нове покушаје пливача за рушење мостова.

Дејства између река Вала и Маса и даље су настављена. Североисточно од Нијмегена 30. корпус заузео је нешто терена источно од Бемела и Елста, а 82. ваздушнодесантна дивизија побољшала је своје положаје источно и јужно од самог Нијмегена и између 29. и 30. септембра одбила четири непријатељска напада који су извршени од Рајхсвалдске Шуме. 8. окlopна бригада, која се борила на западном отсеку мостобрана, савладала је једну непријатељску групацију која је успела да пређе Доњу Рајну. Јужно од Вала наше трупе заузеле су Ос.

У време кад је 8. корпус дошао у додир са 30. корпусом код Сент Антониса, патроле су стигле до Маса, јужно од Боксмера, док су на западу ушли у Мил и Волкл. Крајем септембра корпус се налазио на линији Верт — Мајел — Дерне — Боксмер, а одатле дуж Маса до рејона Кујика, где је био у контакту са 82. ваздушнодесантном дивизијом.

Западно од клина, 12. корпус продужио је дејства у рејону Шиндела. Северно од града, наше трупе наступале су ка просторији Хеш — Динтер и 29. септембра стигле до железничке пруге Ос — Хертогенбош. За то време непријатељ се упорно бранио у Шинделу и Оланду и вршио противнападе на наше трупе код Беста. На скици 33. види се протезање фронта у клину Друге армије на дан 30. септембра. Иако је десантна зона на свом најужем делу,

јужно од Гравеа, била широка свега око 20 миља, ипак смо у то време имали доста добре положаје тако да смо је могли чврсто држати, упркос притиску појачаних непријатељских снага.

Разматрања о бици код Архема

Битка код Архема припремана је са циљем да се брзо и са релативно малим губицима створи мостобран преко Рајне (или Вала) и Доње Рајне. Међутим, пошто смо за такав подухват располагали минималним снагама, а с обзиром на ванредно брузу реорганизацију непријатељских снага и поодмакло годишње доба, морали смо да примимо на себе велики ризик.

У плану је било предвиђено да најпре направимо један клин од преко 60 миља дубине на земљишту које је непријатељ упорно бранио и које је у великој мери отежавало маневровање и осматрање. Морало се поћи од претпоставке да ће временске прилике у току четири дана дозволити извођење великих ваздушних десаната како бисмо могли појачавати и међусобно повезивати наше спуштене ваздушнодесантне јединице; такође смо морали да се ослонимо на јаку и непосредну подршку из ваздуха, пошто се ваздушнодесантна дејства на тако великој дубини не би могла подржавати ватром земаљске артиљерије. Осим тога, рачунало се да ће ваздушнодесантне дивизије бити довољно јаке да дуже времена саме противстају непријатељским нападима, јер нисмо имали довољно снага, нарочито тешког пратећег наоружања, којим бисмо могли да обезбедимо брзо наступање широким фронтом, јачих сувоземних снага из мостобрана на Меза — Шелда Каналу.

Иако смо предузели тешку и рисканту операцију, она је ипак била оправдана, јер бисмо, без сумње, у потпуности успели да су биле повољније временске прилике.

Да је 1 ваздушнодесантна дивизија добила планом предвиђена појачања и борбене потребе ваздушним путем и бољу подршку из ваздуха, убеђен сам да би исход био много друкчији. Нарочито сам убеђен да би веза са 1 ваздушнодесантном дивизијом била сигурно успостављена да смо на Д + 2 могли да спустимо где треба Польску падобранску бригаду и Једриличарски пук 82 ваздушнодесантне дивизије. У исто време, да је савезничко ваздухопловство нормално дејствовало, оно би не само смањило непријатељски притисак на наши мостобран код Архема, већ би у великој мери успорило довођење појачања и ометало извођење његових противдејстава.

Треба одати велико признање 1 ваздушнодесантној дивизији за сјајан отпор код Архема. Она је својом упорном борбом, коју је водила под неповољним околностима и против надмоћних не-

пријатељских снага, задржавала непријатељска појачања даље од Нијмегена и допринела битан удео при заузећу тамошњег моста. А и она појачања која су успела да стигну до Нијмегена морала су да врше дугачке обиласке на исток и да прелазе скелом, те нема сумње да нам је њихово тако јасно пристизање много помогло да зауземо неоштећене мостове у Нијмегену.

Битка код Архема успела је деведесет од сто, јер смо већ били обезбедили прелазе преко четири велике водене препреке, укључујући Мас и Вал, а доцније ће се видети да је мостобран на Валу одиграо одлучујућу улогу у даљем развоју наших операција, које су достигле врхунац у прелазу преко Рајне и наступању ка Балтику. Код Архема нисмо постигли пун успех, прво, зато што је рђаво време омело појачавање наших ваздушно-десантних снага у десантној зони и, друго, што је непријатељу пошло за руком да невероватно брзо прикупи јаке снаге против нас. Због тако жестоког немачког отпора, Британска група армија на северу није била довољно јака да убрзањем својих операција на земљи поправи ситуацију која је настала услед тако рђавих временских прилика и да довољно брзо прошири десантну зону ради упућивања појачања сувим ка Архему.

Глава тринадесета

ЧИШЋЕЊЕ УШЋА ШЕЛДЕ И ОТВАРАЊЕ ПРИСТАНИШТА У АНТВЕРПЕНУ

Ситуација после битке код Архема

Иако нисмо успели да остваримо свој циљ, тј. да брзо ус-
поставимо мостобран преко Доње Рајне код Архема, ипак је
прелаз Рајне код Нијмегена за нас имао велики стратегиски и так-
тички значај.

Претпостављали смо да ће сада непријатељ покушати да
учврсти свој северни фронт на Валу да би свим расположивим
средствима задржао наше наступање северно од Антверпена и спре-
чио нашим снагама да приђу ушћу Шелде и да ће истовремено
приступити организовању чврстог одбранбеног система на нашем
источном боку како би нас задржао далеко од Рура.

Пошто је Рур и даље био главни циљ Двадесет прве групе
армија, продужио сам да проучавам на који најбољи начин бисмо
могли да продремо ка тој области. Иако је за време зимских ме-
секи наш пројекат морао да претрпи многа одлагања и неуспехе,
ипак је Двадесет првој групи армија увек остајао крајњи циљ:
прећи Рајну и развити дејства за изолацију Рура. Сада смо мо-
гли да продремо између Рајне и Мезе, јужно и југоисточно од мо-
стобрана код Нијмегена, и да нападнемо Рур са запада, а такав
би продор, заједно са америчким дејствима у правцу Келна и Ди-
селдорфа, несумњиво довео непријатеља у тешку ситуацију. Моја
је замисао била да приликом наступања западном обалом Рајне
искористимо сваку згодну прилику за прелаз ове реке, јер ако
нам то не би пошло за руком, због непријатељског отпора, онда
би Савезници могли да предузму форсирање реке тек онда ако
би претходно очистили просторију између Диселдорфа и Ниј-
мегена.

У исто време, настављањем операције према јужном делу
Холандије, могли бисмо стално да угрожавамо непријатеља и да
тиме везујемо његове снаге код Архема.

Пројекат за заузимање просторије између Рајне и Мезе, што би послужило као увод за удар на Рур, назвао сам „Битка за Рајнску Област“. Зато сам сада настојао да што пре припремим и отпочнем ову операцију. Међутим, било је очигледно да су се Немци добро опоравили и да ћемо, пре но што постигнемо свој циљ, још имати да водимо огорчене борбе западно од Рајне. Било нам је потребно још снага за савлађивање непријатеља на северном сектору савезничког фронта и за поновно предузимање одлучујућих покретних операција. А уколико бисмо дуже одлагали наша дејства, утолико бисмо имали тежи задатак. Крајем септембра надао сам се да ћемо отприлике 10 октобра моћи да отпочнемо наступање ка Рајнској Области.

Док је битка код Архема још била у току, трудио сам се да прикупим нове снаге за извођење офанзивних дејстава на северу, а од врховног команданта тражио сам да се измене граница између група армија како би се 8 корпус ослободио обавезе да штити издужени источни бок 30 корпуса. Тако је 22 септембра наређено да се граница на северу помери до линије Верт—Дерне—Машес.

Развој плана за извођење дејстава на северном сектору до краја 1944 године

Крајем прве недеље октобра увидео сам да нећу моћи да изведем своје планове онако брзо као што сам се надао.

Осим нашег главног циља — избијања на Рајну и њеног форсирања — Двадесет прва група армија имала је три задатка.

Пре свега, морали смо што пре да отворимо ушће Шелде. Очекивао сам да ће непријатељ због наших дејстава код Архема бити принуђен да одвуче извесне снаге са фронта Прве канадске армије. Међутим, што се фронт на северном сектору више стабилизовао, све је јасније било да ће непријатељ моћи да припреми јаче снаге за заштиту ушћа Шелде и да ћемо наћи на јак отпор на веома тешком терену с обе стране ове реке. С друге стране, тешкоће око снабдевања, нарочито америчких армија, знатно су кочиле извођење дејстава, а једини лек за решење тога проблема био је отварање пристаништа Антверпен.

Други задатак састојао се у томе да се ојачају наше снаге у мостобрану код Нијмегена, где је непријатељ и даље нападао. Због тога је било од пресудног значаја да северно од Вала сигурно одржимо заузету територију, која је претстављала отскочну даску за прород у Рајнску Област и ради тога кључ наше будуће стратегије на северу. Сматрао сам да ће за извршење тога задатка у мостобрану бити довољно две пешадиске дивизије.

Треће, на нашем источном боку западно од Мезе, непријатељ је био много јачи но што смо првобитно претпостављали. Он је очевидно намеравао да брани свој мостобран, а пошто је земљиште било веома погодно за вођење успешне одбране, морали бисмо да употребимо јаче снаге ако бисмо хтели да га одбацимо с оне стране реке. Тако се убрзо показало да је једна америчка оклопна дивизија, која је била послата у рејон западно од Венлоа, била преслаба да потисне непријатеља са његових положаја.

Поменута три задатка била су у непосредној вези са нашим плановима за претстојећи прород у Рајску Област. Међутим, било је очигледно да би наше наступање између Рајне и Мезе било веома ризично и угрожено бочним ударима с обзиром на изложеност наших бокова и на стање немачке консолидације у то време. Требало је да претходно очистимо западну обалу Мезе и отворимо рокадне путеве преко реке, ако бисмо упутили наше трупе између Мезе и Рајне у наступање ка југу. С друге стране, требало је да се осигурамо и у избочини код Нијмегена, тако да нас никаква непријатељска акција против „грифа“ десантне зоне у позадини фронта Рајске Области не би могла одвратити од нашег циља. И, најзад, ми не бисмо смели да извршимо удар тако удаљеним правцем од Шелде, док не бисмо били сигурни да ће Канадска армија својим сопственим снагама и без појачања моћи брзо да изврши свој задатак.

Јасно је, дакле, да нисмо ималиовољно снага на северним отсецима за једновремено извршење свих задатака. Зато је било неопходно да распоредимо наше снаге према могућностима и да у прво време наше напоре усмеримо на отварање Антверпена.

Битка за Рајску Област морала се одложити. Сем горе наведених разлога, дејства Американаца према Бону и Келну била су, по мом мишљењу, саставни део плана за заузимање Рајске Области, али Прва америчка армија још није била у стању да изврши удар на Рајну. Американци су били у тешким борбама на Сигфридовој линији око Ахена тако да им је требало доста времена за пробијање непријатељских положаја у тој области.

Стога сам се 9. октобра задовољио само са тим да се очисти ушће Шелде и да се уништи непријатељски мостобран западно од Мезе. Међутим, ускоро после тога било је потребно да почво смањимо обим наших планова. Антверпен је Савезницима постао неопходан; снабдевачки апарат Двадесет прве групе армија једва је извршавао свој задатак, док је ситуација снабдевања америчких армија постала веома озбиљна. А да би наше тешкоће биле још веће, у октобру је дувао јак ветар који је знатно ометао радове око истовара на обали Нормандије. Било је све јасније да

ће нас непријатељ што је могуће дуже спречавати да отворимо Шелду и да ћемо морати да уведемо нове снаге на западном крилу ако хоћемо брзо да отворимо Антверпен.

На тај начин, постало је неопходно да употребимо све своје снаге за чишћење ушћа Шелде и да за то време обуставимо сва остале офанзивна дејства Двадесет прве групе армија.

Тек крајем октобра кад је чишћење ушћа Шелде било при завршетку и кад су се доваршавала дејства око ушћа реке Маас, могао сам да се вратим својим плановима за уништење непријатељског мостобрана западно од Мезе. А кад су крајем октобра и та дејства била завршена, могао сам да се поново бацим на припремање продора у Рајнску Област. Међутим, док су те припреме биле у току, догађаји су опет изазвали одлагање операције: на немачки противудар у Арденима морали смо енергично да реагирамо и тек онда када је та ситуација била рашчишћена, били смо у стању да предузмемо операције према Руру са мостобрана код Нијмегена.

Дејства Канадске армије од 13—30 септембра (Скица 34)

Половином септембра Прва канадска армија имала је под својом командом 1 корпус, који је сменио 12 корпус у рејону Антверпена, и 2 канадски корпус, који је дејствовао у обалском појасу. Било је предвиђено да 1 корпус наступа на север преко Антверпен — Турнхаут Канала, а 2 канадски корпус да чисти предео западно од Антверпена све до јужних обала ушћа Шелде и у исто време да окружи Денкерк и савлада посаде Булоња и Калеа.

Непријатељске снаге, које су сада стајале према Канадској армији, биле су подељене у две групе. Око 30.000 људи било је остављено позади за одбрану тврђава Булоњ, Кале и Денкерк, док се даље на северу Петнаеста армија, са осам номиналних дивизија (по стварној вредности отприлике четири), полако повлачила преко ушћа Шелде.

Велики број канала, које смо морали да савлађујемо у току наступања, знатно је олакшавао непријатељу да се тако лагано повлачи. Гански Канал, који води до Брижа, продужава се до мора код Зебриџа под именом Бриж Шип Канал. Даље на северу пружао се Леополдов Канал од Тернојцена до Северног Мора, северно од Зебриџа. Ове две главне артерије повезује Канал де Деријасион де Лис, који се у почетку протеже од мора паралелно са Леополдовим Каналом за неких дванаест миља, а потом скреће на југоисток и сече Гански Канал око десет миља западно од Гана. Ка-

нал Ган — Тернојцен иде северно од Гана ка западној Шелди, а Канал де Хулст паралелно са самом Шелдом. Између ових канала, који су претстављали озбиљне препреке, постојала је читава мрежа мањих водених токова и доста поплављених области.

4 канадска оклопна дивизија прешла је Гански Канал и до 12 септембра заузела рејон Брижа, а затим продужила наступање према Каналу де Деривасион и Леополдовом Каналу и ноћу 13/14 септембра заузела један мали мостобран преко њих. Пошто је непријатељ пружао јак отпор, одлучено је да се непријатељски положаји дуж канала опишају како би се пронашла њихова слаба места. 15 септембра успостављен је мостобран преко Канала де Деривасион близу Балгерхока, а следећих дана очишћена је зона западно од Канала Ган — Тернојцен и северно од града Сас Ван Гана. До 22 септембра очишћена је од непријатеља цела просторија јужно од Леополдовог Канала као и „цеп“ између Канала Тернојцен и Савојардс Плата. Извиђањем је утврђено да непријатељ прикупља своје снаге за одбрану положаја на Леополдовом Каналу, преко кога су сви мостови били порушени. Зато је било очигледно да ће нам бити потребне још нове снаге за продужење наступања на север.

12 септембра Пољска оклопна дивизија сменила је 7 оклопну дивизију у Гану, затим прешла холандску границу и кренула ка Локерну и Сен Николасу. 19 септембра на јуриш је заузела један мостобран преко Канала де Хулст, а следећег дана Хулст и Аксел. До 22 септембра ова дивизија заузела је Тернојцен тако да је сада непријатељу остало само Брескенско „острво“ између Савојардс Плата, Леополдовог Канала и мора. На Леополдовом Каналу налазила се 4 канадска оклопна дивизија, а Пољаци су кренули на исток ради спајања са 1 корпусом.

Пошто је 17 септембра смењена од стране 4 канадске бригаде, 2 канадска дивизија, која је опсађивала Денкерк, кренула је у рејон Антверпена, у вези са сменом 12 корпуса. Она је тамо најпре чистила од непријатеља рејон докова северно од самог Антверпена, а затим почела да наступа на север.

22 и 23 септембра патроле 1 корпуса стигле су до Херенталса и Пулдербоша, док је следећег дана заузет Турхаут и успостављен узан мостобран преко Антверпена — Турхаут Канала, јужно од Сен Леонарда. И поред јаког непријатељског отпора овај мостобран проширен је следећих дана, а претходнице 2 канадске дивизије, које су прошли кроз њега, скренуле су на запад у правцу Шелде и рта Јужни Бевеланд. 29 септембра Пољска оклопна дивизија пребачена је уздесно од 49 дивизије и упућена ка Тилбургу, а 30 септембра заузет је Мерксплас.

Булоњ и Кале заузети су на јуриш за време док је вршено чишћење обала Шелде. Јачина посаде Булоња пенила се на 9.000 људи. Одбранбени положаји протезали су се дуж једног неправилног полуокружног гребена, на коме је известан број најважнијих тачака био претворен у јака утврђења са бетонским зајлонима, минским пољима и другим одбранбеним уређајима. Напад на тврђаву одлаган је не само због рјавог времена, већ и због потребе да се сачекају извесна специјална борбена средства и средња артиљерија, који су били ангажовани у борбама око Хавра. За време тога ишчекивања евакуисано је из града око 8.000 грађана. 17. септембра кренуле су у напад две бригаде 3. канадске дивизије, потпомогнуте дејством из ваздуха и јаком ватром артиљерије. Борбе око Булоња трајале су шест дана, углавном зато што су многе непријатељске батерије и бетонски бункери често одолевали дејству наше артиљерије и авијације, тако да је пешадија морала постепено да савлађује један објекат за другим. 22. септембра предао се командант града, док је укупан број заробљеника износио 9.535 људи. Занимљиво је поменути да су за време борби око Булоња наши топови са Јужног Форланда код Довера дејствовали против непријатељских батерија код Калеа, при чему је једна непријатељска батерија била погођена са даљине од 42.000 јарди.

Напад на Кале почeo је 25. септембра. Одбранбени положаји били су слични као код Хавра и Булоња, с тим што су Немци овде подржавани и батеријама са Рта Сиви Нос и Сангате. Напад се морао извршити на западном отсеку града због великих поплава на осталим отсецима. Иако је због мина и поплава дошло до извесног застоја, ипак је тврђава заузета тако да су наше трупе продрле у град 28. септембра, а тада је закључено примирје да би се омогућила евакуација грађана. Напад је продужен у подне 30. септембра, а до мрака престао је сваки организовани отпор. Заробљено је укупно око 10.000 људи.

Сада је Канадска армија могла да сасреди све своје снаге на чишћење Шелде. Зато сам у својим заповестима од 27. септембра наредио генералу Кререру да што брже наступа.

Да би се Друга армија ослободила бриге за заштиту свога дугачког западног бока, требало је померити десно крило Канадске армије на правац Тилбург — Хертогенбош. Осим тога, било је важно да се непријатељ одбаци на север од Маса да би се дуж ове реке успоставио чврст северни бок без већег утрошка трупа.

Кад је Канадска армија кренула на север, Група армија поново је предузела одговорност за опсаду Денкерка и тај задатак поверила Чешкој оклопној бригади под чију су команду стављене све снаге за опсаду града.

Почетна етапа чишћења ушћа Шелде

Да би се очистило ушће Шелде требало је заузети три одвојене просторије: Брескенско „острво“, полуострво Јужни Бевеланд и острво Валхерен.

На Брескенском „острву“ постојале су тешке непријатељске обалске батерије код Брескенса и Кадзанда које су спречавале прилаз ушћу, док је на Валхерену било око десетдесет далекометних батерија које су могле да туку бродове на Шелди. Главну снагу непријатеља јужно од ушћа сачињавала је 64 дивизија са високим процентом јединица које су се раније бориле на Руском фронту. На Валхерену се налазила 70 дивизија, а на Јужном Бевеланду јединице једне дивизиске борбене групе, док смо између превлаке и Турнхаута установили присуство 346, 711 и 719 дивизије.

План за чишћење ушћа био је подељен на три главне етапе. Прва етапа — отсецање превлаке Јужног Бевеланда продором из рејона Антверпена и ослобођење Брескенског „острва“. Друга етапа — чишћење Јужног Бевеланда, наступањем дуж превлаке у вези са нападом на обалу преко самог ушћа, са јужне стране. Трећа етапа — заузимање Валхерена, концентричним нападима са истока, југа и запада, ради чега је требало извршити још један прелаз ушћа, да би се заузео Флушкинг, и у неком нашем пристаништу на Каналу припремиле извесне снаге за искрцавање на западном углу острва.

1 октобра 2 канадска дивизија прешла је Антверпен—Турнхаут Канал и продужила наступање на запад према северним предграђима Антверпена. И поред повременог непријатељског отпора, 4 октобра до мрака била је очишћена зона Мерксем—Еекерен, тако да су претходнице већ биле на две миље од Путеа, на половини пута од превлаке. Кад су се Канађани у свом даљем наступању приближили своме циљу, наишли су на још јачи отпор тако да у почетку нису успели да заузму Кортевен. Штавише, непријатељ је извршио и неколико противнапада, али су наше трупе 16 октобра ипак заузеле село Военсдрехт.

За то време, на десном крилу Прве канадске армије, 1 корпус је продужио наступање са линије Антверпен — Турнхаут Канала. Пољска окlopна дивизија 1 октобра прешла је холандску границу северно од Меркспласа, док је 49 дивизија у то време водила борбу северно од Сен Леонарда. Пошто су 5 октобра наши предњи делови стигли на око 4 миље јужно од Тилбурга и улево до Алфена, непријатељ је следећих неколико дана вршио узалудне противнападе дуж читавог корпусног фронта. У трећој недељи октобра, 4 канадска окlopна дивизија пребачена је са Леополдовог

Канала у састав 1 корпуса, где је такође стигла и 104 америчка пешадиска дивизија. Од 20 октобра наше јединице непрекидно су наступале према северу. 23 октобра увече 4 канадска оклопна дивизија прешла је холандску границу код Есхена и скренула на запад према Берген - оп - Зому. Овим маневром, у вези са постепеним савлађивањем непријатељског отпора око Военсдрехта, отсечена је превлака Јужног Бевеланда и нашим трупама отворен пут за даље продирање у унутрашњост полуострова.

На отсеку Леополдовог Канала 3 канадска дивизија намеравала је да изврши напад преко канала северно од Малдегема, док би једна бригада извела десант са мора у североисточном углу Брескенског „острва“. Непријатељски положаји на северној обали Леополдовог Канала били су укопани на нагибу с друге стране насила канала, тако да их је било врло тешко уништити јаким експлозивом и ватром оружја слабе ударне и разорне моћи. После неколико неуспелих покушаја одлучили смо да пре самог напада употребимо бацаче пламена. И заиста, рано изјутра, 6. октобра, чим је престало дејство наших пламенобаца, јуришни одреди успузвали су се преко насила, ускочили у своје јуришне чамце и отпочели прелаз. Док смо на десном крилу прешли преко канала без већих тешкоћа, дотле смо на левом крилу претрпели тешке губитке од митраљеске ватре. Ипак смо успели да станемо ногом на другу обалу и да се у току читавог дана одржимо упркос многим противнападима браниоца и његовој јакој минобацачкој ватри. 7. октобра с муком су пребачена нова појачања на северну обалу, али је на нашем мостобрану још увек било само неколико изолованих одреда. Због тога је било очигледно да нећемо моћи да саградимо мостове типа Бејли пре но што смањимо непријатељски притисак. Уствари, успели смо да саградимо један мост тек после четири дана, а за то време морали смо да појачавамо и снабдевамо трупе преко канала помоћу јуришних чамаца, пешачких мостова и скела. Непријатељ се очајнички борио. Доцније смо сазнали да су његове најбоље трупе претрпеле веома тешке губитке у својим покушајима да униште наше мостобране на Леополдовом Каналу.

Међутим, 8. октобра, одмах после поноћи, отпочео је десант код Савојардс Плата. Пошто је непријатељ био потпуно изненађен, наше трупе су се два часа касније успешно искрцале на озбиљнији отпор. Тек после свитања непријатељске батерије из Флушкинга и топови из рејона Бирвлита тукли су обалу и прилазе са мора и на тај начин сметали нашим возилима која су већ била на суву да стигну до својих јединица. До 5.00 часова већина амфибиских возила (Buffaloes), која су употреби-

љена у јуришним таласима, вратила се да покупи следеће трупе које су почеле да стижу на места искрцавања око 9.00 часова. Иако је непријатељ у току дана појачао свој отпор ипак је настављено наступање дуж обале према западу и у унутрашњост у правцу југозапада. А кад је пала ноћ, мостобран је био дубок две до три миље. Пошто је непријатељ пружао огорчен отпор на Леополдовом Каналу, одлучили смо да појачамо мостобран са главним задатком да скренемо ка југу и наступамо дуж западне обале Савојардс Плата, да бисмо дејством на овом правцу разбили непријатељску одбрану и отворили пут кроз „острво“. У томе смо успели 14 октобра увече, кад смо заузели село Изабелу и на тај начин отворили пут кроз ово село.

52 дивизија, која је у то време стигла на бојиште, стављена је под команду Канадске армије и преузела мостобран на Леополдовом Каналу. Под притиском наших све јачих напада, успешно подржаваних дејством из ваздуха, почeo је да попушта отпор непријатеља, те су се и наша дејства брже развијала. Тако је 22 октобра заузет Брескенс, а више од половине Брескенског „острва“ било је у нашим рукама; чишћење преосталог земљишта препуштено је 3 канадској дивизији, док је 52 дивизија почела да се припрема за прелаз ушћа Шелде.

Дејства Друге армије од 1—17 октобра и одлука да се све расположиве снаге и средства употребе за отварање Антверпена

Док су се последњих дана септембра настављала дејства за проширење и ојачање избочине код Нијмегена, наредио сам Другој армији да отпочне припреме за прород у Рајнску Област. Испитивао сам могућност да ли би ова операција могла да почне око 10 октобра. Надао сам се да ћемо брзо успети да ослободимо Антверпен и да ће се непрекидним дејствима Друге армије ослабити непријатељски отпор према Канадској армији. На нашем десном боку Прва америчка армија преузела је наш фронт до линије Хаселт — Верт — Дерне — Машес и са 7 америчком оклопном дивизијом напала Немце западно од Мезе.

Друга армија, у складу са мојим наређењима, почела је првих дана октобра да врши прегруписавање својих снага.

Иако су се Немци на западном крилу нешто мало повукли после нашег наступања северно од Турнхаута, ипак је област Хертогенбош — Шиндел — Орланд — Бокстел — Тилбург и даље остала чврсто у њиховим рукама.

За то време 7 америчка оклопна дивизија кренула је на ју од Оверлана према Венрају, али није могла много да напредује због јаког непријатељског отпора.

Ситуација 7 октобра

Крајем прве недеље октобра био сам принуђен да обавестим врховног командаџата о потреби одлагања намераваног продора у Рајску Област, пошто ми расположива средства нису дозвољавала да и даље продужим рад на овом плану због тога што је пре тога требало решити друге, хитније задатке. Пре свега, да бисмо могли да одржимо свој мостобран код Нижегена, услед снажних непријатељских дејстава, морали смо да упућујемо знатна појачања. Друго, на фронту Прве канадске армије приметно се појачавао непријатељски отпор, а у току наших почетних дејстава на Леополдовом Каналу показало се да је непријатељ чврсто решен да нам не дозволи да очистимо обале Шелде. Треће, узлудни напори 7 америчке оклопне дивизије против непријатељског мостобрана западно од Мезе показивали су да је непријатељски отпор порастао и на том отсеку. И поред тога што смо се повукли са мостобрана код Арнхема, непријатељ је још увек стрепео од нашег продора на североисток преко Доње Рајне било ради упада у саму Немачку, било ради продора до Зајдерског Језера и отсецања Петнаесте армије. Ови разлоги, поред његове тежње да нам што дуже онемогући приступ у антверпенско пристаниште, терали су га да у границама својих могућности појача свој фронт према Двадесет првој групи армија. На нашем фронту од Рермонда до Брескенса налазило се 7 октобра око двадесет слабих немачких дивизија или одговарајућих формација, међу којима четири тенковске дивизије. Иако је непријатељ, због оскудице у тенковима, имао слабу покретљивост, он је у накнаду за то располагао веома погодним земљиштем за одбрану, пошто смо били принуђени да се боримо за сваку водену препреку.

Позади своје одбранбене линије непријатељ је на брузу руку прикупио и формирао остатке тенковских, СС и падобранских дивизија које су биле спремне да ступе у акцију у случају изненадног савезничког пробоја или нових ваздушних десаната.

Средином октобра Немци су повукли своје тенковске дивизије са фронта Двадесет прве групе армија да би отклонили већу опасност која им је претила од продора Прве америчке армије, али тиме није смањена упорност отпора њихове пешадије.

Због тога сам наредио да се одложе дејства између Рајне и Мезе, да Прва канадска армија првенствено ослободи Антверпен и да Друга армија ликвидира непријатељски мостобран западно од Мезе.

**Дејства западно од Мезе од 12 — 17 октобра
(Скица 35)**

Већ сам описао ток борби Канадске армије око ушћа Шелде. За то време Друга армија поверила је 8 корпусу да изврши прород из рејона Боксмера у правцу Венраја, док је 7 америчка оклопна дивизија имала задатак да садејствује у нападима источно од Дерне. Имали смо намеру да после заузимања Венраја упутимо 11 оклопну дивизију на Венло и да у исто време извршимо прород из рејона Верта у правцу Маса ради напада на Рермонд. Почетак напада био је одређен за 12 октобар.

Према предвиђеном плану 8 корпус отпочео је своја дејства из рејона северно од Оверлоне. Иако су при томе његове оклопне јединице задржане минским пољима, ипак је пешадија успела да заузме Оверлон до мрака. Идућих дана наше трупе пољако су се приближавале Венрају. Непријатељ се упорно борио на густо пошумљеном земљишту, примењујући поплаве, минска поља и друге препреке. 15 октобра одлучено је да пренесемо главни удар на десно крило, југоисточно од Рипса, док би 7 америчка оклопна дивизија наступала друмом Дерне — Венрај. Најзад, Венрај је заузет 17 октобра.

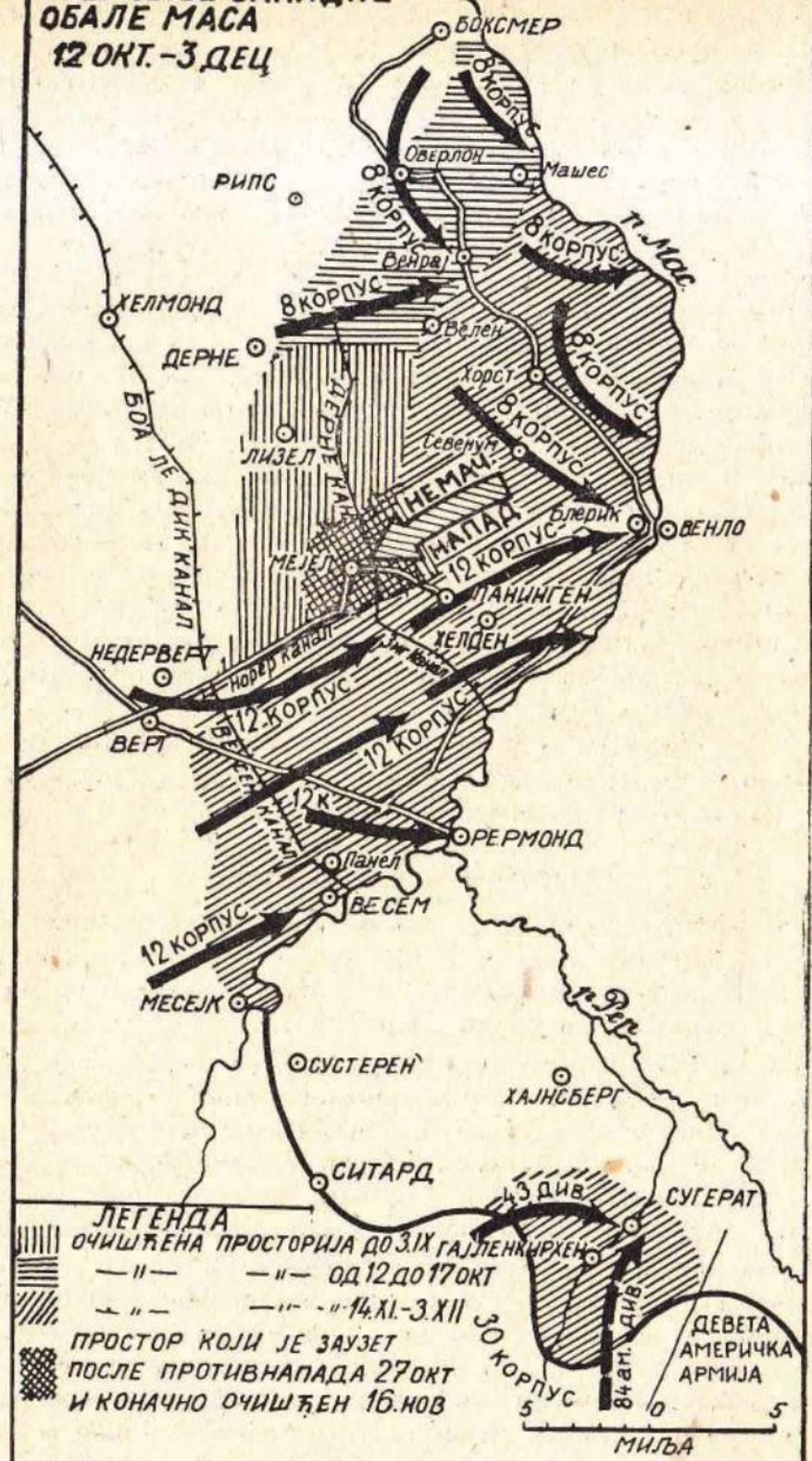
Ситуација средином октобра

Савезничко наступање према Рајни сада је стварно застало. Извојевали смо велику победу у Нормандији и наступали широким фронтом северно од Сене. Тиме смо постигли велике успехе, али нигде нисмо били довољно јаки да брзо постигнемо одлучujuће резултате.

Отпор Немаца појачавао се на целом фронту. Прва и трећа америчка армија водиле су тешке борбе на централним отсецима дуж Сигфридове линије испред Ахена и у Арденима код Тријера и на југу на отсеку горњег Мозела. Даље на југу Шеста америчка група армија дејствовала је десно од Дванаесте америчке групе армија све до швајцарске границе.

Тешкоће у погледу снабдевања биле су тако велике да нисмо могли да изводимо неке веће офанзивне операције пре но што би Савезници отворили Антверпен. А тешкоће на које бисмо несумњиво наишли при избаџивању непријатеља са Шелде принуђавале су нас да употребимо све расположиве снаге Двадесет прве групе армија за извршење тога задатка. Због тога сам 16 октобра наредио да се у оквиру Двадесет прве групе армија обуставе сва офанзивна дејства, изузев оних која су управљена на отварање ушћа Шелде, и да се у Другој армији одмах

ЧИШЋЕЊЕ ЗАПАДНЕ ОБАЛЕ МАСА 12 ОКТ.-3ДЕЦ

изврши прегруписавање тако да се њене главне снаге оријентишу према западу и садејствују са Првом канадском армијом.

Имао сам намеру да Друга армија продире на запад ка Хертогенбошу и Тилбургу и да Канадска армија пренесе свој главни удар више улево. Линија разграничења између армија померена је тако да је друм Турнхаут — Тилбург припадао Другој армији. А да би се повећале борбене снаге Канадске армије додељене су јој обе новодошавше дивизије (52 и 104 америчка).

Друга армија планирала је да групише максимум својих снага на правцу Хертогенбош — Бреда, са циљем да изврши снајан прородор до линије Мердијк — Бреда — Попел, ослњајући се десним крилом на реку Мас. У међувремену требало је да Канадска армија уложи све напоре за убрзавање дејстава у Јужном Бевеланду и против Валхерена и да својим десним крилом продире на север од Антверпен — Турнхаут Канала према линији Бреда — Розендал — Берген-он-Зом. Тиме сам хтео не само да што је могуће брже рашчистим ситуацију код Антверпена, већ и да одбацим непријатеља преко Маса да бих на тој јакој и за одбрану погодној препреци ослонио свој северни бок, јер сам се надао да ће непријатељски отпор према Канадској армији, због утражавања његове отступнице ка северу, утолико више слабити уколико се више буду развијала дејства Друге армије.

Пошто су главне снаге Друге армије усмерене на запад, на отсеку 12 корпуса, прекинута су дејства 8 корпуса ка Венрају.

Довршење чишћења Шелде

Пре но што пређем на излагање дејстава за одбацивање непријатеља северно од Маса, најпре ћу, јасноће ради, описати дејства 2 канадског корпуса која су извођена у то исто време ради чишћења обала Шелде (види скицу 34).

Као што је познато, још 16 октобра трупе 2 канадског корпуса заузеле су Воерндрехт у близини грилића Бевеландске превлаке, а 23 октобра, дејством 4 канадске окlopне дивизије, која је стигла удесно од 2 канадског корпуса, омотућено је да наше трупе скрену преко превлаке на јужни Бевеланд, пошто је на тај начин био осигуран њихов бок са севера и североистока.

Рано 24 октобра 2 канадска дивизија почела је да наступа дуж превлаке, али веома споро због изванредно тешког земљишта, пошто је великим делом било поплављено нарочито на прилазима Бевеланд Каналу, док су постојећи друмови били минирани и изривени бомбама. Канађани, пробијајући се ка западу, често у води до појаса, стигли су 25 октобра до Риланда. Идућег дана били су свећа шест миља испред Бевеланд Канала. У то је,

ноћу 25/26 октобра, једна бригада 52 дивизије на Буфало и јуришним чамцима LCA¹⁾) отпловила из Тернојцела и искрцала се близу Барланда. Док се искрцавање на западном делу вршило без отпора, дотле је артиљерија на источном делу нанела губитке бродовима; један сквадрон DD тенкова²⁾ прешао је Шелду без губитака, али због мочвари и насила није могао да прати пешадију у унутрашњости. И поред непријатељских противнапада мостобран је проширен до Оделанда и даље.

Док су 27 и 28 октобра продужена дејства на мостобрану, претходнице 2 канадске дивизије стигле су до Бевеланд Канала. Иако су Немци порушили мостове, ипак је у току ноћи 27/28 октобра извршен прелаз преко канала, а до подне идућег дана могао се употребити и један мост 9 класе код Влака. Дотле је 4 канадска окlopна дивизија заузела Берген-оп-Зом и на тај начин учврстила базу за дејства 2 канадске дивизије.

Чишћење Јужног Бевеланда брзо је настављено упркос свих тешкоћа, тако да су наше трупе 30 октобра стигле до источног краја насила којим иду друм и железничка пруга до острва Валхерен. Пошто је Јужни Бевеланд био очишћен од непријатеља, послата је једна колона и на Северни Бевеланд са задатком да и њега очисти од непријатеља.

У међувремену успешно су настављена наша дејства и на Брескенском „острву“. Пошто смо до 1 новембра увече заузели Кадзанд и Кноке, још нам је остало само да очистимо рејон између Леополдовог Канала и Зебрица. Рано ујутру 3 новембра уништена су и последња непријатељска жаришта отпора, тако да је цела јужна обала ушћа Шелде била у нашим рукама. За четири недеље борби, које по жестини нису уступале ниједној од оних које смо дотле водили у Северозападној Европи, Прва канадска армија заробила је 12.500 људи и нанела непријатељу велике губитке у мртвима и рањенима.

Сада је остало да се очисти острво Валхерен, чији су одбранбени положаји били постављени првенствено са циљем да се заштити улаз у Западну Шелду и спречи искрцавање на западној обали острва. Ту је било неколико тешких обалских батерија, од којих су многе биле смештене у бетонским бункерима, док су на обалама и излазима са обала на западу и југу одбранбени положаји обухватали подводне препреке, препреке од жице и минска поља, док је сам Флушинг био опасан двоструким противтенковским ровом.

¹⁾ Landing Craft, Assault.

²⁾ Dupleks Drive Tanks = амфибиски тенкови (нап. ред.).

Јачина непријатељских снага на острву цењена је на 6.000 — 7.000 људи, те је било јасно да ћемо при њиховом савлађивању наићи на велике тешкоће. А пошто су многи насипи и стрми нагиби, којима је острво обиловало, онемогућавали употребу ваздушнодесантних трупа, дошли смо до закључка да ћемо острво најбрже заузети ако га „потопимо“ пробијањем морских насипа око њега. Веровало се да би многи непријатељски артиљериски положаји постали неодрживи, а покретљивост његових трупа веома ограничена ако бисмо успели да пробијемо насипе; штавише ако би отвори у насипу били довољно широки, наше снаге могле би да продру у острво у сопственим амфибиским возилима и да нападну непријатеља из позадине.

Почетком октобра авиони Бомбардерске команде успели су да сјајном прецизношћу бомбардовања поруше на сије на четири места. Новим нападима у току месеца отвори у насипима проширенi су тако да је острво постепено плављено и крајем октобра личило на тањир пун воде. Највећи отвор широк 380 јарди, био је на насипу код Весткапеле. Прецизност и силина дејства британског ваздухопловства може се најбоље оценити по томе што је ширина темеља насипа код Весткапеле била 330 стопа, а висина изнад линије осеке око 30 стопа.

Планом је било предвиђено да се десант на Валхерен изврши са мора на два места. Групи „Т“ Краљевске морнарице било је поверио да искрица трупе на обалу и да их потпомаже. Једна формација десантних трупа имала је да крене из Брескенса и заузме Флушкинг, док би се друга формација укрцала у Остенду, са задатком да кроз насип код Весткапеле продре у унутрашњост острва, а затим да наступа дуж пешчане обале и да се споји са формацијом код Флушкинга, с тим да пошаље део снага на север дуж обале. У вези са десантот са мора требало је извршити напад другом који води на сијепом Јужног Бевеланда.

Дејства су почела 1 новембра. Рано ујутру командоси су се искрцали код Флушкинга без већих губитака. Трупе 52 дивизије, које су ишли за њима, продрле су у град. За то време приближавала се обали и формација која је упућена на Весткапеле у пратњи поморских снага. Иако је планом било предвиђено да се пре десанта изврше снажни напади из ваздуха, ипак су, због неповољних временских прилика на аеродромима у Енглеској, наша дејства из ваздуха била ограничена само на јединице чије су базе биле на континенту. Међутим, те ваздушне снаге извршиле су одлучаћ напад непосредно пред самим искрцавањем наших трупа и на тај начин много допринеле успешном извршењу десанта, и то у тренутку када су подржавајући бродови трпели тешке губитке.

План подршке са мора предвиђао је акцију једне ескадре за бомбардовање, која се састојала од бојних бродова Краљевске морнарице „Ворспајт“, „Робертс“ и „Еребус“, као и разних типова мањих бродова који су пришли обали и почели да тужу непријатељске батерије из непосредне близине. Њиховом заслугом наше десантне трупе стигле су на обалу са сразмерно малим губицима али су и ови бродови том приликом претрпели тешке губитке.

Један командос брзо је заузео главна утврђења источно од отвора у насыпу и до вечери већ одмакао око две миље у правцу Флушкинга, док се улево од њега други командос превезао кроз отвор у брани, искрцао и заузео Весткапеле. Доцније, у току дана, наступање је настављено ка Домбургу.

За то време на друму и насыпу Канађани су у почетку имали мањих успеха, али су затим били одбачени натраг.

Флушкинг је заузет 2 новембра после тешких борби, а следећег дана успостављена је веза са одредом из Весткапеле, који је савладао непријатељске батерије дуж пешчане обале и допро на север чак до Домбурга. На место 2 канадске дивизије на друму у насыпу дошла је 52 дивизија, али су и после тога продолжене тешке борбе. Најзад су наше трупе прешли преко Сло Канала, око две миље јужно од друма у насыпу, и заузеле један мостобран који је затим проширен на север до самог друма.

Од 3 новембра заузимање Валхерена претворило се у чишћење острва од многобројних растурених непријатељских делова и завршено је 8 новембра. Укупан број заробљених износио је око 8.000 људи.

У међувремену предузели смо једну од најсложенијих операција чишћења мина коју смо имали у току рата. Од 4 новембра, када су први бродови чистачи мина стигли у Антверпен, у току три недеље стотину бродова чистило је канал дужине седамдесет миља. Да би се канал очистио, требало га је најмање шеснаест пута прећи. Тако је од 28 новембра, када је први конвој стигао у Антверпен, пристаниште било отворено за снабдења америчких и британских армија.

Сад је у пуној мери могла да отпочне популација Истакнуте базе (Advance Base) у Белгији. Слагалишта су дотле попуњавана дотуrom друмовима и железницом из пристаништа на Канаду или са Позадње базе за снабдевање у Нормандији. А пошто је само у овој бази било око 300.000 — 400.000 тона материјала и око 100.000 запослених људи, одлучено је да се приступи њеној ликвидацији кад се отвори Антверпен и да се сав сувишан материјал преда Министарству рата.

Отварање Антверпена омогућило нам је да обуставимо промет на неким пристаништима на Каналу и да на тај начин дођемо до стручног особља и транспортних средстава за уређење истакнуте базе у Белгији. Рачунали смо да би Антверпен могао да прима по 40.000 тона материјала дневно, осим бензина, нафте и уља за мазиво, а од те количине 22.500 тона додељено је америчким трупама. За смештај бензина било је довољно инсталација које су служиле и нама и Американцима.

Постојала је опасност само од напада V-бомби и ракета које је непријатељ ускоро отпочео да баца на Антверпен. Због тога треба одати велико признање не само одличним америчким и британским јединицама противавионске одбране које су успеле да униште велики број V-1 бомби, већ и војном особљу и белгиском грађанству који су радили под опасношћу непрестаних напада.

Чишћење југозападног дела Холандије до реке Мас

Као што сам већ објаснио, док је Канадска армија чистила обале Шелде, 1-корпус на њеном десном крилу и 12 корпус Друге армије, чистили су југозападни део Холандије све до реке Мас. У то исто време 1 корпус морао је да штити десни бок 2 канадског корпуса који је дејствовао на Бевеланду и Валхерену.

20 октобра 1 корпус наступао је са Пољском оклопном дивизијом на десном крилу, 49 дивизијом у центру и 4 канадском оклопном дивизијом на левом крилу. Десно крило и центар ишли су у правцу линије Тилбург — Бреда — Розендал, док је 4 канадска оклопна дивизија наступала према Берген-оп-Зому.

22 октобра 12 корпус, који се налазио западно од линије Ос — Вегел — Сент Оденроде — Бест, кренуо је у напад, најпре у правцу Хертогенбоша и Тилбурга. Уочи дана нашег напада три непријатељске дивизије на том делу фронта биле су појачане и са 256 дивизијом. Према плану требало је да 12 корпус наступа ка Хертогенбошу са 7 оклопном и 53 дивизијом, с тим да се иза њих креће 51 дивизија, док је, на левом крилу, 15 дивизија имала да чисти земљиште према југу и да заузме Тилбург.

Пространа минска поља ометала су дејства наших трупа, али је непријатељска артиљеријска ватра била веома слаба. 23 октобра ујутру 51 дивизија стигла је близу Шиндела, док је сутрадан 53 дивизија већ била у предграђима Хертогенбоша. Иако је био пресечен главни друм за Ендховен и заузет Бокстел, ипак се непријатељ још држао у Вугту са прилично јаким снагама. У међувремену 15 дивизија успешно је наступала и заузела Оиршот.

На отсеку 1¹ корпуса 104 америчка пешадиска дивизија стигла је на фронт између Пољске и 49 дивизије. Пошто је продужено наступање, Пољаци су 27 октобра заузели Гилзе и прешли друм Тилбург — Бреда. Лево од њих Американци су 26 октобра одбили један јак немачки противнапад од Зундерта и идућег дана заузели тај град. У време кад се 49 дивизија налазила две миље јужно од Розендала, 4 канадска оклопна дивизија ушла је у Берген-оп-Зом. Последњих дана октобра 12 корпус прошао је кроз Хертогенбош и прешао канал западно од њега, заузео Вугт и Уденхаут, а затим се упутио ка Лон-оп-Занду, док је 15 дивизија 28 октобра завршила чишћење Тилбурга.

А сада да се поново вратимо непријатељском мостобрану западно од реке Мезе (види скицу 35).

У намери да поремети равнотежу наших трупа и олакша притисак на западним отсечима, непријатељ је 27 октобра напао трупе 8 корпуса. Немци су са 15 механизованом и 9 тенковском дивизијом, поред падобранске формације која се већ налазила на овом отсеку, прорвали преко Норер Канала код Недерверта и Дерне Канала, између Мејела и Лизела. Главни удар извршен је на 7 америчку оклопну дивизију; непријатељ је нешто мало напредовао, заузео Мејел, а затим стигао до просторије две до три миље на запад, дуж друма за Хелмонд. Да би се зауставило ово непријатељско наступање тамо је, заједно са једном тенковском бригадом, пребачена 15 дивизија, која је завршила чишћење Тилбурга. Исто тако, за њима је упућена и 51 дивизија која је због скраћивања фронта повучена из 12 корпуса. 30 октобра наши положаји били су опет стабилизовани.

1 и 12 корпус убрзо су достигли своје циљеве. 7 оклопна дивизија кренула је на запад ка Остерхауту и 30 октобра дошла у додир са Пољацима који су надирали са југа. Патроле су се пробиле на север до Гертриденберга. Идућег дана дошло је до тешких борби у Рамсдонку, где је непријатељ пружао јак отпор да би што дуже одржао мост код Перебома. 12 корпус завршио је свој задатак до 1 новембра, изузев чишћења просторије између Афватерингс Канала и Маса, што је 51 дивизија извршила до 5 новембра.

У међувремену 1 корпус брзо је наступао друмом Тилбург — Берген-оп-Зом. Бреда је пала 29 октобра, а Американци су идућег дана прорвали у Оденбош. 49 дивизија очистила је Розендал, а 4 канадска оклопна дивизија, пошто је савладала веома јак отпор непријатеља северно од Берген-оп-Зома, била је на једну миљу јужно од Стенбергена. Непријатељ је покушао да организује последњу линију одбране јужно од Маса, дуж реке Марк, али ју

је 1 корпус прешао на широком фронту, упркос непријатељских противнапада, чији је циљ био да штите трупе које су се повлачиле преко мостова у Мердијку. Пољаци су 4 новембра заузели Гертриденберг, а за четири дана непријатељ је очишћен и из последњег упоришта јужно од Маса. Примили смо извештаје да у Тонелу и на полуострву Сен Филипсланд нема непријатеља, а патроле су извиђале Шовен.

Непријатељско повлачење из југозападног дела Холандије било је олакшано због тога што је било рђаво време за летење. На тај начин, он је под заштитом магле и ниских облака избегао тешке нападе нашег ваздухопловства. У току ових дејстава заробили смо око 8.000 Немаца.

Глава четрнаеста

ПРИПРЕМЕ ЗА ПРОДОР У РАЈНСКУ ОБЛАСТ И ЧИШЋЕЊЕ ЗАПАДНЕ ОБАЛЕ РЕКЕ МЕЗЕ

Дискусија о даљем вођењу операција — Бриселска конференција 18 октобра

Дискусије о даљем развоју савезничких операција настављене су још док су вођене борбе на ушћу Шелде и у Јужној Холандији. 18. октобра врховни командант одржао је у Бриселу конференцију са генералом Бредлијем и самном. Расправљали смо о ситуацији на савезничком фронту и о нашим даљим плановима. Ја сам сматрао да је ситуација веома слична оној у Нормандији пре то што смо се пробили из мостобрана. Изгледало ми је да би се одлучна битка за Немачку могла водити западно од Рајне, исто онако као што се битка за Француску водила јужно од Сене. А пошто су Немци били решени да нам спрече прилаз Руру свим расположивим средствима, било је очигледно да борба за Рајнску Област неће бити лака и да ћемо морати да употребимо велике снаге да бисмо обезбедили сигуран успех.

Рур је био, по моме мишљењу, наш главни циљ. Ако бисмо успели да победимо непријатеља на северу и заузмемо ту важну индустриску област, остало би нам да на пролеће, преко северних равница брзо продремо у срце Немачке.

Према закључцима које смо донели на овој конференцији требало је да Двадесет прва група армија настави своје операције са циљем да што пре отвори пристаниште у Антверпену, а затим да изврши напад југоисточно од мостобрана код Нижегена према Крефелду. За то време Прва америчка армија имала је да продре до Рајне код Келна и да почетком новембра заузме један мостобран преко реке. Девета америчка армија, која је сад стигла на фронт, имала је за време наступања ка Рајни да дејствује улево од Прве америчке армије, а затим да продире према северу, између Рајне и Мезе у сусрет Другој армији, која је имала да наступа ка југу. За доцније било је предвиђено да Девета америчка армија пређе под команду Двадесет прве групе армија. Даље је одлучено да Дванаеста америчка група армија руководи деј-

ствима за заузимање Рура и да Двадесет прва група армија испита могућност продора на север преко Доње Рајне до Зајдерског Језера.

На тај начин утврђено је да се Рајнска Област заузме извођењем два концентрична удара — један, који би полазио од мостобрана код Нијмегена ка југу и, други, који би водио на север, полазећи од левог крила Дванаесте америчке групе армија. Сад је најважнија ствар била у томе да ове ударе извршимо са таквом силином која ће нам омогућити да уништимо немачке снаге у северном делу Рајнске Области и да отворимо пут за прелаз преко Рајне северно од Рура.

Ситуација 31 октобра

Последњих дана октобра уверили смо се да савезничке снаге још нису у стању да приступе извођењу плана од 18 октобра оном брзином како смо се надали.

Док је према ситуацији на сектору Двадесет прве групе армија изгледало да је отварање Шелде на помолу, и да ће се наш северни бок ускоро моћи да ослони на Доњи Мас, дотле је, као што је већ поменуто, непријатељ извршио доста снажан напад на наше источно крило да би нас одвратио од западног сектора. Било је очигледно да су Немци решени да по сваку цену држе свој мостобран западно од Мезе да би одатле угрожавали нашу избочину код Нијмегена. А ако би та опасност постојала, очигледно је да Друга армија не би смела да крене према Рајнској Области.

Надао сам се да би један брз и снажан амерички продор ка Келну присилио непријатеља да повуче део снага из свог мостобрана на Мези. Међутим, приликом заједничког разматрања ситуације на дан 31 октобра, генерал Бредли ми је саопштио да Прва америчка армија, због 250 миља дугачког фронта и предвиђене офанзиве према Сару, не би могла да одвоји за свој продор према Келну онолико дивизија колико се очекивало. Из тога сам закључио да такав напад Американаца можда и не би у довољној мери ослабио непријатељске снаге западно од Мезе и да ће бити потребно да предузмемо операције већег замаха да бисмо требацели непријатеља источно од те реке.

Пре но што би отпочела битка за Рајнску Област, било је потребно да се уништи непријатељски мостобран западно од Мезе и да се Девета америчка армија припреми за офанзиву са југа, која је могла да отпочне тек онда кад Дванаеста америчка група армија заврши напад на Келн. Према томе, Двадесет прва група армија имала је задатак да колико год може помогне овај амерички удар и да у исто време очисти западну обалу Мезе од непријатеља.

Према нашим ревидираним плановима, које је врховни командант одобрио 1 новембра, било је предвиђено да се Двадесет прва група армија прегрупише чим заврши операције на западном крилу са циљем да заузме положаје дуж реке Мезе, и да се прошири према југу да би преузела део америчког фронта. У исто време америчке дивизије које су дејствовале на британским отсекима, требало је да се врате у састав Дванаесте америчке групе армија. Осим тога, зависно од расположивих снага и средстава, требало је да предузмемо нападе и на боку Дванаесте групе армија да бисмо потпомогли њен продор према Рајни.

У мојим наређењима, која сам издао 2 новембра за спровођење ових одлука, било је предвиђено да Прва канадска армија, чим се заврше дејства на Шелди и у југозападном делу Холандије, преузме наш северни сектор на истоку све до Миделара, а тиме и мостобран код Нијмегена и да се Друга армија постави фронтом према истоку ради наступања на Мезу, с тим да напад отпочне 12 новембра. Намеравао сам да до 15 новембра проширим своје крило ка југу све до Гајленкирхена искључно. Друга армија имала је да крене у напад у садејству са Деветом америчком армијом, а 82 и 101 америчка ваздушнодесантна, као и америчка 7 оклопна и 104 пешадиска дивизија да се што пре врате у састав Дванаесте групе армија.

Генерал Демпсеј намеравао је да наступа према Мези, са 8 корпусом на северу, 12 корпусом у центру и 30 корпусом на југу. Пошто је 9 новембра смењен од 2 канадског корпуса у мостобрану код Нијмегена, 30 корпус је пребачен ка југу, где је преузео леви отсек Девете америчке армије све до реке Вурм, јужно од Гајленкирхена. На супротном крају нашег фронта, 1 корпус преузео је део фронта отприлике од Оса на Масу па до мора и даље на запад све до Валхерена.

Првој канадској армији издао сам директиву да упадне у Рајнску Област са севера кад за то дође време, док би иза тога Друга армија имала да форсира Рајну.

Припреме за битку за Рајнску област

Припреме за битку за Рајнску Област уствари обухватају дејства Друге армије за уништење непријатељског мостобрана западно од Мезе.

Наш фронт (види скицу 35) протезао се углавном дуж Весем Канала, почевши отприлике на десет миља северно од Месејка, па преко Верта, затим Норер Каналом до непријатељске избочине код Мејела. Ова линија се затим спајала са Дерне Каналом северно од Мејела и скретала на североисток до Велена,

Венраја и Машеса. Пошто је непријатељска територија била потпуно равна и добрим делом поплављена, и пошто су се само три значајнија друма концентрично стицала у Венло, морали смо да употребимо знатна инжињериска средства за уређење комуникација које би омогућавале уредно функционисање саобраћаја у овој области.

Планом Друге армије било је предвиђено да 8 корпус дејствује на северу, укључујући заузимање Мејела, док би 12 корпус наступао са Весем Канала ка Венлу, ослањајући се десним крилом на реку Мас, а левим на Норер Канал.

12 корпус отпочео је дејства 14 новембра. Јединице 53 и 51 дивизије заузеле су мостобране преко Весем и Норер Канала, док је 7 оклопна дивизија заузела бране код Панхела, тако да смо на тај начин могли да регулишемо водостај у каналима. Непријатељ није био нарочито јак, али је, благодарећи вешто постављеним минским пољима и веома тешком блатњавом терену и изузетно рђавом времену, успевао да спречава наше брже наступање. 16 новембра патроле су стигле до Зиг Канала, тј. прве веће водене препреке, док је главнина била неколико миља позади. Пошто су овим маневром непосредно угрожени непријатељски положаји код Мејела, јединице 8 корпуса успеле су да заузму Мејел истога дана. На десном крилу наше трупе приближавале су се положајима за одбрану Рермонда и очистиле села на левој обали Мезе. А пошто смо прешли Зиг Канал, убрзо је заузет и Панинген. 8 корпус успешно је прешао Дерне Канал и продро према Севенуму, док су друге колоне из рејона Венраја продирале према југу. 22 новембра заузети су Севенум и Хорст, а истог дана довршено је и чишћење западне обале реке према Рермонду.

Крајем месеца, западно од Маса, на отсеку 8 и 12 корпуса, непријатељ се држао још само код Блерика. У току добро припремљеног напада, који смо 3 децембра извршили на јаке одбранбене положаје код овог места, наши тенкови-чистачи мине начинили су отворе у препрекама од жице испред противтенковских ровова, преко којих су пребачени јуришни мостови. Затим је наша пешадија у оклопним транспортерима (Kangaroos), непосредно иза тенкова, наступала кроз отворе у минским пољима. Чим је ушла у дубину одбранбених положаја, пешадија је силазила с кола и брзо савлађивала непријатељску посаду, тако да је место било очишћено до пада мрака.

Дејства Друге армије у рејону Гајленкирхена од 18—24 новембра

30 корпус држао је фронт између река Бурма и Мезе десно са 43, а лево са Гардиском оклопном дивизијом. На десном крилу

корпус је био у тесном додиру са 84 америчком пешадиском дивизијом.

Пошто је 30 корпус имао да изврши напад у рејону Гајленкирхена једновремено са дејствима Девете америчке армије на северном крилу америчког главног удара према Келну, 84 америчка дивизија стављена је под команду 30 корпуса, који је 18 новембра отпочео напад са циљем да заузме Гајленкирхен и да наступа на север долином Вурма.

Сам Гајленкирхен био је окружен и заузет, али је даље наступање застало после неколико дана. Због јаких кишних земљиште је било непроходно не само за возила на точковима, већ и за тенкове. Наступали смо дуж Сигфридove линије, а не кроз њу, али иако није било тешко савлађивање њених утврђења, ипак је захтевало доста труда. Међутим, пошто је непријатељ предузео јаке противнападе са 15 механизованом и 10 СС дивизијом, тј. са две свеже дивизије које су хитно послате на овај отсек, 30 корпус морао је да пређе у одбрану, а 84 америчка дивизија у току ноћи 23/24 новембра вратила се опет у састав Девете америчке армије.

Дејства америчких снага у току новембра 1944 године

После многих одлагања која су вршена због изузетно рђавих временских прилика, 16 новембра почeo је напад Дванаесте групе армија правцем Ахен — Келн. После изванредно огорчених борби у којима су обе стране претрпеле тешке губитке, амерички напади су застали на узвишењима западно од долине Рера. Наступање је било скопчано са великим губицима и ометано истим тешкоћама на које је наилазио и 30 корпус даље на северу. Време је било веома рђаво, а земљиште често непроходно, док је непријатељ увео у борбу знатна појачања. Само у времену од 16 новембра до 1 децембра непријатељ је довео на фронт у долини Рера једанаест пешадиских и пет тенковских дивизија. Осим тога, имао је између Рера и Рајне новоформирану Шесту СС тенковску армију у резерви, која је шtitila Келн својим распоредом у виду полуокруга. А пошто је непријатељ могао да користи и поплаве у долини Рера и да регулише стање воде помоћу брана у горњем току реке, генерал Бредли је одлучио да не предузима форсирање Рера док бране не буду у његовим рукама.

Даље на југу, Трећа америчка армија, која је 8 новембра отпочела своја дејства ка Сарској Области, заузела је моћна утврђења Меца и до краја месеца стигла до реке Мозела. На крајњем југу, Шеста америчка група армија ушла је у Алзас—Лорен. Седма америчка армија заузела је Штрасбург и скренула на север

према граду Карлсруе, док је Прва француска армија стигла на Рајну између швајцарске границе и Милхаузена. Непријатељ је још увек држао јак мостобран западно од Рајне у области Колмаре.

Осврт на ситуацију првих дана децембра

Због изузетно рђавог времена, у току новембра била су ограничена и отежана не само дејства савезничког ваздухопловства, већ и наступање сувоземних трупа по равном и поплављеном земљишту. 2 децембра непријатељ је отворио бране на јужној обали Доње Рајне западно од Архема и поплавио део нашег мостобрана. Ниско земљиште јужно од Архема убрзо је било под водом све до жељезничке пруге која иде западно од Елста, тако да је Прва канадска армија била приморана да се повуче на ту линију. На срећу, задржали смо један мостобран који је штитио мостове на Валу, али сада није било никакве могућности за продор на север ради заузимања висоравни између Ахена и Апелдорна.

У то време савезнички фронт северно од Ардена протезао се тачно дуж река Рера и Мезе, сем код једне непријатељске избочине у рејону Хајнсберга, коју је требало уништити пре но што бисмо предузељи веће операције између Рајне и Мезе. Зато сам наредио Другој армији да почетком децембра изврши чишћење тога рејона, али су се напади на крају крајева морали обуставити зато што је земљиште било потпуно претворено у мочвару. Пошто је у међувремену Двадесет прва група армија почела пре-пруписавање својих снага за битку за Рајнску Област, одлучено је да Девета америчка армија преузме ликвидацију избочине у рејону Хајнсберга, примајући под своју команду 7 британску оклопну дивизију. Због тога сам могао да убрзам прегруписавање, пошто ми је штаб 30 корпуса био потребан за напад на Рајксвалдску Шуму. Док су Американци преузимали десни отсек 30 корпуса, а 12 корпус остале његове отсеке, израђен је план да се штаб 30 корпуса, Гардиска оклопна, 15, 43 и 53 дивизија, заједно са пријатим оклопним бригадама, прикупе у мостобрану код Нијмегена. Напад на Крефелд требало је да почне 12 јануара, а већ 16 децембра чељне јединице биле су у покрету ка својим концентрациским просторијама на северу. Док се Канадска армија припремала за овај нови продор, Друга армија узела је на себе да проучи питање форсирања Рајне, и отпочела да гради путеве исток — запад све до Мезе, који би се доцније продужавали и кроз Рајнску Област.

Ето, таква је била ситуација кад је 16 децембра непријатељ отпочео своју противофанзиву у Арденима.

Глава петнаеста

АРДЕНСКА БИТКА

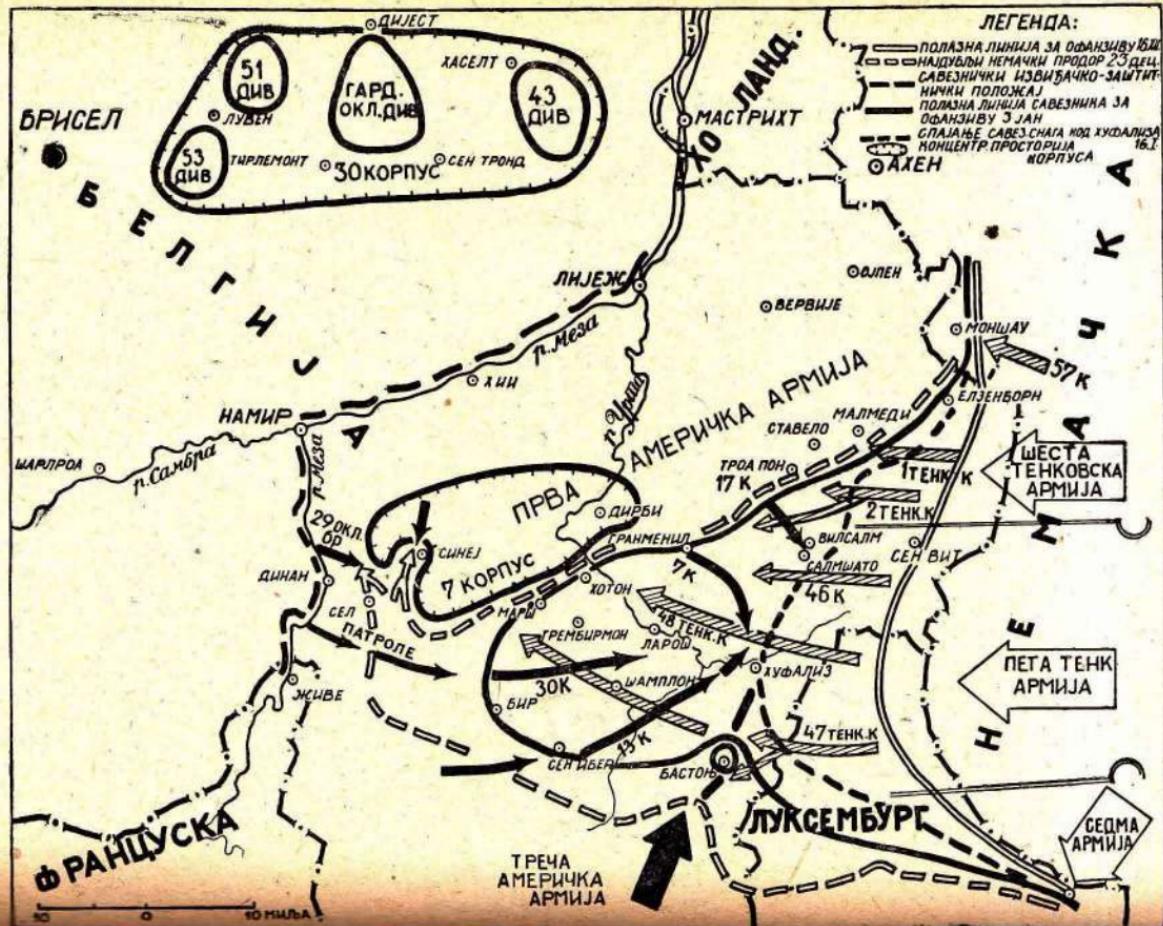
Ситуација код непријатеља у току децембра 1944 године
(Скица 36)

После битке у Нормандији непријатељ је, углавном, имао два главна задатка: изградити нов фронт и спречити савезничке снаге да продру у Немачку.

Пошто је у октобру и новембру непријатељ поклањао особиту пажњу овом другом задатку, може се објаснити његов тако огорчен отпор који је пружао америчком нападу у долини Рера. Непријатељ је исто тако схватио да мора створити тенковску стратегиску резерву, зато што би његове армије на пролеће биле потпуно иссрпљене ако би се у зимским борбама у истој мери наставило трошење његових резерви, тако да би Савезници лако могли да пређу Рајну и покоре Немачку.

Користећи рђаво јесење и зимско време, које је успоравало ток наших дејстава, непријатељ је почeo да попуњава своју стратегиску резерву. Међутим, због савезничког притиска, тј. дејства Двадесет прве групе армија у септембру и октобру код Архема, а доцније, у новембру и децембру, због напада Американаца код Ахена, непријатељ је био приморан да, такорећи, у непрестаној борби држи више од половине својих петнаест тенковских дивизија, колико их је имао на Западу. Он је, ипак, успео да до децембра реорганизује осам тенковских дивизија, укључујући скоро све СС тенковске дивизије. Свака од ових дивизија добила је око стотину тенкова, међу којима су били и најновији типови Пантера и Титра.

Треба имати на уму да је крајем августа јачина непријатељских армија, које су бежале ка североистоку, одговарала снази од око двадесет три дивизије. До средине децембра Немци су успели не само да успоставе нов фронт и да ограниче упад наших снага само у мање области Немачке, већ и да своје снаге на бо-

јишту повећају на седамдесет дивизија. Рачунало се да би Немци до марта могли да повећају своје снаге и на деведесет дивизија, само ако би Савезници наставили своја дејства истом јачином у току целе зиме.

Арденска битка

Таква је била ситуација немачких војних снага на Западном фронту, кад су по други пут од почетка инвазије бацили своје резерве на коцку. Сам Хитлер наредио је да се његове западне армије припреме за последњи очајнички напад, којим је требало изненадити Савезнике, прећи Мезу и прорети до Антверпена.

Операција је брижљиво и вешто планирана. Непријатељ је изабрао миран и слабо поседнут сектор за напад, прикупљање његових трупа, артиљерије и тенковских јединица извршено је у великој тајности, а веома рђаво време, које је ометало наше извиђање из ваздуха, ишло му је на руку.

У непријатељском плану било је предвиђено да група армија „Б“ нападне између Моншауа и Ехтернаха са Шестом СС тенковском армијом десно и Петом тенковском армијом лево. Обе армије имале су по четири тенковске дивизије. Тенковске дивизије имале су задатак да заузму прелазе преко Мезе између Лижека и Живеа, док би пешадиске дивизије осигуравале њихове бокове. Најмање седамдесет пешадиских, падобранских и механизованих дивизија ишло би иза тенковских и СС предњих одреда.

Ова офанзива, која је почела 16 децембра, постигла је потпуно изненађење у тактичком погледу. Почела је са веома јаком артиљериском припремом — најјачом у читавом току рата — и спуштањем падобранских група дуж предвиђеног пута за наступање. Поред тога, групе саботера у цивилном оделу и савезничким униформама и у циповима инфильтрирале су се иза савезничких линија с намером да изазову забуну.

До 18 децембра непријатељ је разбио 28 и 106 америчку дивизију и напредовао око двадесет миља, до Ставелоа и раскрнича друмова код Троа Пона и Вилсалма, а било је знакова да и северно од Моншауа покуша да продре у правцу Ојлена и Вервијеа. Било ми је познато да је врховни командант наредио да се прекину офанзивна дејства на јужним секторима и да се Седма армија помери на север како би омогућила Трећој армији да изврши противудар на јужни бок непријатељског продора.

Био сам приморан да размотрим могући утицај овог непријатељског продора на Двадесет прву групу армија, јер смо, као што је напоменуто, почели да преносимо наше тежиште на крајње северно крило. Стога сам наредио да се прекине концентрација трупа за битку за Рајнску Област и спремио планове за преба-

цивање британских дивизија из рејона Гајленкирхена на запад од Мезе, у случају да запрети опасност нашем јужном боку. Затим сам наредио да се Гардиска оклопна и 43 дивизија из рејона југоисточно од Месејка повуку ка западу, а 53 дивизија из Пермонда ка Турнхауту. 19 децембра дефинитивно сам обуставио пребацивање 30 корпуса на сектор Канадске армије и наредио му да се прикупи на просторији Лувен — Сен Тронд. Под његову команду стављене су Гардиска оклопна, 43, 51 и 53 дивизија, заједно са три оклопне бригаде. Пошто је ситуација и даље била веома нејасна, одмах сам упутио извиђачке органе до Мезе и предузео мере за организацију јачих заштитних група код мостова на Мези, између Лијежа и Живеа. Јединице САС и људство Центра за попуну тенкова пребачени су на отсек Мезе између Намира и Живеа, док су оклопна кола Друге армије патролирањем успоставила везу између Лијежа и Намира. 29 оклопна бригада, која се тада попуњавала новом опремом у Западној Белгији, добила је наређење да са својим старим тенковима усилјеним маршем крене у рејон Намира.

19 децембра непријатељске тенковске јединице продрле су до Хотона, Марша и Лароша, а изгледало је да се бреша у савезничком фронту проширила од Дирија до Бастоња. Пошто су по моме мишљењу, непријатељски тенкови и извиђачки делови могли без отпора да пређу Мезу и крену на Брисел, наредио сам да се у току ноћи образују одреди за запречавање свих друмова који воде у престоницу. Пошто је 30 корпус кренуо на јвећом брзином на своју нову концентрациску просторију и пошто су наше трупе помогле у организацији одбране код мостова између Лијежа и Живеа, непријатељ већ није имао могућности да на брзину пређе реку. А кад 30 корпус једном заузме положај, онда ћемо бити у стању да у случају потребе интервенишемо и уништимо сваки мостобран који би непријатељ успоставио западно од Мезе.

У међувремену, у току ноћи 19 децембра, генерал Ајзенхауер наредио ми је да следећег дана преузмем команду над Првом и Деветом америчком армијом, које су северно од немачког клина, због велике дубине непријатељског прдора, биле знатно удаљене од основног правца дејства Дванаесте америчке групе армија, тако да је са њима било веома тешко командовати из штаба ове Групе. Одмах сам посетио генерала Симпсона (Девета армија) и генерала Хоџеса (Прва армија). Било је јасно да је наш први задатак да задржимо наступање непријатеља и да у вези са Дванаестом групом армија на југу успоставимо чврст одбранбени фронт. У том циљу требало је да извршимо извесна прегруписавања, а позади смо имали 30 корпус спреман за од-

брани Мезе. Пошто је у Првој америчкој армији требало створити резерву јачине једног корпуса, који би стајао на расположењу за офанзивна дејства, одлучио сам да на њено десно крило прикупим 7 амерички корпус од четири дивизије под командом генерала Колинса. А како су се ове јединице морале извучи из борбе, што је захтевало извесно време, појавило се питање да ли би се могле употребити британске дивизије јужно и источно од Мезе. Међутим, то би било веома тешко, јер би се у том случају њихове комуникације за снабдевање управно секле са комуникацијама Прве и Девете америчке армије, тако да би се тешко могла избеги закрченост путева.

20 децембра врховни командант наредио је Шестој америчкој групи армија да прошири свој фронт на север до Сарлаутерна и да се држи у дефанзиви. Дванаеста група армија имала је задатак да се прикупи на просторији Луксембург — Бастоњ ради извођења противудара у јужни бок Рундштетовог клина, док су армије под мојом командом имале да продру у северно раме клина чим то буде могуће.

Америчке трупе, које су се бориле југоисточно од Вилсалма, повучене су у резерву западно од тог града, а 7 амерички корпус имао је да се прикупи северозападно од Марша.

За то време немачки напади настављени су са несмањеном жестином. Иако је немачки притисак и даље био јак, њихов се план још у почетку изјаловио. Шеста СС тенковска армија тежила је да са 1 СС корпусом пробије амерички фронт у рејону Малмеди — Ставело, с тим да после пробоја овај корпус наступа све до Лијежа или да у томе циљу пропусти 2 СС корпус. Пуну недељу дана трошио се 1 корпус у бесплодним покушајима да изврши пробој. Тек кад је 22. децембра коначно пропао фронтални напад, 2 СС тенковски корпус скренуо је на запад да би се преко Дирбија са југа пробио до Лијежа. За то време Пете тенковске армија наступала је у правцу запада и северозапада према Мези, обилазећи Бастоњ. Ма да 19. децембра између Пете тенковске армије и Мезе још није било никакве јаче савезничке формације, Немци су наступали исувише споро, а да би успели требало је да што пре заузму прелазе преко реке. Али, кад су то доцније покушали да учине, њихове тенковске колоне биле су сувише слабе. Оне су биле или отсечене и уништене или принуђене да се прегрупишу ради предузимања организованог напада. Непријатељ је споро наступао благодарећи и жилавом отпору изолованих америчких група на главним раскрсницама, нарочито код Сен Вита и Бастоња, због којих је морао да врши дугачке обиласке и да растура своје снаге и средства.

Кад је кренуо на запад са циљем да обиђе Прву америчку армију у рејону Хотон — Марш, 2 СС тенковски корпус нашао је на јединице 7 америчког корпуса који се тамо прикупљао. Тако су дивизије овог корпуса, које су биле намењене за резерву, увучене у борбу. Још даље на западу Немци су дошли у додир са 29 британском оклопном бригадом која је затварала отсек Намир — Динан. 23 децембра установљено је да се непријатељски тенкови налазе само дванаест миља источно од Динана, а у току идућа два дана тенковски одреди немачких претходника сударили су се у рејону Синеја са 2 америчком оклопном дивизијом и 29 британском оклопном бригадом. Пошто су ове савезничке јединице успоставиле међусобну везу у рејону Села у току 25 децембра, дошло је до жестоке борбе на свега четири миље од реке, у којој је непријатељ претрпео тешке губитке.

О Божићу непријатељска офанзива била је већ заустављена на линији Елсенхорн—Малмеди—Хотон—Марш—Сент Хуберт—Бастоњ, а сви путеви ка Мези били су затворени.

На југу, Трећа америчка армија прорада је до Бастоња, у коме су опкољене америчке трупе храбро одолевале огромној надмоћи непријатеља, док су најзад, 26 децембра, трупе генерала Патона ослободиле Бастоњ од окружења.

Период лепог времена, који је наступио 24 децембра имао је огроман значај за Савезнике, јер су се јаке снаге савезничког ваздухопловства могле успешно употребљавати за спречавање непријатељског наступања. Наша авијација учинила је праву пустош у простору непријатељске избочине и у његовој позадини, а то је, у вези са ванредним борбеним квалитетом америчких трупа, омогућило Савезницима да постепено преокрену ситуацију у своју корист. Међутим, пошто још није било могуће да се формира један амерички корпус за резерву, која би послужила за офанзивна дејства у Првој армији, одлучио сам да употребим британске трупе јужно и источно од Мезе како бих за ту сврху ослободио 7 амерички корпус. Намеравао сам да употребим 30 корпус на десном боку Прве америчке армије, на сектору Живе—Хотон, с тим да се смена заврши до 2 јануара, како би 7 амерички корпус 3 јануара могао да изврши удар у правцу Хуфализа. У међувремену је Трећа америчка армија наставила своја дејства у рејону Бастоња и проширила свој клин. Такође су снаге генерала Патона имале да продиру према Хуфализу, у циљу спајања са трупама Треће армије и отсецања врха непријатељског клина.

После лепог времена у току божићних дана, које је било од тако велике користи савезничком ваздухопловству, немачка авијација учинила је један одлучан покушај да снажним нападима на савезничке аеродроме неутралише наше ваздушне снаге.

Наиме, Немци су 1 јануара, са највећом концентрацијом авиона употребљеном у току ове кампање, извршили смео напад из никог лета на наше главне аеродроме у Белгији и Холандији. Иако су том приликом успели да нанесу знатну штету Савезницима, она се ипак није могла упоредити са губицима које је непријатељ пре-трпео.

3 јануара Прва америчка армија отпочела је напад са 7 корпусом. Непријатељ је био добро утврђен, са укопаним тенковима и противтенковским топовима. Време се поново погоршало, а видљивост ограничила до на двеста јарди или још мање. Па ипак, првог дана наше трупе продрле су око две до три хиљаде јарди, али је после тога даље наступање било заустављено због великог снега. 5 јануара наступање је настављено; а два дана доцније, када је пресечен друм Лараш — Вилсалм југоисточно од Гранд-менила, непријатељ није више могао да користи свој главни северни пут за снабдевање. То је био велики успех 7 америчког корпуса, јер је извео напад по веома рђавом времену и упркос изванредно огорченог непријатељског отпора. 18 амерички ваздушнодесантни корпус подржавао је напад 7 корпуса на његовом левом боку. 7 јануара 82 америчка ваздушнодесантна дивизија стигла је до предграђа Вилсалма и Салмшатаа. За то време је на десном крилу Прве армије прешао у напад и 30 британски корпус са две дивизије. На југу је 6 ваздушнодесантна дивизија, која је на брзину пребачена из Енглеске, водила жестоке борбе у Биру и око њега, док га 5 јануара није заузела. На левом крилу 30 британског корпуса наступала је 53 дивизија у вези са 7 америчким корпусом и 7 јануара заузела Гримбирмон и узвишице источно од њега.

Непријатељ је покушао да пребаци тежиште своје офанзиве даље на запад и југозапад, пошто његови многобројни напади на северном боку клина нису имали успеха. Али за извршење тога новог препрограмирања требало је да заузме Бастонј и мрежу путева у његовој околини. Својом упорном и правом активном одбраном Бастонја Американци су и даље привлачили непријатељске дивизије са северног сектора, тако да се 6 јануара најмање десет његових дивизија — од којих три СС тенковске дивизије — борило око овог места. Пошто није успео да заузме Бастонј, било је крајње време да непријатељ прекине Арденску офанзиву. На основу здраве процене могао је доћи до закључка да до Мезе никако неће моći да стигне кад није у почетку стигао. Међутим, због упорности, а несумњиво и због политичког притиска, он је пуне три недеље био у офанзиви у коју је уложио сву своју стратегиску резерву.

Наш продор према Хуфализу настављен је. Да би се одржао континуитет напада 30 корпуса, на место 53 дивизије доведена је 51 дивизија да продужи наступање према Шамплон — Ларошу. 30 корпус требало је да наступа све до линије реке Урт. Ларош је заузет 10 јануара, а патроле 6 ваздушнодесантне дивизије стигле су следећег дана до Сент Хуберта и успоставиле везу са левим крилом Треће америчке армије. 13 јануара 51 дивизија стигла је до Урте јужно од Лароша. Источно од Урте 18 амерички ваздушнодесантни корпус нападао је из рејона Малмеди — Ставело у правцу југоистока ка Сен Виту, угрожавајући тиме непријатељске комуникације на основици клина.

Иако се непријатељ упорно борио и веома споро повлачио, ипак су се Прва и Трећа америчка армија 16 јануара спојиле код Хуфализа, тако да је непријатељски клин био сведен само на једну мању избочину. Сада је генерал Ајзенхауер наредио да Прва америчка армија поново пређе под команду генерала Бредлија, док је Девета америчка армија остала и даље под мојом оперативном командом.

Почео сам највећом брзином да повлачим све британске трупе из Ардена да бих се прегруписао за продор у Рајнску Област, пошто је сада била прилика да што брже приступимо остварењу наших планова и у пуној мери искористимо неуспех непријатеља.

Осврт на Арденску битку

Непријатељ је у последњем часу спречен да пређе Мезу. Противудар Немаца био је вешто припремљен. Њихова намера да забију клин између британских и америчких снага и да заузму наше главне базе снабдевања, Лијеж, Брисел и Антверпен, претстављала је смео, ма да очајнички, покушај за поремећење наших стратешких планова и за преокретање ситуације на Западном фронту у своју корист.

Немци су могли да продуже рат само ако би им пошло за руком да спрече једновремене велике савезничке офанзиве и на Источном и на Западном фронту. Међутим, због недостатка снага и средстава они су били принуђени да своје снаге наизменично концентришу прво на једном, а затим на другом фронту, тежећи да за време концентрације снага на једном стабилизују други фронт.

Непријатељ се надао да ће Арденском офанзивом тако снажно погодити западне Савезнике, да ће бити принуђени да за дуже време одложе своје планове и да ће се тада немачке снаге могоći пребацити на тешко притиснути Источни фронт.

Био је још један разлог што је непријатељ трајио да добије времена. Било му је потребно време за развијање производње по растуреним ингредијентима предузећима која су још радила, као и у подземним фабрикама које су на брзу руку изградићивање. Спремана су нова оружја: авиони са ракетним погоном и брже подморнице. Такође је требало надокнадити губитке пре трпљене у зимским борбама и попунити проређене редове немачке пешадије.

Вероватно је да су постојали и неки политички разлози који су нагонили на Арденску офанзиву; Хитлер се можда надао да ће постићи успех којим би за Божић обрадовао потиштени немачки народ.

Непријатељски план био је последица личне Хитлерове интервенције, који је по други пут на нашем фронту наметнуо својим генералима подухват који је превазилазио њихове могућности. Ограничени напад у циљу поремећаја и одлагања почетка наше пролећне офанзиве био би оправдан са војничког гледишта, али не и предузимање противофанзиве оваквог обима. Непријатељ није смео да стави на коцку своју ударну снагу у једној тако ризичној операцији, зато што није успео да најпре добије битку у ваздуху — као основни предуслов за предузимање већих офанзивних операција у модерном рату — и што није имао потребних залиха горива које би му омогућиле извођење операције таквог замаха. А кад је дошао до крајње тачке свог продора, морао је да остави много своје борбене технике због недостатка бензина и уља за мазиво. Иако је у почетној фази своје офанзиве постигао извесне значајне успехе, ипак је његов подухват био осуђен на пропаст.

Арденска битка добијена је благодарећи у првом реду високим борбеним квалитетима америчког војника. Каснија пометња непријатеља појачана је нашом интензивном акцијом из ваздуха, која је била омогућена после побољшања времена. Шеста СС тенковска армија разбила се ударајући на наш фронт на северном боку клина, док је Пета тенковска армија изгубила драгоцено време, испрва чекајући на Шесту СС тенковску армију, а затим покушавајући да отвори путеве ка Мези. Прегруписавање Прве и Девете америчке армије, потпомогнуто британским формацијама, омогућило је да се образује резерва јачине једног америчког корпуса.

И док је наше ваздухопловство снажно тукло непријатеља, овај корпус из резерве успео је, заједно са јединицама генерала Патона, које су наступале са југа, да одбaci непријатеља са избочине. Тако је Хитлерова намеравана противофанзива завршена

једним тактичким поразом, док је немачка војска на Западу претпела страшан ударац.

После свог пораза у Нормандији, непријатељ се био знатно опоравио. Он је успео да формира и опреми нове дивизије, и не само да је организовао једну повезану линију фронта на рекама и ѕаналима Белгије и Холандије и дуж Сигфридове линије, него је створио и снажну покретну ударну резерву, која је у децембру била спремна за дејство.

Употреба ове покретне резерве била је несумњиво од највећег значаја за непријатеља. А кад су тако крупне ствари стајале на коцки, Хитлер није смео да ангажује своје резерве у једну такву очајничку аванттуру у којој су му недостајала основна средства за обезбеђење предуслова победе и у којој би неуспех неминовно повукао за собом страховите и ненадокнадиве губитке.

Противофанзива у Арденима била је друга велика немачка грешка у току рата на Западном фронту. Цени се да је непријатељ у овој бици изгубио око 120.000 људи, као и 600 тенкова и самоходних топова. Савезничко ваздухопловство је растројило његове комуникације, нанело страховите штете у локомотивама и вагонима, као и врло озбиљне губитке и онако проређеној немачкој авијацији, која је покушавала да спречава те ваздушне нападе.

Непријатељ је успео да привремено преотмете иницијативу и да нас принуди да одложимо наше офанзивне намере. Непријатељским ударом поремећена је равнотежа савезничких снага тако да су Савезници претрпели један тактички неуспех. Да је квалитет немачких формација био на оном високом нивоу као у првим годинама рата, с младим старешинским кадром пуним држности и иницијативе, последице овог противудара могле су да буду и озбиљније. Међутим, непријатељ није успео да искористи своје успехе у првим, одлучујућим данима, а борба је показала да немачке трупе нису биле дорасле америчким трупама.

Солидарност и заједнички рад Савезника дошли су до пуног изражаваја и у току ове битке. Треба нарочито поменути пребацивање 30 британског корпуса на јужни бок Прве америчке армије и његово развијање источно од Мезе као једну веома сложену операцију, која је остварена без озбиљних тешкоћа.

Глава шеснаеста

БИТКА ЗА РАЈНСКУ ОБЛАСТ

Савезнички планови после Арденске битке

Пошто су одбile непријатељски удар, америчке армије су наставиле огорчену борбу, трудећи се да избаце непријатеља из положаја Сигфридove линије, и да у пуној мери искористе његово повлачење и тежак пораз који је претрпео.

За то време створен је нов савезнички операцијски план. Пошто је било од највеће важности да брзо радимо како бисмо искористили непријатељски пораз у Арденима, предложио сам врховном команданту да обновимо наш план за чишћење просторије између Рајне и Мезе од Диселдорфа до Нијмегена и да заузмемо један мостобран преко Рајне северно од Руре. Кад је овај план прихваћен, сложили смо се да Девета америчка армија са дванаест дивизија предузме офанзиву са југа, тј. са просторије Јилих — Линих, с тим да за то време буде под мојом оперативном командом.

Више месеци размишљао сам о тој операцији, а сад сам био веома задовољан што ћемо, најзад — како сам тада веровао — моћи да отпочнемо последњу фазу ове кампање. Кад једном северни део Рајнске Области буде у савезничким рукама, моћи ћемо да форсирамо Рајну и да окружимо Рур, а тиме бисмо добили и погодан ослонац за извођење покретних операција кроз равнице Северне Немачке.

Међутим, требало је доста времена док је Девета америчка армија прикупила потребне снаге за ову операцију. А докле год је било рентабилно да Дванаesta америчка група армија дејствује против остатака немачког клина у Арденима, није се могло извести америчко прегруписавање за битку за Рајнску Област. Сем тога, требало је да Прва америчка армија заузме бране на Реру пре но што би Девета армија могла да продре преко ове реке, јер би непријатељ, у чијим су рукама биле бране, могао да спречава

наша дејства. У исти мах, даље на југу, Шеста америчка група армија била је принуђена да се супротстави немачким продорима у рејону Колмарса, где је непријатељ 31. децембра отпочео свој напад са извесним локалним успесима. Пошто је непријатељ био активан и на отсеку северно од Сара, било је потребно да се учврсти фронт и на томе делу.

Велика руска зимска офанзива, која је почела 12. јануара, несумњиво се морала одразити и на непријатељске планове. А пошто је било врло вероватно да ће Источни фронт, у односу на Западни, поново добити првенство у погледу слања снага и представа за попуну и појачање, било је веома важно да искористимо ту чињеницу. Зато сам за Двадесет прву групу армија унапред припремио планове за извођење продора из мостобрана код Нијмегена чим се британске снаге буду извукле из Ардена, тј. за тзв. операцију „Veritable“.

У директиви коју сам издао 21. јануара било је предвиђено да ова операција отпочне 8. фебруара, а у исто време предложио сам врховном команданту да помоћна офанзива Девете америчке армије, тзв. операција „Grenade“, почне што пре после почетка британског продора.

Циљ битке за Рајнску Област био је да најпре уништимо непријатељске снаге између Рајне и Мезе од мостобрана код Нијмегена па на југ до линије Јилих — Диселдорф, а потом да заузмемо положаје дуж западне обале Рајне, и то са Деветом америчком армијом од Диселдорфа до Морса (искључно), Другом армијом од Морса до Реса и Канадском армијом од Реса (искључно) до Нијмегена. После детаљног проучавања овог проблема дошло се до закључка да би најпогоднија места за прелаз Рајне била Рајнберг, Ксантен и Рес.

Задатак Прве канадске армије био је, углавном, да продире југоисточно од Нијмегена према линији Гелдерн — Ксантен, с тим да у току наступања успостави чврсто бочно осигурање на Рајни, а потом да подигне мост преко реке код Емериха. А за време битке она је била одговорна за безбедност мостобрана код Нијмегена као и нашег северног бока дуж Маса.

Друга британска армија, окренута према истоку, имала је задатак да чврсто држи фронт на Мези и да свим могућим средствима помаже дејства Канадске армије. У то време намеравао сам да, у вези са операцијом „Veritable“, Друга армија пређе Мезу и заузме Венло, али је доцније ова идеја напуштена као непотребна.

Девета америчка армија имала је задатак да пређе реку Рер на отсеку Јилих — Линих и да наступа у правцу Рајне између

Диселдорфа и Морса. Врховни командант се сложио да Прва америчка армија у почетку штити десни бок нападајућих америчких снага, све до реке Ерфт, која ће касније бити на десном боку Девете армије. А пошто се у то време — из разлога које сам раније навео — није могао одредити датум за почетак операције „Veritable“, наредио сам да се изврше припреме како би напад могао да отпочне што пре после 8 фебруара.

Пошто је целокупна офанзивна снага Двадесет прве групе армија имала да учествује у операцији „Veritable“, имао сам најверу да, у случају потребе, 12 корпус Друге армије уступи своје свеже дивизије Првој канадској армији.

У време кад сам издавао те заповести армијама, упознао сам их и са њиховим доцнијим улогама. Тако, например, Друга армија имала је да изради планове за форсирање Рајне код Рајнберга, Ксантина и Реса; Американци да изврше прелаз код Рајнберга, а Прва канадска армија вероватно да успостави друмске и железничке везе преко Доње Рајне код Арнхема, и, као следећи задатак, да заузме Арнхем и осигура прелаз код њега.

Чишћење упоришта у троуглу код Пермонда од 15—28 јануара

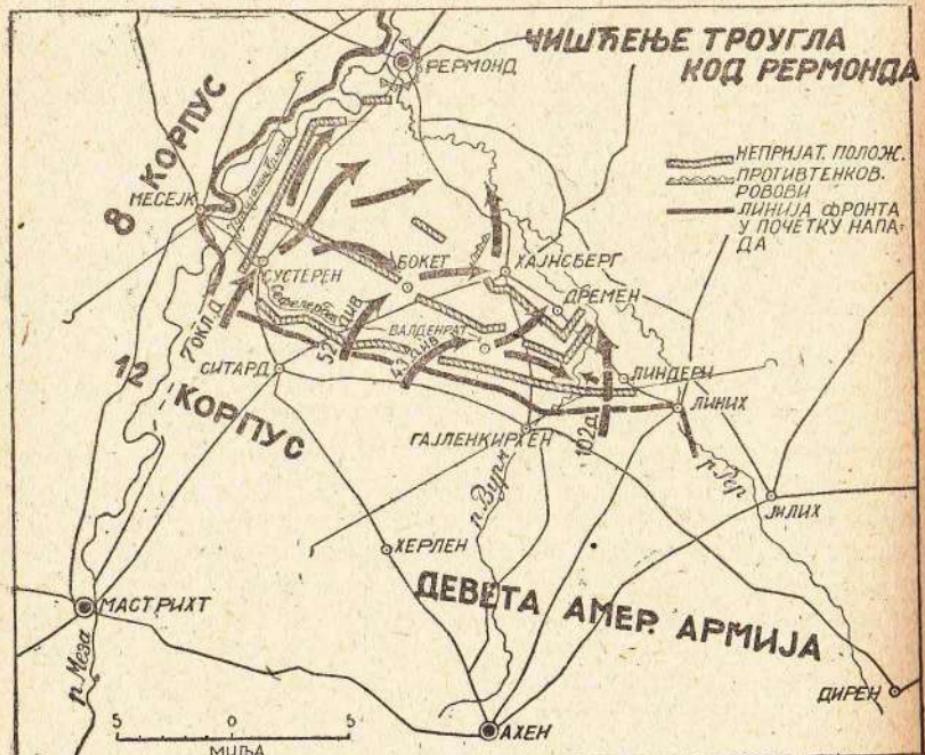
Пре но што би могла да отпочне битка за Рајнску Област, требало је уништити још једно мало непријатељско упориште у троуглу код Пермонда. Треба се сетити да је још у децембру било планирано да се непријатељ очисти из рејона Хајнсберга. Међутим, због рђавог времена, 30 корпус морао је да прекине своја дејства, док је доцније Арденска противофанзива спречила Девету америчку армију да то доврши. Кад су Савезници поново прешли у офанзиву према избочини у Арденима, одлучио сам да са трупама Друге армије извршим тај задатак чим прилике буду дозволиле. И заиста, 10 јануара, наредио сам Другој армији да 15 јануара отпочне са чишћењем непријатељске избочине.

Непријатељ је држао рејон који је ограничен рекама Рером, Вурмом и Мезом. Испред наших полазних положаја требало је савладати реку Сефелер Бек, која је била озбиљна водена препрека, а још западније и многе мање речице преко којих би се вероватно морали подизати мостови. Југозападно од реке Рер непријатељ је изградио три главне одбранбене линије, а сам град Хајнсберг био је утврђен веома јаким одбранбеним објектима обичног типа. Непријатељ је имао на фронту две дивизије, али је изгледало да нема тактичких резерви.

15 јануара 12 корпус отпочео је претходна дејствја на левом крилу са циљем да се приближи селу Сустерен, док је сутра-

дан 7 оклопна дивизија извршила главни напад на западном крилу. 18 јануара наше трупе извршиле су један напад и на центру са циљем да се споје са оклопним снагама које су с лева обилазиле непријатеља. У овим нападима, углавном, учествовала је само пешадија, пошто је терен био тако непогодан да јој тенкови и остала оклопна возила нису могла пружити неку значајнију подршку. 20 јануара заузето је узвишчење код Бокса у централном делу тога рејона, тако да су наше трупе пришли граду Хајнсбергу и заузеле га 24 јануара и поред непријатељских противнапада. На десном крилу дејства су отпочела 20 јануара уз садејство са левокрилном дивизијом Девете америчке армије. Отпор непријатеља у том рејону био је слаб те је убрзо савладан.

12 корпус извршио је свој задатак до 26 јануара. Уствари ту се радило о обичном и систематском чишћењу које је извођено под веома неповољним условима. Непријатељ је претрпео знатне губитке и, изузев једног малог мостобрана југозападно од Рермонда, био је протеран са западне обале Рера. Сада је та територија предата Деветој америчкој армији.

Скица 37

Планирање битке за Рајнску Област

Проблем извршења наступања северним правцем¹⁾ у Рајнску Област био је веома брижљиво проучен. Прва канадска армија имала је за то довољно могућности као и да употреби своје плавове за време док се изводила Арденска битка. Припремљене су потребне залихе материјала за снабдевање, док су радови за оправку комуникација, неопходних за веће операције, били у пуном јеку. Интересантно је забележити да је у одељке база за снабдевање Канадске армије у току фебруара истоварено 343.000 тона материјала, од чега је 223.000 тона било намењено за офанзиву. 446 специјалних теретних возова превозило је ова материјална средства даље напред, у неким случајевима чак до железничких искрциних станица на три миље иза линије фронта.

Према томе, могли смо да предузмемо напад без одлагања чим прикупимо наше формације. Само је било неизвесно када ће бити спремна Девета америчка армија. Генерал Симпсон и његов штаб могли су да припреме план за своје учешће у бици, али се, с обзиром на остале обавезе Дванаесте америчке групе армија, није могло знати када ће ова армија моћи да добије предвиђена појачања.

Време нам је и даље задавало бригу. Открављивање терена, у вези са поплавама, наносило је много штете нашим комуникацијама.

Прикупљање јединица Двадесет прве групе армија, које су биле под командом Прве канадске армије, претстављало је врло сложену радњу. Требало је извући 30 корпуса са фронта у Арденима и померити га на север, док су остале јединице, заједно са 12 корпусом, све до 26 јануара водиле борбу у избочини код Хајсберга. Трупе су имале да дођу у мостобран код Нијмегена преко јако оптерећених мостова код Гравеа и Мока, и да се пре напада прикупе на веома ограниченој простору.

За време прикупљања ових снага требало је предузети обимне мере у циљу обмане непријатеља у погледу наших намера. Због тога је учињено све да се створи утисак као да се претстојећи напади припремају даље на западу у правцу Утрехта. Ради прикривања прикупљања трупа, артиљерије и муниције брижљиво су примењена средства за маскирање у рејону Нијмегена и припремљено све што је потребно за кретање по снегу или обичном земљишту.

Бојиште југоисточно од Нијмегена углавном карактеришу Рајхсвалдска Шума, поплављене долине река Мезе, Нирса и Рајне, као и брежуљкасто и шумовито земљиште између њих. Рајна је

¹⁾ Тј. из мостобрана код Нијмегена, види скицу 38 (нап. ред.).

због великих киша у децембру поплавила знатне комплексе земљишта, нарочито у рејону Емериха, док је земљиште са обе стране реке Мас било поплављено на око хиљаду јарди ширине. Иако је у току јануара опао ниво воде тако да су се реке вратиле у своја нормална корита, ипак је земљиште поред обала и даље остало веома мочварно. Пошто смо прикупили све податке о дејству које би вештачке поплаве, као и јака зима, имале на наше снабдевање, било је јасно да Немци у долини Рајне могу изазвати поплаву вештачким путем, тј. пробијањем зимских брана, те смо се и за такве случајеве морали припремити колико год смо бόље могли.

Непријатељска одбрана на канадском сектору састојала се из три одбранбена појаса. Западно од Рајхсвалдске Шуме простирао се појас одбранбених положаја дубине око две хиљаде јарди, заштићен широким противтенковским ровом и многобројним польским утврђењима у селима и око њих. Око три километра источно од тог положаја налазио се северни крај Сигфридove линије. Нека од њених утврђења, која су била саграђена неколико година раније, нису се могла открити на нашим снимцима из ваздуха, али су последњих месеци и тамо предузимани многи нови земљани радови. Главни појас одбране ишао је од друма Нијмеген — Клеве на југ, преко брежуљака Рајхсвалда, до јако утврђеног града Гоша, затим на југ до Гелдерна, а одатле дуж једне мале косе изнад долине Маса све до Пермонда. Северни део појаса имао је велику дубину са низом узастопних ровова који су се простирали све до висоравни око Матерборна. За последња два месеца овај одбранбени систем развијен је изградњом још једне линије источно од Рајхсвалда, од Клевеа до Гоша, тако да је Рајхсвалдска Шума постала сасвим независан центар отпора. Трећи одбранбени појас, тзв. Хохвалдски Положај, пролазио је на око шест миља источно од Сигфридove линије, од Рајне наспрам Реса, преко Хохвалда до Гелдерна, а потом даље на југ.

Пред фронтом Девете америчке армије природна препрека долине Рера била је појачана изграђеном мрежом одбранбених утврђења и минских поља. Исто тако, дуж источне обале Мезе постојао је непрекидан систем ровова са нарочито јаким утврђењима у рејонима Венлоа и Пермонда.

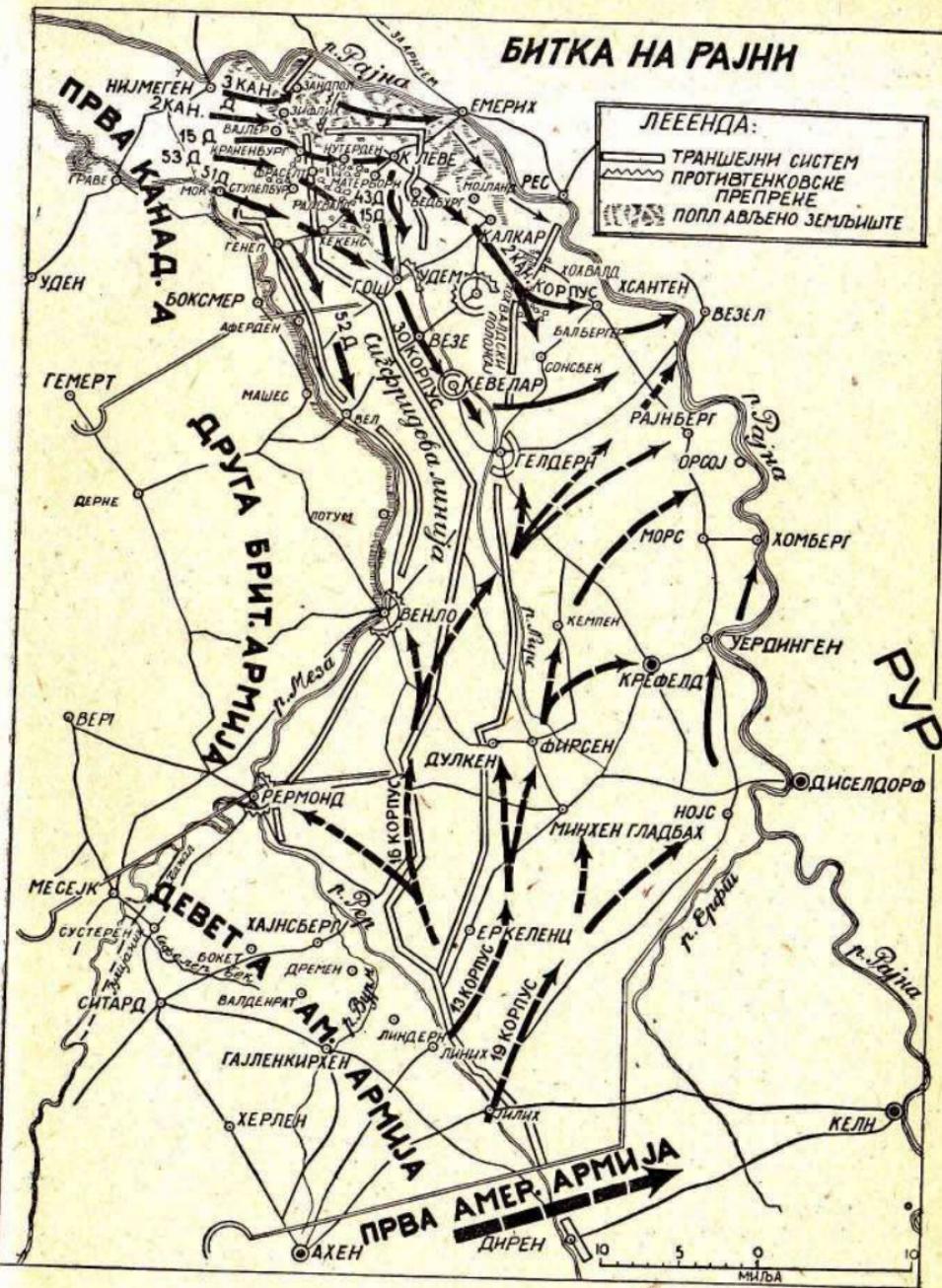
Рајхсвалдски отсек бранила је 84 немачка пешадиска дивизија са разним појачањима, међу којима и три батаљона падобранца. Ценили смо да непријатељ располаже са девет дивизија на фронту између Дирена и Нијмегена, а изгледало је да три његове тенковске и две падобранске дивизије стоје спремне као покретна резерва за случај савезничке офанзиве на северу. У непријатељ-

БИТКА НА РАЈНІ

ЛЕГЕНДА:

— ТРАНШЕЈНИ СИСТЕМ
ПРОТИВЕНКОВСКЕ
ПРЕПРЕКЕ

ПОПЛАВЉЕНО ЗЕМЉИШТЕ

ској позадини постојале су две главне комуникације — друм од Клевеа до Ксантена и железница од Клевеа преко Гоша до Ксантена — које су прелазиле Рајну преко мостова код Везела, док се следећи најближи мост налазио код Хомберга, петнаест миља даље ка југу. Других мостова преко Рајне између Везела и Нијемегена није било, али смо уочили известан број скела на том делу реке, које је наше ваздухопловство пажљиво осматрало.

План Прве канадске армије

У плану је било предвиђено да Прва канадска армија изврши напад најпре само са 30 корпусом, са циљем да продре у непријатељске положаје и прошири брешу, а потом да 2 канадски корпус преузме леви отсек чим се буде располагало са довољно путева за снабдевање, тако да се наступање настави са два корпуса.

30 корпус имао је у своме саставу шест пешадиских и једну оклопну дивизију, три оклопне бригаде, једанаест пукова оклопних возила специјалне намене, пет група краљевске артиљерије и две противавионске артиљериске бригаде. Напад је требало да отпочне страховитом артиљериском припремом из преко хиљаду артиљериских оруђа и јаким бомбардовањем савезничког ваздухопловства.

Интересантно је напоменути да је Прва канадска армија пред почетак ове операције имала нешто мање од пола милиона људи.

Напад је требало почети 8 фебруара у 10.30 часова, са четири пешадиске дивизије — 51, 53 и 15 дивизијом и 2 канадском дивизијом, с десна на лево. Поред тога 3 канадска дивизија имала је да нападне на крајњем северном крилу истога дана, тј. чим буде могућа артиљериска подршка на том отсеку. Даље је било предвиђено да 15 дивизија пробије Сигфридovу линију близу Краненбурга и да продре до брежуљака близу Клевеа, а 43 дивизија да наступа у правцу Матерборна, с тим да одавде обиђе десну ивицу Рајхсвалда и заузме важан саобраћајни чвор Гош, заједно са 51 дивизијом која би напала град са запада. Одмах позади 43 дивизије требало је да продре Гардиска оклопна дивизија кроз Матерборн, затим да скрене на југ и заузме брежуљке северно од Сонсбека. Такође је било предвиђено да се упути једна јака покретна колона са задатком да заузме мост код Везела.

Предузета су и обимна претходна дејства из ваздуха на железничке мостове и скеле у зони боишта, а ноћу уочи напада, Бомбардерска команда извршила је јаке нападе на Клеве и Гош и на главне саобраћајне чворове и рејоне у којима су биле размештене трупе у непријатељској позадини.

Прва фаза битке за Рајнску Област

8 фебруара, од 5.00 — 10.00 часова наша артиљерија извела је свој програм дејства на непријатељске одбранбене организације, а у 10.00 часова отпочела је права артиљериска припрема јуриша. Поред тога, свака дивизија имала је организоване специјалне борбене групе („repper pot groups“), састављене од митраљеског батаљона и одговарајућег дела лаке противавионске и противтенковске артиљерије из дивизиске резерве, које су својом ватром неутралисале непријатељску одбрану непосредно на фронту и на боковима дивизиског отсека за напад.

Пешадија је кренула у 10.30 часова. Наша артиљериска припрема постигла је значајне резултате — пре свега, успешним контрабатирањем неутралисана је непријатељска артиљерија. Непријатељ је пружао најјачи отпор на десном крилу, тј. на отсеку 51 дивизије, која је имала задатак да заузме брежуљке на југозападном углу Рајхсвалдске Шуме. По свему изгледа да је непријатељ на томе делу био појачан новим снагама које су недавно дошли приликом смене. У центру, 53 дивизија заузела је брежуљке на северозападном углу шуме и заробила око двеста војника. У току наступања наишли смо на много мина, а и земљиште је било тако неповољно да је очигледно претстављало озбиљан проблем за наше даље наступање. Тенкови „Черчил“ и тенкови-носачи мостова наступали су заједно са пешадијом, али су се тенкови-бачачи пламена и тенкови-чистачи мина загубили у блату чим су прешли јуришни положај. Иако је 15 дивизија тешко наступала због пространих минских поља и блатњавог земљишта, она је ипак до 17.00 часова заузела село Краненбург, док су се њени предњи делови приближили Фраселту. Улево и нешто уназад од 15 дивизије, 2 канадска дивизија заузела је Вајлер предвече после оштре борбе. У 18.00 часова 3 канадска дивизија, користећи јуришне чамце „Буфало“, извршила је напад преко поплављеног земљишта северно од друма Нијмеген — Краненбург и убрзо стигла у Зифлих и Зандпол.

Све наше јединице до поноћи су постигле одређене циљеве за тај дан. Заробљено је преко 1.100 непријатељских војника, а наши губици нису били велики. Највећи део немачке 84 дивизије био је уништен. Међутим, извиђањем из ваздуха откривено је кретање непријатељских трупа на север, преко друма Гелдерн — Везел.

Пространа минска поља, а изнад свега блатњаво земљиште, причињавали су нам највеће тешкоће. Такође смо сазнали да се од 13.00 часова до поноћи тога дана водостај у рејону северно од друма Нијмеген — Клеве подигао за 18 инча (тј. 0.45 м). Цео

тaj рејон био је напољен водом, тако да је било очигледно да ћемо с тешком муком моћи да одржимо наше комуникације и по-ред тога што смо предузели нарочите мере да изградимо нове и побољшамо постојеће путеве.

У току ноћи настављено је наступање уз помоћ вештачке светlosti тако да су се дивизије првог ешелона енергично кретале ка својим следећим циљевима. Почев од 9 фебруара у подне, 43 дивизија, која је била прикупљена код Нијмегена, и Гардиска окlopna дивизија, која је била у близини Тилбурга, морале су да буду спремне за покрет у року од једног часа.

У току 9 фебруара наше трупе успешно су напредовале, не наилазећи на јачи отпор, изузев на крајњем десном крилу где је 51 дивизија и даље водила веома јаке борбе. 53 дивизија заузела је Ступелбург у Рајхсвалдској Шуми и брежуљке југозападно од Матерборна, али се стање земљишта ускоро погоршало у толикој мери да се саобраћај на главном друму за наступање дивизије морао обуставити ради оправке, пошто се већ био сасвим искварио. Због тога се цео саобраћај 53 дивизије за то време морао вршити комуникацијама 15 дивизије.

У 4.00 часа 15 дивизија кренула је у напад, пробила Сиг-фридову линију код Нутердена и својим предњим деловима до вечери стигла на брежуљке код Матерборна, док су њене патроле дошли у додир са јаким непријатељским деловима у предграђима Клевеа.

У току дана кренула је и 43 дивизија и до поноћи стигла до Нутердена. Северно од главног друма 3 канадска дивизија наставила је своја амфибиска борбена дејства, наступајући од једног до другог села окруженог водом, и заробила 600 војника. На неким местима амфибиске патроле стигле су до обале Рајне.

Саобраћајне прилике посталаје су све горе. Било је очигледно да ће главни друм Нијмеген — Краненбург ускоро бити сасвим под водом. И заиста, 9 фебруара у подне сазнали смо да је вода на неким деловима већ била осамнаест инча изнад друма.

Пошто је даље на југу Прва америчка армија већ непосредно угрожавала бране на Реру, Немци су делимично разорили неке уставе на Швамануелској брани и на тај начин пустили велике количине воде, тако да је река Рер преплавила своје обале дуж целог фронта Девете америчке армије. Због таквих околности морао сам да одложим дејства ове армије иако сам имао на-меру да отпочну 10 фебруара.

У ноћи 9/10 фебруара водиле су се оштре борбе у Клевеу и око њега. Тамо је 43 дивизија настојала да пређе преко висоравни и да обиђе североисточни угао Рајхсвалда. У томе рејону

било је више група немачких падобранаца, а изгледа да је непријатељ, благодарећи нашим саобраћајним тешкоћама, добио времена да довуче и извесна појачања. У централном делу Рајхсвалда наступање се продужавало без застоја, али је на југу непријатељ још увек пружао огорчен отпор на низу положаја који су штитили саобраћајне чворове Хекенс и Генеп. 10 фебруара главни друм Нијмеген — Клеве био је више од две стопе под водом на дужини од пет миља. Северно од друма дејства су се морала изводити у амфибиским возилима. Јужно од друма сви прилази Рајхсвалду и путеви у њему били су изровани због саобраћаја. Непријатељ је јужно од Рајхсвалда, са добро утврђених положаја, упорно бранио добар друм од Генепа до Гоша, пошто је био свестан његове важности.

За то време Немци су брзо довлачили нова појачања. 9 фебруара на бојишту се појавила једна јединица 7 падобранске дивизије, а сутрадан заробљени су војници 6 падобранске и још једне друге дивизије из састава резерве. 12 фебруара непријатељ је употребио 15 механизовану и 116 тенковску дивизију.

Наступање је настављено и поред све јачег непријатељског отпора и ужасно тешког терена. После једног успешно изведеног ноћног напада преко разливене реке Нирс, 51 дивизија заузела је село Генеп. То је био значајан успех, јер смо намеравали да на томе месту подигнемо мост преко Мезе да бисмо растеретили саобраћај код Гравеа. После тога 51 дивизија стигла је до раскрнице Хекенс где је срела делове 53 дивизије. До 13 фебруара 53 дивизија очистила је цео предео Рајхсвалда, пошто је претходно одбила низ јаких противнапада у југоисточном углу шуме, при чему су обе стране претрпеле тешке губитке. Наступајући дуж источне ивице Рајхсвалда, 43 дивизија, која је тежила да обиђе немачке положаје од севера на југ, заузела је Бедбур и одбила више противнапада немачке пешадије подржане тенковима. Пошто је очистила Клеве, 15 дивизија била је смењена од стране 3 канадске дивизије.

Прва фаза ове битке завршена је 13 фебруара. На десном крилу знатно смо се приближили главним одбранбеним положајима код Гоша; Рајхсвалдска Шума била је потпуно у нашим рукама; на истоку смо се приближавали линији Гош — Удем, док се на северу један батаљон Канађана налазио на западној обали Рајне на спротивном Емериха. Одржавање саобраћаја још увек је био наш тешак проблем. Пошто је у то време друм од Бека до Краненбурга, на дужини од пет миља, био четири стопе под водом, снабдевање трупа у рејону Клевеа морало се вршити од једне полазне тачке близу Бека помоћу нарочитих амфибиских теретних возила („Dukws“).

* Поплаве у долини реке Рер још увек су онемогућавале извођење америчког напада са југа. Пошто је Девета америчка армија била потпуно спремна да отпочне операцију „Grenade“, сви смо били јако разочарани што је морала да чека све док не опадне ниво воде. За то време морала се наставити само операција „Veritable“ тако да је непријатељ могао против ње да сасреди све своје расположиве резерве. Због тога је и наступање наших трупа неизбежно морало да буде спорије но што смо се надали.

Да би се одржао максималан темпо наступања, наредио сам Другој армији да одмах упути 11 оклопну и 52 дивизију у састав Канадске армије. Једна америчка дивизија из резерве сменила је 52 дивизију на Мези код Венлоа. Иако је због неповољног стања комуникација било тешко развијање нових снага кроз Рајхсвалдску Шуму, ипак сам тежио да генералу Кререру ставим на расположење све снаге које би могао да употреби у борби. Иако нисмо успели да приближно у исто време изводимо операције „Veritable“ и „Grenade“, ипак нам је остала нада да ће се везивањем јаких непријатељских резерви према Канадској армији много олакшати Деветој америчкој армији кад буде кренула у наступање.

Друга фаза битке за Рајнску Област

Наше трупе и даље су вршиле јак притисак, без обзира на све јачи отпор непријатеља. 14 фебруара пред нама су биле једна тенковска, једна механизована, четири падобранске и три пешадиске немачке дивизије. Од њих су нарочито падобранске трупе водиле борбу са фанатичном упорношћу и дивљином и остајале на положају до последњег човека, чак и у безизлазним ситуацијама.

15 фебруара 2 канадски корпус преузео је леви отсек фронта, а следећег дана на крајњем лесном крилу 30 корпуса ступила је у борбу 52 дивизија. 30 корпус је наступао правцима Генеп — Венло и Гош — Гелдерн, а 2 канадски корпус у правцу Удема и Калкара. Крећући се јужно од Генепа, 52 дивизија заузела је Аферден, али је због поплава њено даље наступање постало скоро немогуће. 51 дивизија приближила се Гошу са запада док су на северу и североистоку 43 и 53 дивизија продрле до бедема који је доминирао над градом.

43 дивизија одбила је многе противнападе дуж источне ивице Рајхсвалдске Шуме и у току сталног наткриљавања непријатељских положаја заробила 2.300 војника.

18 фебруара 15 дивизија приближивала се са севера да би извршила напад на Гош. Иако се немачки командант града следећег дана предао, ипак је требало пуних четрдесетосам часова док су

15 и 51 дивизија очистиле Гош. На левом крилу 2 канадски корпус храбро се борио да би заузео истакнуте положаје код Удема и Калкара. Наступајући преко друма Гош — Калкар, успели смо да обухватимо и заузмемо Мојланд, али наши напори да избацимо непријатеља из Калкара нису довели до резултата. Непријатељ је извршио снажан противнапад са новоприселом Наставном тенковском дивизијом и чак постигао извесне привремене успехе пре но што је коначно био одбијен. А кад је пристигла на бојиште и 190 немачка пешадиска дивизија, број непријатељских дивизија, које су употребљене према нама, попео се на једанаест.

У међувремену отпочели смо подизање моста преко Мезе код Генепа. Иако је овај мост система Бејли био скоро довршен 15 фебруара, ипак је предат саобраћају тек 20 фебруара због тога што су му прилази били две стопе под водом, а и због брзине и висине воде. Осим тога, треба нагласити да је то био најдужи мост који смо подигли од почетка инвазије, јер је био дуг преко 4.000 стопа (преко 1.300 м).

Заузимањем Гоша и постигнутим успесима на крилима била су савладана два од три постојећа одбранбена појаса које су Немци организовали између две реке. На тај начин, на северу нам је још остало да продремо кроз Хохвалдски Положај, тј. кроз последњи одбранбени појас који се пружао дуж висова од Реса на Рајни до Гелдерна. У том циљу требало је да 30 корпус наступа од Гоша преко Везеа и Кевелара према Гелдерну, а 2 канадски корпус да изврши главни удар између Удема и Калкара преко Хохвалдске Шуме ка Ксантену. А пошто су уведене у борбу 4 канадска окlopна, 11 окlopна и 3 дивизија, извршено је прегруписавање снага са циљем да се ојача 2 канадски корпус за извршење његовог претстојећег задатка.

Почетак напада на јужном отсеку

Већ смо видели да је у првобитном плану било предвиђено да се приближно у исто време изведу два концентрична пророда у Рајнску Област и да, с обзиром на друге задатке Дванаесте групе армија, није одмах било могуће предвидети колико ће времена требати Деветој америчкој армији да попуни своје снаге до оне јачине која би одговарала њеном задатку.

Међутим, последњих дана јануара врховни командант наредио је да се Девета америчка армија попуни потребним јединицама тако да јој се обезбеди ревидирана јачина од десет дивизија. Пошто смо у то време намеравали да око 10 фебруара отпочнемо операцију „Grenade“, то се прикупљање америчких снага на северу морало извршити великим брзином. И, заиста, она је

изванредно брзо и остварена. Иако су неке америчке дивизије морале да прелазе велика отстојања, по веома лошим путевима и стазама и по најгорем времену, оне су, ипак, на време стигле на своје полазне положаје. Оне су тиме дале одличан пример ванредне покретљивости америчких јединица приликом прегруписавања.

Такође сам напоменуо како је одложен и предвиђени напад Девете армије услед тога што су Немци при повлачењу пустили воду на реци Рер и поплавили њену долину. Због тога је Девета армија, иако потпуно спремна, стајала извесно време у неугодном ишчекивању све дотле док се река није повукла у своје корито.

17 фебруара одлучено је да напад америчких трупа отпочне 23 фебруара, ако више не би било кишне. И заиста, тога дана у 3.30 часова, трупе генерала Симпсона прешли су у напад преко Рера са 19 корпусом на десном и 8 корпусом на левом крилу.

Дванаест часова после почетка напада шеснаест батаљона било је на источној обали реке Рер. Јилих је очишћен од непријатеља; а око осам миља рокадног пута који води на север налазило се у нашим рукама. Упркос великих тешкоћа које су настале због поплаве и јаке артиљеријске ватре, у року од двадесет и четири часа, подигнуто је преко реке седам тешких и више лаких пешадиских јуришних мостова. Американци су имали мале губитке. Првога дана заробљено је 700 непријатељских војника.

За то време, на десном крилу Девете армије, Прва америчка армија прешла је у напад с обе стране Дирена.

Америчке трупе наступале су брзо и у савршеном поретку. Време је било лепо, а земљиште се сушило. Још у току 24 фебруара прешло је реку четири пешадиске дивизије, а ускоро за њима стигле су и окlopне дивизије. До 26 фебруара мостобран је био око двадесет миља ширине и десет миља дубине, заузет је град Еркеленц и заробљено 6.000 војника. Сада се наступање изводило у два главна правца — 19 корпус ка Нојсу, Крефелду и Кемпену, а 8 корпус западно од Минхен Гладбаха према Фирсену и Дулкену.

Спајање Прве канадске са Деветом америчком армијом

26 фебруара² канадски корпус прешао је у напад у правцу Ксантена. Пошто се на том отсеку налазио највећи део непријатељских падобранских трупа, дошло је до огорчених борби дуж висоравни Удем — Калкар. Иако су земљишне прилике биле тако рђаве да се много оклопних возила заглибило у блату, ипак су наше трупе даноноћно и неуморно нападале. На крају, непријатељски положаји јужно од Калкара били су пробијени, тако да су

наше оклопне снаге постепено могле да продиру између Балбергерске и Хохвалдске Шуме. До 3 марта већи део ових шума био је очишћен, а наши тенкови већ су се налазили јужније — на висовима око Сонсбека.

Уколико је 2 канадски корпус даље напредовао, утолико је непријатељски отпор на југу више слабио. 30 корпус почeo је да скреће ка југоистоку, а његова 53 дивизија, која је била на центру, заузела је Везе и продужила наступање друмом преко Кевелара ка Гелдерну. На источној обали Мезе наступала је 52 дивизија са једном командос бригадом и стигла у Вел на Мези, где је било одабрано место за подизање моста.

Пошто је у међувремену, 27 фебруара, Девета америчка армија пробила главни непријатељски одбранбени појас, наступање је било све брже. 1 марта 19 корпус заузео је Минхен Гладбах, док су на десном крилу америчке трупе брзо напредовале левом обалом реке Ерфта према Нојсу. На левом крилу, 16 корпус, који је сада уведен у борбу, продро је ка северозападу и ушао у Рермонд и Венло. 2 марта очишћен је Нојс и достигнута Рајна на два места. У исто време, 13 корпус, који је био на центру, заузео је Крефелд. 3 марта у зору Американци су били у Гелдерну где је, у северним предграђима града, 35 дивизија 16 корпуса ступила у везу са 53 британском дивизијом.

Последња фаза битке за Рајску Област

До 5 марта деснокрилни и централни корпус Девете армије извршили су своје задатке и држали леву обалу Рајне од Нојса (закључно) па на север до Орсоја. 16 корпус обилазио је у благом луку јужно од друма Венло — Везел према Рајни код Рајнберга, у вези са 30 корпусом који је заокретао на исток према Везелу. У то време непријатељ је једино тежио да одржи свој мостобран који је штитио прелазе код Везела, а који се међутим све више сужавао. Упориште код Ксантене претстављало је кључ његовог одбранбеног положаја, где су његове падобранске трупе фанатично одбијале нападе 2 канадског корпуса. 8 марта Канађани су извршили јак напад на Ксантен са северозапада и упркос непријатељском отпору заузели већи део града. Два дана доцније непријатељске заштитнице повукле су се преко Рајне и дигле у ваздух последњи преостали мост код Везела. Нажалост, последњи дани ове операције нису били повољни за летење, тако да ваздухопловство није могло успешно да туче погодне циљеве у „градићу“ код Везела.

Осврт на битку за Рајнску Област

Сада су се Двадесет прва група армија и Девета америчка армија налазиле на положајима дуж западне обале Рајне, од Нојса до Нијмегена.

Иако смо морали да одложимо напад америчких трупа на југу, ипак нам то није било од штете. Кад је напад најзад отпочео, равнотежа непријатеља била је поремећена брзином и силином удара Девете армије, поред тога притисак на канадском фронту био је олакшан, а 1 марта непријатељу је претила опасност од окружења, тако да му је једино остало да што више свог људства и материјала повуче преко Рајне. Главна обележја ове операције била су: ужасне временске прилике у првим фазама и снажан отпор непријатеља.

Дуж рајнске равнице, северно од Рајхсвалда, дејства су извођена, углавном, помоћу разних типова амфибиских возила, без којих се овај део фронта не би могао очистити од непријатеља. На централном и јужном сектору блато и глиб били су неописиви; у тим густо пошумљеним пределима није било друмова ни путева, а ниске долине биле су или поплављене или мочварне.

Непријатељске падобранске трупе бориле су се са таквим фанатизмом, какав није био забележен у читавом току рата. Такође, треба истаћи да су Немци на фронту Канадске армије располагали са око 700 минобаца и 1.000 топова различних калибра, тако да никада раније у току овог рата британске трупе нису биле изложене такој непријатељској ватри.

За овај задатак сасредили смо сва своја расположива офанзивна средства и сломили отпор непријатеља који је претрпео још један тежак пораз. Девета армија заробила је 30.000 војника, док их је на северном сектору заробљено 23.000. Ценило се да је непријатељ изгубио 40.000 људи, које мртвих, које рањених. Осамнаест немачких дивизија и већи број на брзу руку образованих борбених група било је десетковано.

Немци су учинили и трећу велику грешку од почетка инвазије, јер је после неуспеха у Арденима, једино разумно војничко решење било да се непријатељ повуче иза Рајне. Међутим, и поред тога што су преостале непријатељске снаге могле да нас задрже знатно дуже времена на тој препреци, ипак се непријатељ одлучио да пружи отпор западно од Рајне, надајући се да ће на тај начин моћи да сачува Рур, коме је придавао огроман значај, без обзира на то што је био јако порушен и што га његова немачка авијација није могла да заштити.

После свега што се раније дододило и тешких губитака које је непријатељ претрпео у Рајнској Области, било је јасно да је крај рата постао питање недеља. Немци више нису имали довољно људских резерви за формирање нових дивизија, а у сваком случају, њихова индустрија не би ни била у стању да опреми те нове формације. Њихове преостале рафинерије нафте и резервоари били су изложени стално све тежем бомбардовању, док је у саобраћају све брже преовлађивало хаотично стање. А кад једном будемо с друге стране Рајне, Вермахт неће више имати ни тенкова, ни транспортних средстава, ни горива, којима би могао да се огледа у борби са савезничким снагама.

ГлавА СЕДАМНАЕСТА

БИТКА НА РАЈНИ

Избијање америчких армија на Рајну (Скица 39)

Док се на северу водила битка за Рајнску Област, на југу су америчке армије наступале ка Рајни.

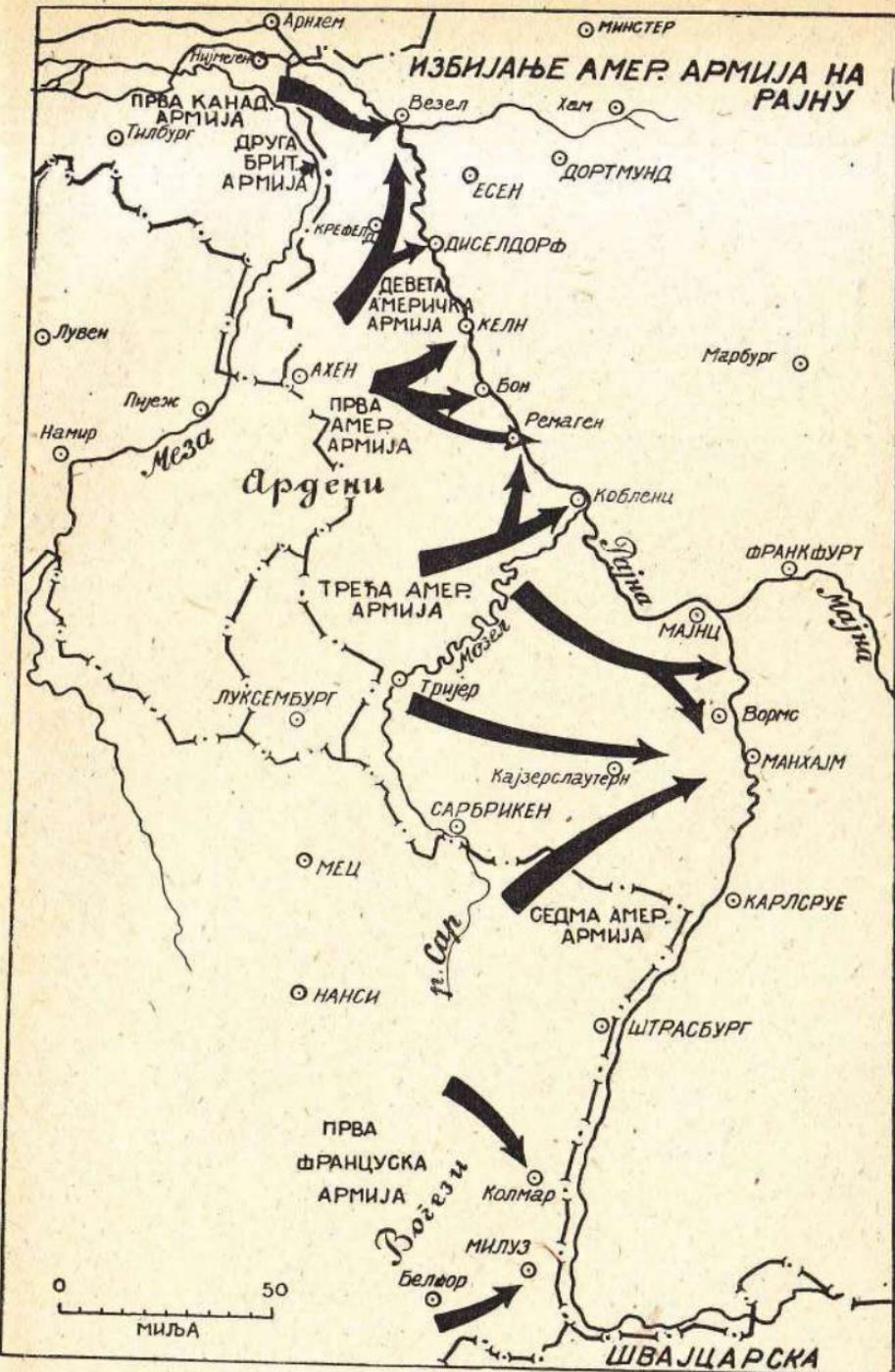
7 марта, после једног наглог продора, Прва америчка армија заузела је неоштећен железнички мост код Ремагена и почела брзо да образује мостобран на источној обали. Пошто је овај мостобран имао велики значај за наше даље операције, непријатељ је тамо одмах упутио знатан део својих преосталих резерви.

У међувремену Трећа америчка армија продрла је до Рајне код Кобленца, а затим преко реке Мозела образовала један мостобран југозападно од овог града. 15 марта америчке трупе прошли су се из овог мостобрана на југ, а од Тријера ка истоку, док је Седма америчка армија нападала према северу, између Рајне и Сарбрикена. Док је Седма армија пронирала кроз Сигфридovу линију и тамо везивала немачке снаге, оклопне колоне Треће армије упали су у позадину непријатељских положаја. Отпор Немаца источно од Мозела био је сломљен, а Сарска Област окружена и заузети градови на Рајни — Мајнц и Вормс. На тај начин, треће недеље месеца марта савезничке армије биле су на Рајни на целој њеној дужини.

Пребацивање трупа из Италије

Да би се појачале снаге британских трупа на Западном фронту, одлучено је да се Двадесет прва група армија појача новим трупама из Италије. У том циљу одређено је да се отуда упуне штаб 1 канадског корпуса и корпусни делови са 1 канадском, 5 канадском олопњом, 1, 5, и 46 дивизијом. Од ових јединица не би се одмах ставиле на расположење само 1 и 46 дивизија, док

ИЗБИЈАЊЕ АМЕР. АРМИЈА НА РАЈНУ

Скица 39

би све остале требало да стигну у Белгију до априла. Да би се ова дислокација спровела, требало је транспортовати приближно исти број трупа као и у почетку инвазије за операцију Оверлорд, а за планирање било је веома мало времена. У Марсель су послати штабови за снабдевање и транспортовање, пошто су трупе имале да пристижу преко тог пристаништа, а кроз Француску је уређен низ прихватних логора. Покрет је отпочео 18 фебруара, а завршен је у другој недељи априла. 15 марта, пре но што су стигле његове јединице, штаб 1 канадског корпуса преузео је један отсек на нашем северном крилу, на реци Маас, где је примио 49 дивизију под своју команду.

ЗАПОВЕСТИ И ПРИПРЕМЕ ЗА БИТКУ НА РАЈНИ

(Скица 40)

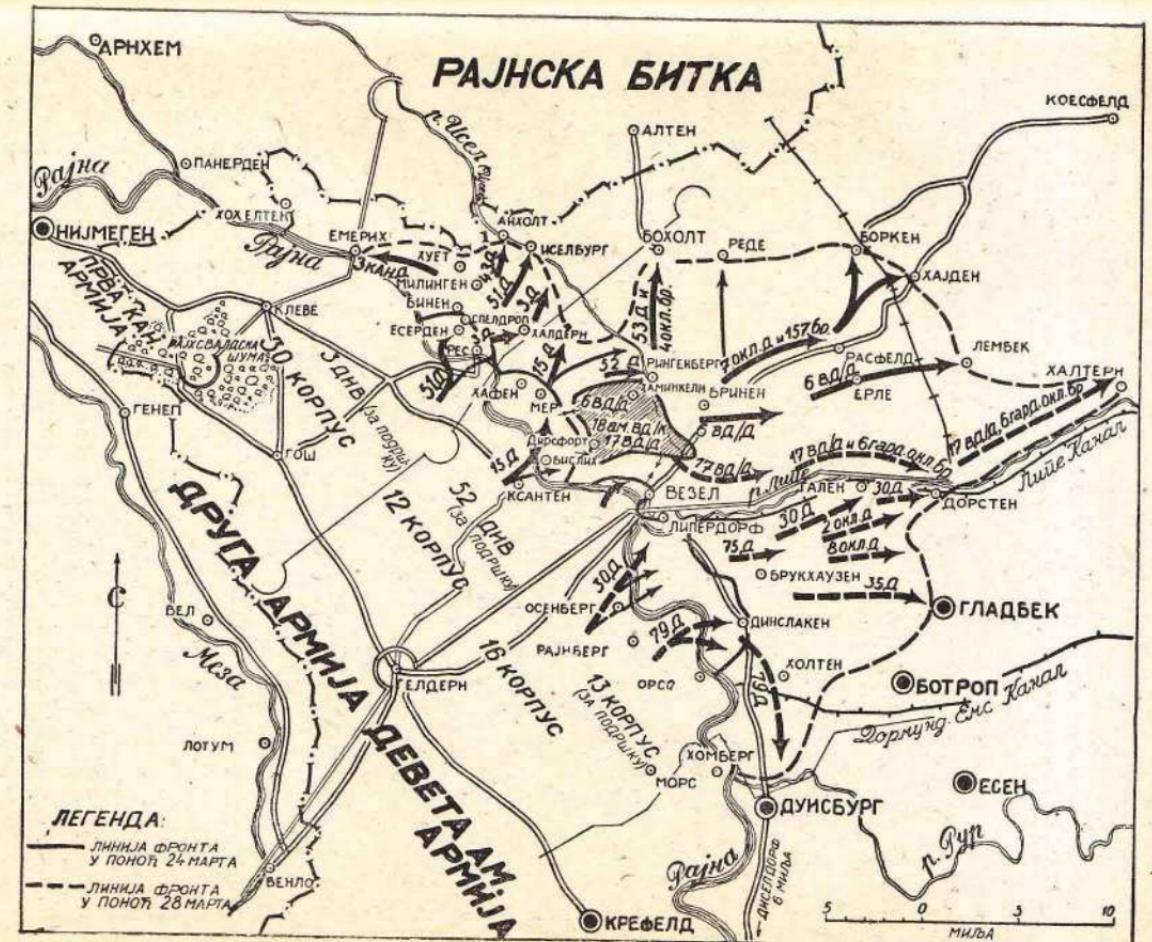
9 марта издао сам заповест за прелаз Рајне северно од Рура. Имао сам намеру да заузмем један мостобран пре но што бих преузео дејства за обухват Рура и упао у Северну немачку равницу.

Нацрт плана

Према основној замисли мого плана, требало је прећи Рајну између Рајнберга и Реса, десно са Деветом америчком, а лево са Другом британском армијом, с тим да град Везел, као важан саобраћајни чвор, буде наш први главни циљ. Имао сам намеру да проширим мостобран према југу толико да Везел буде заштићен од непријатељских напада са земље, а према северу тако да обухвати прелазе код Емериха. Његова дубина требало је да буде дољна за прикупљање и формирање јачих снага за наступање према истоку и североистоку. Одредио сам да операција почне 24 марта. Но, при томе треба имати у виду да је битка за Рајнску област била завршена тек 10 марта, тако да је преостало веома мало времена за припреме за форсирање Рајне, која је претстављала највећу водену препреку у Западној Европи. Међутим, било је најбитније да гонимо непријатеља што брже можемо, а то смо могли остварити, углавном, благодарећи предвиђањима и благовременом планирању, које је за ову операцију отпочело пре неколико месеци.

Неки детаљи планирања

Проблем форсирања Рајне проучаван је још у току зимских месеци. Инжињери су у том циљу вршили многа испитивања у по-гледу могућности плављења и његовог утицаја за време нашег форсирања. Зато су благовремено предузете потребне мере да се

смањи ризик од поплаве као, например, изградња дрвених брана на реци узводно од места прелаза, брза замена неких понтонских мостова са мостовима на стубовима, и мере за заштиту мостова и њихових прилаза од поплава. Већ сам напоменуо да су Рајнберг, Ксантен и Рес, по нашем мишљењу, била најпогоднија места за прелаз. Сматрало се да се Рајна не може форсирати у близини Емериха, не само зато што је на западној обали реке било више мањих речица које су отежавале прилаз местима за подизање мостова, већ и зато што су висови код Хох Елтена непосредно доминирали целом том зоном.

Док се водила битка за Рајску Област, Друга армија руководила је изградњом комуникација које су водиле од истока на запад, а упоредо са током операција подигнути су мостови преко Мезе код Генепа, Вела, Лотума и Венлоа.

Планови за довлачење огромних количина залиха за снабдевање трупа и другог разноврсног материјала за борбу, а нарочито за подизање мостова, рађени су недељама раније. Формиран је и нарочити инжињерски штаб за руковођење изградњом мостова преко Рајне.

Попуна базе Друге армије која је успостављена између Мезе и Рајне отпочела је око 8 марта, а затим је настављена пуном паром. Пошто је велики део потреба требало транспортовати друмовима, Друга армија је у то време располагала транспортним средствима за друмски саобраћај са укупним капацитетом од преко 10.000 тона, не рачунајући корпусне транспортне ешелоне и ешелоне за мостоградњу. У току три недеље пред операцију истоваривано је по 10.000 тона дневно на искрцним железничким станицама западно од Мезе.

До 23 марта на бази је примљено 60.000 тona муниције и 30.000 тona инжињериског материјала. Томе треба додати још 28.000 тона разног другог материјала, не узимајући у обзир нормални дотур свакодневних потреба. Брзо пребацање свих тих залиха на ограниченој простору заиста претставља успех за сваку похвалу.

Пребацање трупа такође је претстављало велику тешкоћу. Тако се у току недеље пре почетка операција у рејону Друге армије (не рачунајући покрете за пребацање материјалних потреба) налазило у покрету преко 600 тенкова, 4.000 цистерни и 32.000 возила на точковима.

Прикупили смо сва расположива амфибиска возила и друмом преко Белгије и Јужне Холандије пребацили једну флотилу малих бродова Краљевске морнарице да би узела учешћа у овој бици.

Важно је да се има у виду како се начин планирања за ову битку одразио на груписање снага у оквиру Двадесет прве групе армија.

Док је Прва канадска армија водила битку за Рајнску Област, Друга армија држала је један миран сектор фронта дуж Мезе, тако да је њен штаб могао да се посвети планирању прелаза преко Рајне. Генерал Демпсеј имао је задатак не само да планира операцију Друге армије, него и да помогне колико може у претходном планирању Девете америчке армије која је била ангажована у бици за Рајнску Област. Крајем јануара штаб 12 корпуса био је повучен у резерву да би разрадио веома компликован технички план за претстојеће форсирање реке. Тада је проблем је много проучаван, а извођени су опити и практичне вежбе на једном погодном делу Мезе да би се усавршила техника борбе, коју су касније британски корпуси применили приликом прелаза Рајне.

Време од две недеље између завршетка битке за Рајнску Област и почетка битке на Рајни било је испуњено грозничавом активношћу. Тада је извршено прегруписавање јединица: 30 корпус вратио се 8 марта у састав Друге армије, а 8 корпус преузео је отсек на Рајни од Везела до Емериха (закључно), са задатком да штити форсирање борбеног поретка јединица предвиђених за извршење напада. Кад се приближио Д-дан, Друга армија проширила је свој фронт даље на запад, узимајући 2 канадски корпус под своју команду, а у исто време 12 и 30 корпус, који су имали да изврше напад, заузели су постепено своје полазне положаје и сменили 8 корпус. У коначном распореду трупа дуж Рајне, Девета америчка армија стајала је од Ворингена, око дванаест миља јужно од Диселдорфа, до реке Липе баш изнад Везела, затим Друга армија од Липе до холандске границе, око осам миља западно од Емериха и, најзад, Прва канадска армија одатле па све до Северног Мора.

Своје последње припреме прикривали смо густом димном завесом ширине око 50 миља, иза које су одређене трупе за напад заузеле своја места у борбеном поретку.

Топографски опис

Ширина Рајне на нашем фронту износила је између четири и пет стотина јарди, а при високом водостају могла је достићи ширину и седам стотина до хиљаду двеста јарди. Просечна брзина тока била је око три и по чвора. Пошто јој је корито било песковито и шљунковито, сматрало се да ће добро издржати наше амфибиске тенкове и носаче мостова. Ток реке био је регулисан врло сложеним системом брана; главна брана, од око шездесет стопа

ширине у темељу и око десет до шеснаест стопа висине, претстављала је јаку препреку. Иако су поплаве много ометале наша дејства у току фебруара, сад се вода брзо повлачила, а земљиште на гло сушило.

Непријатељ

Кратко време пре битке, Кеселринг је дошао на место Рундштета за врховног команданта Запада. Према нама су се налазиле трупе које су, углавном, припадале Групи армија „Н“ под командом Бласковица. Прва падобранска армија држала је сектор, отприлике, од Крефелда до нешто западније од Емериха, док је Двадесет пета армија била распоређена на запад преко Северозападне Холандије до мора. Према Деветој америчкој армији, на фронту између Келна и Есена, стајале су четири пешадиске дивизије, док су четири падобранске и три пешадиске дивизије држале фронт између Есена и Емериха. Око петнаест миља североисточно од Емериха био је 47 тенковски корпус са 116 тенковском и 15 механизованом дивизијом у резерви. Ценило се да би се од локалних посада и допунских јединица (на обуци) могло формирати још око три слабе дивизије и из последње одбране (*Volkssturm*) и других полувојничких организација нападирчти око 30.000 људи. Градови Везел и Рес били су заштићени непрекидним појасом одбранбених положаја и противтенковским ровом. Поред тога, непријатељ је на брзу руку — у оном кратком периоду од завршетка битке за Рајну — израдио известан број положаја, који су се углавном састојали од земљаних радова, али без потребне тактичке дубине.

На сектору Девете армије, према процени, било је око 55 непријатељских батерија, а према месту за прелаз британских трупа око 500 топова. Непријатељ је располагао великим бројем противтенковских топова, пошто је могао да искористи много-бројна противавионска средства из Рура. Сматрало се да у троуглув Бохолт — Везел — Емерих, Немци имају око 80 тешких и 250 лаких противавионских топова, а с обзиром на њихов размештај могли смо да закључимо да непријатељ очекује да ћемо употребити ваздушнодесантне трупе.

Савезничке снаге

Девета америчка армија имала је 13, 16 и 19 корпус, са укупно три оклопне и девет пешадиских дивизија. Друга армија располагала је у почетку са 8, 12 и 30 корпусом, а касније и са 2 канадским и 18 америчким ваздушнодесантним корпусом, који се састојао из 6 британске и 17 америчке ваздушнодесантне дивизије. Према томе, Друга армија укупно је имала четири оклопне,

две ваздушно-десантне и осам пешадиских дивизија, пет самосталних бригада, једну командос бригаду и једну самосталну пешадиску бригаду. 79 окlopна дивизија имала је да помаже операцију својим специјалним тенковима и амфибиским возилима.

За подршку операције стављене су на расположење импознатне снаге дневних и ноћних тешких бомбардера, средњих бомбардера и авиона савезничке тактичке авијације.

Детаљан план

При планирању битке на Рајни руководио сам се начелом максималног груписања снага и одржавања силине удара не само за време форсирања, већ и у току доцнијег развоја операција. Требало је отпочети битку са таквим замахом и јачином која ће омогућити да се непријатељ потпуно прегази и да се брзо дође до коначне победе у овој кампањи.

Циљ прве фазе операције био је да се заузме мостобран до линије Дуйсбург — Ботроп — Дорстен — Алтен — Детинхем — Панерден. Разгранична линија између Девете америчке и Друге британске армије ишла је дуж реке Липе.

Девета армија имала је да пређе реку јужно од Везела; главно место прелаза било јој је у рејону Рајнберга, а основни задатак да обезбеди десни бок нашег оперативног фронта.

Друга армија имала је да пређе Рајну северно од реке Липе, главна места прелаза била су јој код Везела, Ксантена и Реса. Њен је задатак био да заузме саобраћајни чвор Везел како би Девета америчка армија могла да подигне мост на том месту и да створи почетни мостобран од Дорстена (искључно) до Панердена. У погодно време требало је да јединице 2 канадског корпуса пређу преко мостова код Реса, с тим да прошире мостобран на северозапад према Детинхему и Хох Елтену и да заузму Емерих.

Прва канадска армија имала је да подигне мост преко Рајне код Емериха, а кад тај задатак заврши, требало је да се 2 канадски корпус врати под њену команду. Осим тога, Прва канадска армија имала је задатак да сигурно држи мостобран код Нијмегена и да обезбеђује наш северни бок од Емериха до мора, јер је било веома важно да не дозволимо непријатељу да својом акцијом на сектору Канадске армије поремети нашу равнотежу.

У другој фази операције требало је да продремо из мостобрана до опште линије Хам — Минстер — Рајне — Алмело — Девентер — Апелдорн — Отерло — Ренкум. Десна граница Девете армије ишла би од реке Рајне северно од Дуйсбурга, а одатле на исток реком Липе до Хама, док би лева граница обухватала Везел, Расфелд, Сосфелд и Минстер. Разгранична линија између

Друге и Канадске армије била је Емерих—Детинхен—Рурло—Боркуло—Борне (све закључно за Канадску армију). Девета армија имала је задатак да чврсто држи свој мостобран јужно од реке Липе и да кроз десно крило Друге армије упути један резервни корпус који би дошао на фронт у моменту кад будемо стигли до железничке пруге између Дорстена и Боркена. Овај корпус имао би да избије на линију Хам — Минстер. Тада би Друга армија предала Деветој армији друм Везел — Брунен — Расфелд — Хајден и зону јужно од овог друма.

Друга армија би после тога предузела дејства са циљем да избије на линију Минстер (искључно) — Рајне — Хентело. После преузимања мостобрана код Емериха као и команде над 2 канадским корпусом, Канадска армија имала би да наступа у правцу севера, да из позадине нападне положаје код Ијсела, заузме Девентер и Зутфен, а потом да пређе Ијсел и заузме Апелдорн и брежуљке између овога места и Арнхема. Она је, такође, имала да пређе Рајну код Арнхема, да отвори путеве који воде из Нијемегена на север и да чврсто ослони свој бок према западу на некој погодној линији која би ишла од Доње Рајне отприлике око Ренкума.

18 амерички ваздушнодесантни корпус имао је задатак да пробије непријатељске одбране положаје северно од Везела, да прошири мостобран у дубину и да олакша Другој армији прелаз Рајне и њено спајање са Деветом америчком армијом. После тога, припремио би се за даља офанзивна дејства према истоку под командом Друге британске армије.

Одлучено је да се ваздушнодеснатне трупе спусте источно од Рајне тек онда када буде извршен прелаз преко ове реке, из следећа два основна разлога: прво, зато што је требало спустити ваздушнодесантне трупе за време дневне светlostи и, друго, што не бисмо могли у пуној мери искористити своју артиљерију за подршку трупа при прелазу ако би се наше ваздушнодесантне трупе спустиле на ту просторију пре но што бисмо прешли реку. При одређивању зона за атерирање и бацање ваздушнодесантних трупа руководили смо се тежњом да буду на домаку артиљерије са западне обале Рајне како бисмо их могли подржавати и да бисмо још првог дана остварили њихово спајање са копненим снагама.

Да би се у току извођења ове ваздушнодесантне операције неутралисала непријатељска противавионска одбрана, израђен је противавионски план ватре. Одлучено је да артиљерија туче непријатељске противавионске топове у границама свога домета, а наше ваздухопловство да неутралише оне топове изван те зоне који би могли да туку транспортне авионе и једрилице. Осим тога,

требало је предузети веома брижљиве мере за управљање артиљериском ватром приликом прелетања ваздушнодесантних трупа.

Веома јаке артиљериске снаге биле су припремљене за подршку напада. 16 корпус, који је нападао на фронту Девете армије, подржавало је преко 600 пољских, средњих и тешких топова, а преко 1.300 топова било је одређено за подршку 12 и 30 корпуса.

За ову операцију прикупљен је велики број инжињераца, тако да је у овој бици учествовало 37.000 британских и 22.000 америчких инжињериских официра и војника.

Ради регулисања прикупљања и пребацивања трупа и возила преко реке, формирана је једна вешто усклађена организација под називом „Обалска контролна група“ (Bank Control Group).

Борбени поредак и време за почетак прелаза били су овако одређени: 30 корпус са 51 дивизијом 23 марта у 21.00 час; 12 корпус са 1 командос бригадом 23 марта у 22.00 часа и 15 дивизијом 24 марта у 2.00 часа; 16 амерички корпус са 30 дивизијом у 2.00, а 79 дивизијом у 3.00 часа 24 марта; 18 амерички ваздушнодесантни корпус прво спуштање 24 марта у 10.00 часова.

Претходна дејства из ваздуха

Иако у то време дејства Бомбардерске команде и Осме америчке ваздушне армије за ометање саобраћаја у циљу изоловања Рура нису извођена у непосредној вези са форсирањем Рајне, она су, ипак, знатно помогла нашој операцији. Планирано спречавање сваког саобраћаја на боишту отпочело је 10 марта, а поред тога вршени су напади из ваздуха са циљем да се изолује читава просторија с обе стране Рура, западно од линије Бон — Зиген — Зест — Хам — Минстер — Рајне — Линген — Зволе.

У току три дана пре почетка прелаза вршено је стално бомбардовање са циљем да се смањи борбена способност непријатеља, да се омету његове одбранбене припреме и растроје његове комуникације. У тим претходним дејствима бомбардери британског ваздухопловства извршили су преко 5.000 летова и бацали близу 25.000 тона бомби. Бомбардерске дивизије Осме и Девете америчке ваздушне армије извршиле су преко 11.000 летова и бациле 24.500 тона бомби.

Претходно утврђени програм дејства из ваздуха за подршку прелаза обухватао је: извођење и одржавање надмоћности у ваздуху над зоном прелаза и зонама за спуштање ваздушнодесантних трупа; неутралисање противавионске артиљерије; заштиту ваздушнодесантних снага ловачким авионима; близку подршку трупа

за прелаз и ваздушнодесантних трупа и спречавање непријатељских покрета ка боишту и на самом боишту.

Успостављање мостобрана на Рајни

Пошто је време било лепо, 23 марта у 15.30 часова издао сам наређење за почетак прелаза.

23 марта у 21.00 час, кад је артиљеријска припрема дистигла врхунац, јуришни таласи четири батаљона 51 дивизије кренули су са западне обале Рајне у својим амфибиским чамцима. Седам минута касније примљен је извештај да је први талас стигао на другу страну. Све трупе су успешно прешли реку, јер је непријатељ у близини места прелаза имао слабе снаге, док је његова артиљерија била неутралисана нашим бомбардовањем. Трупе су у току ноћи успешно наступале, тако да су се делови дивизије брзо приближили предграђима Реса.

Око 22.00 часа 1 командос бригада почела је да прелази реку око две миље западно од Везела, а пола часа доцније већ је била развијена пред градом. Командоси су овде застали око петнаест минута док су 200 „Ланкастера“ из Бомбардерске команде бацили 1.000 тона бомби на непријатељске положаје, на свега 1.500 јарди отстојања од наших предњих делова.

Чим је престало бомбардовање, бригада је кренула напред и око 3.00 часа почела да улази у град. Иако је у граду дошло до огорчених борби, наше трупе су систематски продирале даље и успеле да савладају немачку посаду у Везелу.

Око 2.00 часа отпочело је превожење четири батаљона првог ешелона 15 дивизије, батаљони су успешно прешли, наилазећи на слаб отпор непријатеља.

На сектору Девете америчке армије, на левом крилу, северно од Осенбурга, у 2.00 часа извршила је прелаз 30 дивизија са три пука напоредо, док је један час доцније, на десном крилу прешла 79 дивизија истовремено са два пука. Прелази су успешно извршени и са врло малим губицима.

Пошто су јединице првог ешелона успешно прешли преко реке, убрзо за њима отпочеле су да се пребацују и јединице другог ешелона помоћу многих скела које су пуштене у рад. Немачки отпор у почетку био је слаб, ма да је непријатељ у извесној мери успео да се приbere на америчком левом крилу искрцања и на британском левом отсеку за прелаз.

Док су у првим часовима 24 марта сувоземне трупе даље придирале, наше ваздушнодесантне трупе биле су припремљене за десант. 17 америчка ваздушнодесантна дивизија полетела је са база у Француској, а 6 британска ваздушнодесантна дивизија из

Енглеске. Те две моћне ваздушнодесантне формације — праћене авионима Ловачке команде и Британског тактичког и Америчког тактичког ваздухопловства — среле су се близу Брисела и кренуле према Рајни. 900 ловачких авиона образовало је над мостобраном заштиту у ваздуху у виду амрела (*umbrella*), док су дубље над Немачком ловачке ескадриле одбијале непријатељску авијацију од борбене зоне. Јака артиљеријска ватра са западне обале Рајне припремила је терен за спуштање ваздушнодесантних трупа. Неколико минута пре 10.00 часова сувоземне трупе угледале су прве транспортне авione падобранске групе. У току следећа три часа авioni су један за другим стизали над десантну зону, пружајући тако узбудљиву слику савезничке моћи у ваздуху. Том приликом употребљено је преко 1.700 авиона и 1.300 једрилица за пребацивање око 14.000 бораца у зону бојишта. Наши губици били су мали у односу на величину ове акције — изгубљено је мање од четири од сто једрилица и укупно 55 транспортних авиона. Одмах после спуштања једрилица, 250 „Либератора“ из Осме америчке ваздушне армије из ниског лета спустили су материјал за снабдевање. Пошто су упали у јаку противавионску ватру 14 их је оборено, али је ипак осамдесет пет од сто материјала спуштено на предвиђено место.

Ваздушнодесантне трупе наишле су на различит отпор на земљи — негде је отпор био сасвим незнатањ, док су се на неким местима трупе биле спустиле поред самих непријатељских положаја и батерија. 6 ваздушнодесантна дивизија заузела је Хаминкелн и мостове на реци Ијслеру, а 17 ваздушнодесантна дивизија Дирсфорд и високи шумовити предео источно од њега, као и још неке прелазе преко Ијсела. У току дана ваздушнодесантни корпус заробио је 3.500 Немаца и достигао све циљеве који су му плањом били предвиђени.

Долазак ваздушнодесантних дивизија изазивао је пометњу код непријатеља и убрзо наступање наших нападних дивизија. На америчком сектору 16 корпус стигао је до друма Динслакен—Везел и заузео Динслакен, док су на левом крилу прешли Липе Канал код Липердорфа, око једну миљу јужно од Везела.

1 командос бригада дошла је у везу са 17 ваздушнодесантном дивизијом у рејону Везела, пошто је претходно очистила већи део града. 15 дивизија заузела је Мер и Хафен и успоставила сигурну везу са 6 ваздушнодесантном дивизијом, али је њено даље наступање према северу било спорије пошто су у току читавог дана вођене огорчене борбе око предграђа Реса.

Рад на постављању мостова и скела текао је добро на целој дужини реке, изузев у рејону Реса где су непријатељске падо-

бранске трупе владале местима за постављање мостова. А да би се избегла јака и прецизна ватра непријатељске артиљерије и минобацача, која је била управљена на места прелаза, требало је пронаћи друга места за подизање мостова и скела.

До ноћи је Девета америчка армија пребацила преко реке цели 30 и 79 дивизију, док су делови друге две пешадиске дивизије почели са прелажењем. Армија је заробила скоро 1.900 људи и држала мостобран 4.000 до 6.000 јарди дубине. На сектору Друге армије 15 дивизија заузела је известан број села и одбила више жестоких противнапада; 51 дивизија заузела је Есерден и Спелдроп, док су њени предњи делови стигли у предграђа Бинена, где је под њеном командом дејствовала једна бригада 3 канадске дивизије. Пукови амфибиских тенкова подржавали су дејства британских дивизија. Појава ових тенкова на другој обали изазвала је велику забуну код непријатеља. Они су се у прави час појавили у зони дејства 15 дивизије, тако да су својом помоћу знатно допринели одбијању непријатељских противнапада.

Пошто је време било веома повољно за дејства из ваздуха, у битку су ангажована сва средства савезничког ваздухопловства, тако да су чак и ваздухопловне формације са базама на Медитерану изводиле задатке у вези са битком за Рајну.

Ширење мостобрана на Рајни

У току ноћи 24/25 марта још више смо појачали своје положаје и одбили један снажан противнапад који је био извршен на ваздушнодесантне трупе северно од Везела. 25 марта наступање је настављено. 16 амерички корпус довршио је чишћење Динслакена, а његове две дивизије ступиле су у међусобну везу. Јужно од Везела остварена је чврста веза и са 1 командос бригадом. У самом Везелу настављене су уличне борбе. До тога времена командоси су заробили 700 непријатељских војника и спојили се са јединицама 17 ваздушнодесантне дивизије.

На фронту 12 корпуса 15 дивизија продужила је наступање и заузела Бислих. Ова дивизија била је појачана једном бригадом из 52 дивизије, док је 53 дивизија у то време почела да прелази реку преко једног моста класе 40, који је тада био предат саобраћају. На отсеку 30 корпуса 43 дивизија прешла је у мостобран и заузела је положаје на левом крилу. У међувремену 51 дивизија очистила је Рес, изузев једног малог упоришта.

Следећег дана 16 амерички корпус продро је преко шест миља и заузео Брукхаузен. И ваздушнодесантне дивизије продирале су упорно. Улево од њих 52 дивизија заузела је Рингенберг.

Мостобрани 15 и 51 дивизије били су чврсто спојени, а даље улево 43 дивизија са једном бригадом 3 канадске дивизије заузела је Милинген и Хут. 27 марта у зору 79 америчка дивизија нападала је према југу, заузела Холтен и стигла до Дортмунд — Емс Канала. 35 дивизија, која је уведена у центар америчког сектора, прешла је у напад према истоку, док је лево 30 дивизија наилазила на утолико јачи отпор уколико се близила Галену. Северно од реке Липе ваздушнодесантне дивизије успешно су наступале, пошто је непријатељски отпор на њиховом фронту постепено слабио, а да би се још више убрзalo њихово продирање, пред поноћ 27 марта пребачена је једна оклопна бригада преко њиховог отсека.

12 и 30 корпус продирали су и даље и поред тога што су лево од сектора Друге армије четири непријатељске падобранске дивизије још увек пружале отпор са уобичајеном жилавошћу и вештином. Трупе 12 корпуса гурале су ка Расфелду и Бохолту, док су трупе 30 корпуса нападале северније дуж друма Рес — Иселбург, где су наилазиле само на слаб отпор изузев од мина и артиљеријске ватре. 43 дивизија наступала је у сагласности са њима, док је лево од ње 3 канадска дивизија преузела леви отсек корпусног мостобрана. У то време непријатељски отпор углавном је слабио, изузев у рејонима које су држали немачке падобранске трупе. 28 марта Американци су били у Гладбаху и Галену, док је 6 гардиска оклопна бригада, носећи на својим тенковима људство 17 америчке ваздушнодесантне дивизије, стигла до Дорстена и Халтерна. 6 ваздушнодесантна дивизија заузела је Ерле и Лембек. У центру је заузет Реде и извршен напад на Бохолт, а предњи делови 30 корпуса, после доста оштрих борби, стигли су до линије Халдерн — Иселбург — Анхолт. На крајњем левом крилу Канађани су се приближавали Емериху и брдима око Хох Елтена. У тој фази 2 канадски корпус стигао је на фронт и преузео леви отсек.

Сада је и 8 корпус, који је био у резерви, поново ступио у акцију и са 11 оклопном дивизијом заузео место удесно од Друге армије, а и услови за извршење пробоја из нашег мостобрана били су повољни.

Осврт на битку на Рајни

Форсирали смо Рајну и на њеној источној обали заузели велики мостобран који ће нам послужити као отскочна даска за извођење великих операција у унутрашњости Немачке.

Треба одати признање нашим армијама које су тако брзо припремиле и извеле овај велики подухват, а исто тако и савезничким ваздушно-десантним и сувоземним трупама због њиховог полета и смелости које су показале у овој операцији.

У току марта непријатељ је свакодневно губио просечно по 10.000 заробљеника. А пошто није имао свежих јединица у резерви, било је јасно да му једино преостаје — ако би решио да продужи борбу — да, како год зна и уме, повуче остатке својих снага, са циљем да негде даље на истоку импровизује неку нову линију фронта. Међутим, у то време са истока је притискивала моћна Руска армија: Хитлерова Немачка била је пред поразом.

Глава осамнаеста

НАСТУПАЊЕ ДО ЕЛБЕ

Развој операција источно од Рајне

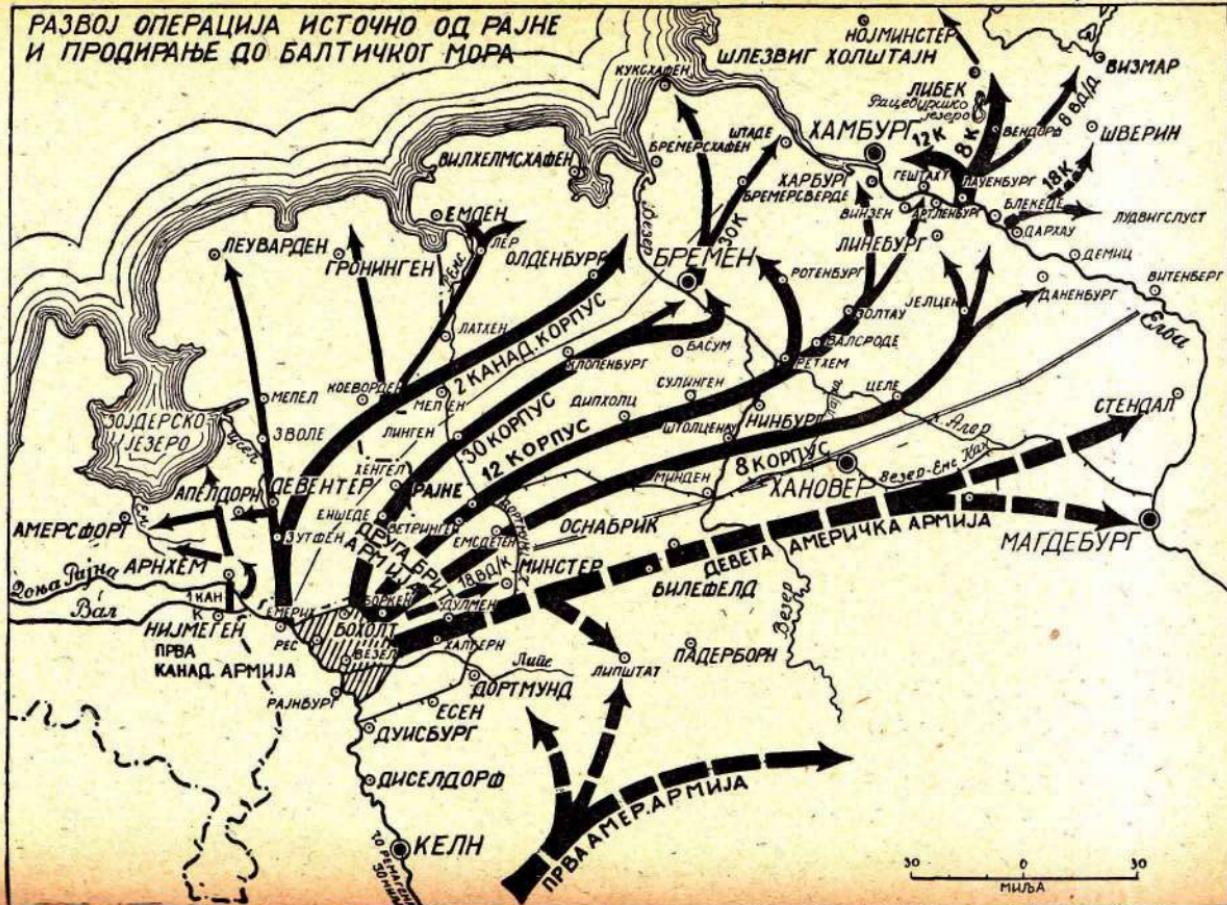
(Скица 41)

У својим плановима за наступање Двадесет прве групе армија и Девете америчке армије предвидео сам да америчке снаге избију на Елбу од Магдебурга до Витенберга, а Друга армија од Витенберга до Хамбурга.

Требало је да Девета армија у току свог наступања успостави везу са снагама Прве америчке армије, које би са свог мостобрана код Ремагена наступале на север преко Марбурга, тако да се окружи Рур и отсече његова посада од немачких снага на истоку. Тај спој требало је извршити у рејону Падерборна, али за случај да Прва армија буде нечим задржана, наредио сам генералу Симпсону да без обзира на то наступа према Елби, с тим да према свом нахођењу заштити свој десни бок. Један корпус ове армије имао је задатак да штити бок дуж северног дела Рура на исток све до Падерборна како би се обезбедиле наше комуникације и приковале оне непријатељске снаге које су се повукле у утврђену зону јужно од Липе Канала, док нам ситуација не омогући да се са њима обрачунамо. А да би се олакшало наступање, после 31 марта мост код Везела додељен је Деветој армији на искључиву употребу, пошто се дотада њиме служила и Друга армија.

Друга армија имала је као први циљ да избије на Елбу на делу од Витенберга до Хамбурга, с тим да левим крилом наступа правцем Хенгело — Линген — Бремен — Хамбург. Али, пошто је постојала могућност да 30 корпус, који је дејствовао на левом крилу армије, при пробоју из мостобрана буде задржан непрекидним отпором падобранских дивизија северно од Реса, намеравао сам да га у том случају ставим под команду Прве канадске армије како би Друга армија могла да посвети сву своју пажњу

РАЗВОЈ ОПЕРАЦИЈА ИСТОЧНО ОД РАЈНЕ
И ПРОДИРАЊЕ ДО БАЛТИЧКОТ МОРА

Скица 41

наступању према Елби. Међутим, такво прегруписавање доцније није било потребно.

Канадска армија имала је да отвори један пут за снабдење кроз Архем и да наступа на север да би очистила североисточни и западни део Холандије и обалски појас северно од леве границе Друге армије. Показало се да су се ове операције морале изводити баш оним редом којим сам их и изложио.

Рачунао сам да ће можда бити потребно да Друга и Девета армија привремено застану кад стигну до Елбе како би Девета армија могла да помогне у чишћењу Рура, док би Друга армија, евентуално, морала да сарађује са Канађанима при савлађивању изолованог непријатеља западно од ушћа Елбе. Да би се осигуравала максимална подршка ваздухопловства, армијама су дата упутства да обрате нарочиту пажњу на заузимање аеродрома, особито оних у рејону Рајне и Министера.

Мој оперативски план заснивао се на сличним принципима као и план за наступање Двадесет прве групе армија у Северозападној Француској и Белгији претходне јесени. Исто онако као што је 1944 године Друга армија брзо наступала у позадини Па де Калеа, пресецајући непријатељске комуникације исток-запад, док је Канадска армија чистила непријатељске посаде дуж обале Канала, тако је и у 1945 години наређено Другој армији да наступа право ка Елби, с тим да повијањем десног крила са истока пресече путеве исток — запад и избије код Бремена и Хамбурга, док би Канадска армија чистила обалски појас.

Међутим, касније се овај план морао изменити. Због опште ситуације непријатеља, а нарочито с обзиром на брзо наступање америчких трупа после заузимања моста код Ремагена, врховни командант је одлучио да се главни савезнички удар источно од Рајне изведе из рејона Касела преко Ерфурта ка Лайпцигу. На тај начин дошло би до спајања са наступајућим руским снагама на Елби или у близини Елбе, а преостале немачке снаге биле би пресечене на два дела, а потом би се јединице Дванаесте групе армија, зависно од ситуације, упутиле ка северу или југу. Генерал Ајзенхауер предвидео је да прдор у Централну Немачку отпочне тек када се окружи Рур и када се затворене немачке снаге у њему толико ослабе да више не буду у стању да угрозе наше комуникације.

На основу тога плана Девета америчка армија прешла је 4 априла под команду Дванаесте групе армија и на тај начин образовала лево крило америчких снага које су прешли у офанзиву истога дана.

Задатак Двадесет прве групе армија остао је и даље исти, тј. да избије на Елбу и заузме пристаништа Бремен и Хамбург.

Али, пошто Савезници нису били тако јаки на северном сектору, могло се очекивати да ће за извршење ових задатака бити потребно више времена но што сам раније претпостављао и да ће Друга армија морати да се побрине за сигурност свог јужног бока. Зато сам одлучио да при наступању ка Елби застанемо извесно време на линији река Везера, Алера и Лайне. Док би Друга армија наступала ка тој линији, Канадска армија би очистила Североисточну Холандију и полуострво Емден — Вилхелмсхafen.

Дејства Девете америчке армије до 4 априла

Дејства Девете америчке армије после успостављања мостобрана на Рајни одликовала су се великом смелошћу и брзином. Непријатељ је пружио само местимичан и неуспешан отпор тако да је до 3 априла 13 корпус на левом крилу, са окlopним дивизијама на челу, стигао до реке Везера североисточно од Херфорда, док је 19 корпус успоставио везу са Првом америчком армијом близу Липштата и на тај начин довршио окружење Рура, а затим кренуо на исток. На десном крилу 16 корпус пробио се на југ у утврђену зону Рурске Долине, а потом заједно са Првом америчком армијом приступио уништавању окруженог непријатеља у рурском „цепу“.

Наступање Друге армије до Елбе

Са Рајнског мостобрана Друга армија наступала је следећим главним правцима: са 8 корпусом на десном крилу, правцем према Оsnабрику, Целеу и Улцену; са 12 корпусом у центру, правцем Рајне, Нинбург, Линебург и 30 корпусом на левом крилу, правцем Еншеде, Бремен, Хамбург. Пре измене општег савезничког плана постојала је намера да се 18 амерички ваздушно-десантни корпус употреби на десном крилу 8 корпуса за заузимање Минстера. Међутим, тај корпус је 30 марта повучен из борбе, тако да је 13 корпусу остављено да под командом Девете армије заузме Минстер, што је и урађено 3 априла. Од британских јединица из састава 18 ваздушнодесантног корпуса, 6 ваздушнодесантна дивизија прешла је 29 марта у састав 8 корпуса, док је 6 гардиска оклопна бригада остала код Девете армије све до 4 априла, када се поново вратила у састав 8 корпуса.

Непријатељ је пружао најслабији отпор пред 8 корпусом на десном крилу Друге армије. Иначе, његов отпор био је различите јачине. Он је понегде успевао да задржи наше наступање појединим борбеним групама које је образовао на брзу руку. Но, и поред општег растројства непријатељских снага, Немци су

још увек ометали наше гоњење веома вештом применом рушења и запречавања, тако да су наше инжињериске јединице имале тежак задатак. Зона између Рајне и Елбе била је испресецана много бројним воденим токовима, међу којима су биле и тако велике препреке као реке Емс и Везер, затим Дортмунд — Емс Канал и Емс — Везер Канал, тако да смо у току наступања морали да подигнемо преко 500 мостова.

Наступајући усиљеним маршевима, 8 корпус прешао је преко Дортмунд — Емс Канала без већих тешкоћа и очистио Оsnабрик од непријатеља. 6 ваздушнодесантна дивизија заузела је Минден 5 априла, а 11 окlopна дивизија Штолценгау, оба на реци Везеру. Мостобрани преко реке образовани су и код једног и код другог места. Корпус је 7 априла кренуо на север од Везера и у року од три дана 15 дивизија заузела је Целе и успоставила мостобран преко реке Алер. Наступање је настављено, али је у рејону Улцена непријатељ пружао јачи отпор, тако да је овај град заузет тек 18 априла, после четвородневних огорчених борби. У исто време 11 окlopна дивизија заузела је Линебург и следећег дана стигла до Елбе наспрам Лауенбурга. До 24 априла очишћена је западна обала Елбе дуж целог корпусног фронта.

У почетку свога наступања са Рајнског мостобрана 12 корпус није имао много тешкоћа, али је наишао на јачи отпор на Дортмунд — Емс Каналу. У рејону Рајнеа дошло је до огорчених борби око аеродрома, где су трупе из оближње официрске школе неколико дана задржале наше наступање. Ипак, 7 окlopна дивизија очистила је ту зону до 6 априла, потом кренула на исток и прешла Везер уз слаб отпор непријатеља. Међутим, источно од ове реке СС јединице са топовима 88 mm, монтираним на железничким вагонима, привремено су зауставиле 53 дивизију код Ретема. 18 априла заузет је Солтау, а сутрадан 7 окlopна дивизија једним широким обухватним маневром на север пресекла је аутостраду Бремен — Хамбург. 23 априла наше трупе ушли су у предграђа Хамбурга, на јужној обали Елбе наспрам Хамбурга, а 12 корпус избио је на реку.

Приликом свога наступања 30 корпус наишао је на жилав отпор падобранских и СС одреда дуж Дортмунд — Емс Канала близу Лингена, тако да се наступање могло наставити тек 6 априла, пошто је 3 дивизија очистила град. Непријатељ је пружао отпор и у неким рејонима источно од Емса, а нарочито кад је корпус стигао испред Бремена, где је одбрана била знатно појачана рушењима и великим поплавама. У таквим околностима, планирано је да се Бремен заузме једновременим нападом са фронта и из позадине. У том циљу 3 дивизија извршила је напад

с фронта на део града западно од Везера, док су 43 и 52 дивизија, пошто су прешли реку узводно, напале град са истока. 19 априла наше снаге налазиле су се две миље јужно од града на западној обали, а на источној десет миља југоисточно од града, док је међупростор савладан тек у ноћи 24 априла. Кад су наше трупе продрле у сам град, отпор је убрзо малаксао, али су саме рушевине, које су настале услед нашег бомбардовања, највише ометале њихово даље наступање. До 26 априла очишћена су и последња жаришта непријатељског отпора. Пошто је Бремен савладан, 30 корпус је продужио дејства с оне стране Везера. Гардиска окlopна дивизија прошла је кроз Бремерворт, заузела Штаде и стигла до ушћа Елбе близу Хамбурга, док је 51 дивизија упућена, на север ка поморској бази Куксхафен, да би довршила чишћење полуострва између ове две реке.

Дејства Прве канадске армије

У Првој канадској армији 2 канадски корпус дејствовао је северно од мостобрана код Емериха, док је 1 канадски корпус имао задатак да заузме Архем и отвори пут на север.

Чим су заузети Емерих и висови код Хох Елтена, 2 канадски корпус поново је стављен под команду Канадске армије. Он је затим кренуо на север ка Десбургу и Зутфену, на десној обали Ијсела, и 5 априла форсирао Твенте Канал упркос јаком отпору немачких падобранских трупа. Одатле је 4 канадска окlopна дивизија скренула на североисток, правцем Мепен — Олденбург, 8 априла прешла Емс на отсеку Мепен — Латен и продужила наступање ка Олденбургу, али је њено наступање било успорено услед снажних непријатељских противнапада пред овим градом. У центру, 2 канадска дивизија наступала је на север, тако да је 16 априла прешла Гронинген и очистила читаву зону до Северног Мора. У току овог наступања дивизија се спојила са јединицама САС, које су ноћу 7 априла биле спуштене у рејону Мепела, источно од Зајдерског Језера.

На левом крилу 3 канадска дивизија заузела је Девентер 10 априла, а потом посела положаје дуж реке Ијсел фронтом на запад. 1 канадска дивизија, која је привремено била под командом 2 канадског корпуса, нападала је 11 априла преко Исела ка Апелдорну у складу са дејствима 1 канадског корпуса, тако да је касније прешла под команду овог корпуса, док је 3 канадска дивизија кренула право на север да би очистила Северозападну Холандију.

За то време 1 канадски корпус отпочео је дејства за заузимање Архема. Иако је већ 5 априла цела зона између Ниј-

мегена и доње Рајне била у нашим рукама, ипак нисмо покушали да извршимо фронталан напад на Архем преко реке, већ је одлучено да се град заузме бочним нападом с десна. Док су 5 канадска оклопна дивизија и 1 канадска оклопна бригада привлачиле пажњу непријатеља јужно од града, 49 дивизија је ноћу 12 априла изненада прешла Доњу Рајну у близини њеног састава са Ијселом, кренула на запад и два дана доцније заузела Архем. Потом је 5 канадска оклопна дивизија прешла реку и кренула на север да би заузела узвишене земљиште између реке и Зајдерског Језера. Пошто су пресекле друм Апелдорн — Амерсфорт, њене трупе стигле су 18 априла до обале Зајдерског Језера, док је 1 канадска дивизија један дан раније, после оштре борбе са немачким падобранским одредима, заузела сам Апелдорн.

После ових успеха, 5 канадска оклопна дивизија кренула је у помоћ 2 канадском корпусу ради савлађивања непријатеља дуж северне обале, у чему је сада узела учешћа и Пољска оклопна дивизија. До 20 априла очишћена је читава Североисточна Холандија, изузев једне мале просторије западно од ушћа Емса. Док је 5 канадска оклопна дивизија заузимала предео западно од холандско-немачке границе, 2 канадски корпус прикупљао је остатак својих дивизија источно од Емса, са циљем да савлада непријатеља између ове реке и ушћа Везера. А кад је пао Бремен, 2 канадски корпус упућен је да заузме Вилхелмсхafen и Емден и да коначно заузме полуострво између обе реке.

Помоћ становништву Западне Холандије

После заузимања Архема и отсецања непријатељских снага нашим продором до Зајдерског Језера, 1 канадски корпус избио је на линију река Гребеа и Ема. Пошто у тој фази не би било много користи од даљег наступања, наредио сам Првој канадској армији да обустави своја офанзивна дејства према „Холандској тврђави“, тако да је фронт остао непромењен све док немачка посада у Холандији није капитулирала. Иако се непријатељ није могао надати никаквој помоћи или појачањима, пошто је био отсечен, он се био добро утврдио иза моћне препреке од вештачких поплава, тако да би нам за извођење офанзивних дејстава требало много снага и средстава којих у то време нисмо имали на томе сектору. Поред тога, заузимање Западне Холандије могло би да повећа патње цивилног становништва, које је и онако већ било у очајном положају због оскудице у животним намирницама и безобзирног плављења земљишта.

Ипак је нађен начин да се олакшају тешкоће цивилног становништва, пошто је немачки цивилни комесар Зајс-Инкварт

понудио примирје Савезницима, које би омогућило слање помоћи у храни и другим потребама. Због тога смо одмах одлучили да искористимо ову могућност и убрзо смо отпочели слање хамирница, лекова и других најнеопходнијих ствари.

Дејства америчких трупа источно од Рајне

И поред тога што је непријатељ привлачио све веће снаге према мостобрану код Ремагена, ипак је Дванаеста америчка група армија брзо заузела већи део територије источно од Рајне, продрла ка истоку и североистоку и при крају марта избила у рејон Падерборна. Трећа америчка армија, која је заједно са Шестом америчком групом армија очистила Сарски троугао, последње недеље марта прешла је Рајну с обе стране Мајнца и распоредила се удесно од Прве армије.

Средином априла Прва америчка армија налазила се на десет миља од Лајпцига, а трупе генерала Патона стигле су до Нирнберга и избиле у долину Дунава.

Глава деветнаеста

ПРОДИРАЊЕ ДО БАЛТИЧКОГ МОРА (Скица 42 и 43)

Наше наступање до Елбе извршено је доста брзо ако се узме у обзир да на широком сектору Двадесет прве групе армија источно, од Рајне Савезници нису имали јаке снаге. Иако је не-пријатељска одбрана, углавном, била растројена, ипак су у известним рејонима вођене огорчене борбе, нарочито на Дортмунд — Емс Каналу, при чему су наше трупе, као и обично, имале да се боре са тешкоћама које су потицале од рушења и запречавања сваке врсте.

Кад смо стигли на Елбу, врховни командант је имао намеру да Двадесет прву групу армија упути у наступање ка Балтичком Мору, са циљем да отсече Шлезвиг-Холштајн и Данску и заузме Килски Канал и северозападна немачка пристаништа. А да бих имао више снага за извршење тога задатка доделио ми је 18 амерички ваздушнодесантни корпус од три дивизије.

22 априла издао сам инструкције за извршење ове операције. Мој је циљ био да заузмем Либек и Хамбург, отсечем полуострво Шлезвиг-Холштајн и очистим целу ту зону све до данске границе. У почетној фази дејства, према мојој замисли, требало је да успоставимо један мостобран преко Елбе, а у другој фази да извршимо снажан продор на север према Балтику. 18 амерички ваздушнодесантни корпус имао је задатак да обезбеди наш источни бок северно од Елбе, на линији Дархау — Шверин — Визмар, с тим да му се прида и 6 британска ваздушнодесантна дивизија, у моменту кад се његова дејства буду дововољно развила, да би га помогла у одржавању бочних положаја.

Пошто сам предвидео да ћемо у најскороје време доћи у везу са нашим руским савезницима, наредио сам да се, у циљу избегавања неспоразума, наше трупе одмах зауставе тамо где се сретну са Русима и да заузму распоред у сагласности са обострашим војним потребама, без обзира на доцније границе окупационих зона.

У главним цртама, у плану Друге армије било је предвиђено да 8 корпус изврши напад преко Елбе у рејону Лауенбурга

Скица 42 — Наступање савезничких армија од 1 до 15 априла

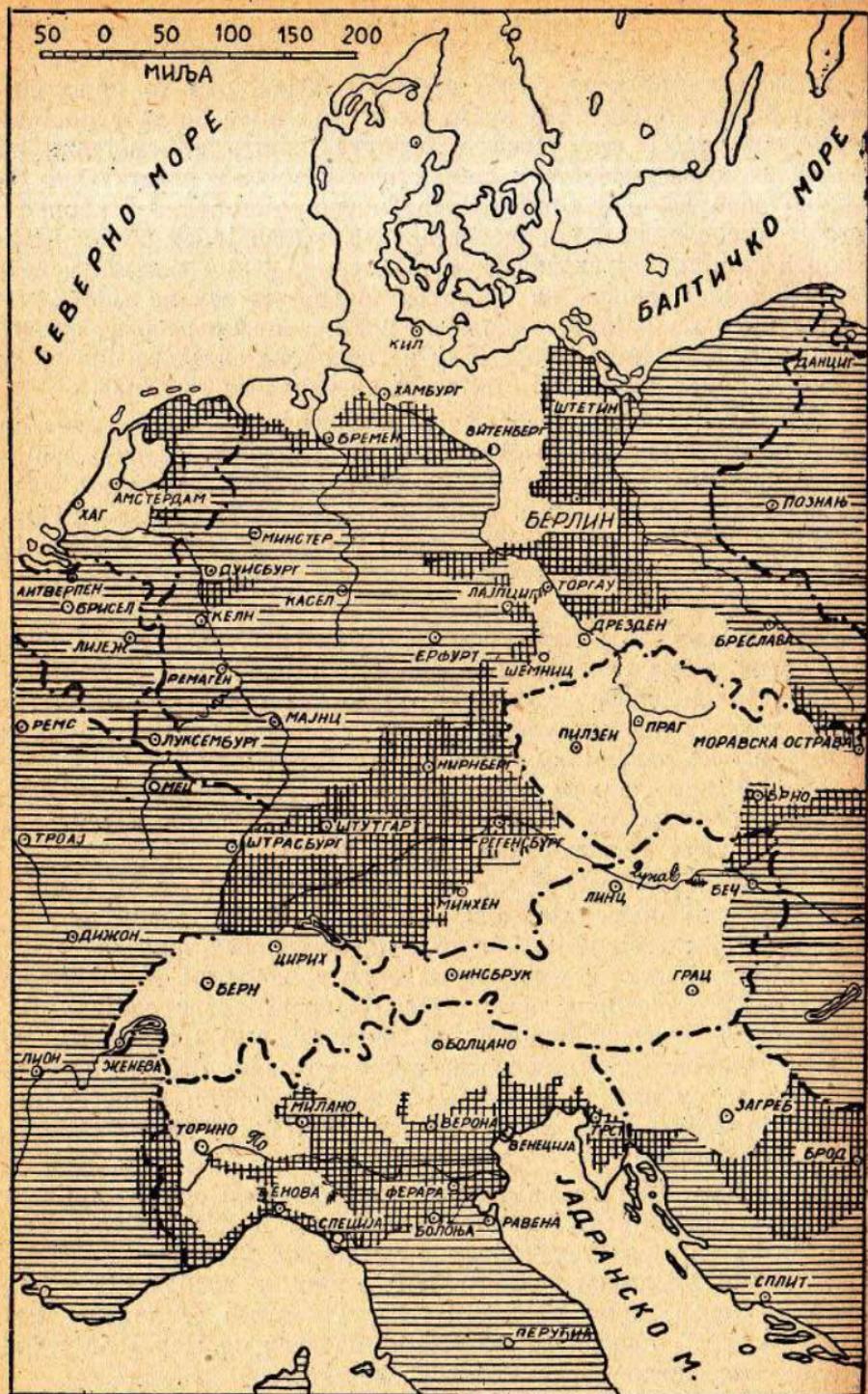
и заузме мостобран на њеној источној обали, око 15 миља ширине и 8 миља дубине. 18 амерички корпус имао би да успостави мостобран удесно од отсека 8 корпуса, пошто се сматрало да би дошло до закрчености и спорости у извођењу задатка ако би се покушало да овај корпус пређе преко мостобрана 8 корпуса. Зато је требало да 8 корпус најпре успостави један подесан мостобран на источној страни реке, а потом да јаким снагама и највећом брзином пронесе на север са циљем да заузме Либек. 12 корпус имао би најпре да подигне мостове преко реке на отсеку 8 корпуса, а затим да пређе реку и скрене ја запад са циљем да отсече Хамбург пре но што би извршио напад на сам град.

За прелаз Елбе требало је обезбедити не само нормалан дотур потреба за снабдевање трупа и неопходне залихе, већ и велике количине материјала за подизање мостова. Међутим, сада је снабдевање било знатно лакше него за време гоњења од Нормандије до Рајне, благодарећи добро уређеним базама у Белгији и благовремено организованим одељцима армиских база близу Рајне.

Транспорт је и даље био централизован, тако да је била обезбеђена велика еластичност дистрибуције. У марта су Другој армији додељена посебна транспортна средства капацитета 10.000 тона за превоз сувим, која су у априлу повећана још за 2.000 тона. На завршетку ове кампање Друга армија је само из средстава Главне управе позадине располагала капацитетом транспортних средстава од 23.000 тона, што је одговарало капацитету седамдесет шест транспортних колона (чета).

Пребацивање материјала ваздушним путем било је настављено и у овој операцији, али, с обзиром на претерану централизацију, тај систем није био доволно еластичан, тако да се измене у реду првенства нису могле брзо спроводити. Догађаји су показали да је потпуна централизација транспортне авијације у покретном рату неекономична, јер спречава сваку импровизацију, која је неопходна и веома важна у тим условима. Желим овде да нагласим да су нам транспортни авиони, приликом њиховог повратка, били од велике користи за репатријацију наших ослобођених заробљеника.

9 априла Друга армија образовала је један одељак армиске базе у рејону Рајнеа, а ускоро после тога и близу Сулингена. А да би се из Сулингена дотурио материјал до базе за снабдевање (Field Maintenance Centre) 8 корпуса, требало је прећи близу 90 миља веома рђавих путева. То стање се донекле поправило када је прорадила железница на делу од Целеа до једне искрните железничке станице близу Линебурга.

Скица 43 — Наступање савезничких армија од 15 априла до 1 маја

За време док је довршавано прикупљање материјалних потреба, 18 амерички корпус се невероватно брзо пребацио са тако удаљених тачака као што су Рур и Келн.

Најзад је створена могућност да 29 априла рано ујутро 8 корпус пређе у напад, док је 18 корпус имао да пређе преко реке двадесетчетири часа касније.

Елба је после Рајне најважнија река у Немачкој. Њена широта на фронту Друге армије износила је око 300 до 400 јарди, а бране су јој и по изгледу и по конструкцији биле сличне бранама у долини Рајне. У тој зони на Елби је било више скела и само један железнички мост код Лауенбурга, али је и њега непријатељ био порушио.

У то време немачка војска налазила се у скоро потпуном растројству. Према процени, на источној обали Елбе, пред фронтом Друге армије било је око осам до девет немачких батаљона, док се скоро сва непријатељска артиљерија састојала од противавионских топова, од којих су неки били монтирани на железничким теретним вагонима.

Последња дејства

29 априла у 2.00 часа 15 дивизија са једном командос бригадом, која је била под њеном командом, отпочела је напад преко Елбе. Први талас пешадије, као и при прелазу Рајне, пребачен је у амфибиским возилима, уз подршку амфибиских тенкова, који су без губитака стигли на другу обалу. Дејства су се развијала по плану. Непријатељски отпор, углавном, био је слаб, тако да је у току дана образован мостобран и заробљено 1.300 војника. Највећу сметњу причињавала је непријатељска артиљерија која је тукла изабрана места за постављање мостова, а донекле и немачка авијација, која је била нешто активнија. Иако смо се приближавали последњој групи аеродрома, којима је располагало немачко ратно ваздухопловство, ипак је, благодајећи рђавим временским приликама, још увек било могуће да се мање групице непријатељских авиона под заштитом облака приближе и изврше изненадан напад. Британско ваздухопловство пружало је трупама максималну подршку из ваздуха. У томе је учествовао и известан број наших нових ловачких апаратова са ракетним погоном, а у току дана оборено је тринаест непријатељских авиона.

30 априла 82 америчка ваздушнодесантна дивизија прелазила је реку у јуришним чамцима с обе стране Блекаде наилазећи на врло слаб отпор. Затим је отпочело подизање једног тешког моста и убрзо после тога образован је мостобран.

Да би се даља дејства лакше развијала, на отсеку 8 корпуса извршено је извесно прегруписавање снага. А када је код Артленбурга довршен један мост класе 40, почела је да прелази преко реке 6 ваздушнодесантна, а за њом и 11 оклопна дивизија. Извиђачки делови 15 дивизије стигли су овога дана на око седам миља источно од реке.

1 маја оба савезничка корпуса брзо су наступала. На десном крилу 82 ваздушнодесантна дивизија наступала је дуж реке у југоисточном правцу, а 6 ваздушнодесантна дивизија, која је у 15.00 часова стављена под команду 18 корпуса, продрла је око осам миља на север. Кад је код Дархауа подигнут један мост класе 40, 7 америчка оклопна дивизија почела је да прелази на другу обалу.

8 корпус кренуо је из свога мостобрана у наступање ка Либеку са 5 дивизијом на десном и 11 оклопном дивизијом на левом крилу. 11 оклопна дивизија брзо је прешла петнаест миља и стигла до Вендорфа, на око пола пута до Либека, док је 5 дивизија удесно од ње такође успешно наступала. У међувремену, крећући се северном обалом реке, 15 дивизија стигла је до Гештахта, око шеснаест миља пред Хамбургом.

2 маја 82 ваздушнодесантна дивизија продрла је даље на исток и очистила град Демиц са широм околином. 7 америчка оклопна дивизија брзо је прешла двадесет миља и заузела Лудвигслуст, док је даље на северу 8 дивизија заузела Шверин. На левом крилу 6 ваздушнодесантна дивизија прешла је без отпора четрдесет миља и заузела Визмар на балтичкој обали, а неколико часова после ње појавили су се и руски тенкови који су ступили у везу са нашим трупама.

Пошто је прешла око тридесет миља, 11 оклопна дивизија ушла је у Либек без отпора, док је 5 дивизија на десном крилу наставила да наступа западном страном Рацебуршког Језера.

За то време чеље јединице 12 корпуса прошли су кроз мостобран 8 корпуса са задатком да заузму Хамбург, али то више није било потребно пошто је командант немачке посаде понудио безусловну предају града, тако да су наше трупе 3 маја ушли у Хамбург.

Просторија северно од Елбе била је препуна немачких војника и избеглица који су бежали испред Савезника и Руса. Сада се већ могло рећи да је непријатељ коначно одлучио да прекине борбу, тако да се, изузимајући мање трупе фанатика, могао очекивати још само симболичан отпор немачких трупа јужно од Килског Канала. А пошто су немачки пуномоћници већ послати да понуде предају, наредио сам да се наше трупе зауставе на линији која штити Либек и Хамбург.

Глава двадесета

КАПИТУЛАЦИЈА

Било је Немца који су схватили војничку ситуацију и који су пре извесног времена иза кулиса покушавали да нађу начина за предају. Али, иако је после нашег прелаза Рајне сваки даљи отпор био бесмислен, Хитлер се никако није обазирао на војничке аргументе. Осим тога, они који су иза његових леђа покушавали да са нама успоставе неки додир, нису тόlikо желели да заврше рат, колико да се отарасе нас на Западу, само да би могли да продуже своје неуспешне борбе на Истоку. То је био последњи покушај да избегну рат на два фронта, у који су се сами Немци уплели.

Први покушај за успостављање контакта, за које сам чуо, учињени су преко британске амбасаде у Штокхолму у марту месецу, али је та идеја за закључење једностралог мира одмах одбачена. Ускоро после тога почели смо да добијамо неке поруке и из Западне Холандије, које сам већ поменуо. На два састанка, која су одржана крајем априла, на којима су са наше стране присуствовали руски, амерички и британски претставници, расправљало се о слању хране Холанђанима. Али преко тога Зајс-Инкварт није хтео или није могао да донесе никакву војну одлуку, док је Бласковиц, као војни командант, одбијао сваку помисао на капитулацију докле год у самој Немачкој буде снага које пружају отпор. Тако смо, истина, могли да отпочнемо исхрањивање Холанђана, али је Западна Холандија још недељу дана остала у немачким рукама.

За то време стигла је поново вест преко Штокхолма да је фелдмаршал Буш изразио жељу да се споразуме са Британцима. Поред тога, веровало се да је и генерал Линденман, у Данској, вољан да капитулира. Међутим, та је намера опет имала мрачну позадину. Буш се надао да спасе своје трупе од совјетских армија које су се са истока брзо приближавале његовој позадини. Он је ставио до знања да би извршио предају, али тек онда када

стигнемо до Балтика, да би га на тај начин одвојили од Руса, а исто тако — што је занимљиво — да не би могао да добије појачања СС јединица које би могле да захтевају продужење непријатељства. Уствари, Немци су се могли поделити на две категорије: на оне који, слично самом Хитлеру, нису уопште хтели ни да чују за напуштање борбе, и на оне који су се, као Химлер и Буш, надали да ће изазвати раздор између Савезника.

После напада Друге армије преко Елбе 29 априла, немачки командант у Хамбургу, Волц, ступио је у контакт са генералмајором Лайном, командантом 7 окlopне дивизије. 2 маја он је пристао да преда град, пошто се сазидало да његов претпостављени командант, генерал Блументрит, жели да понуди предају Другој армији. Решено је да Блументритова делегација дође следећег јутра у оперативни штаб генерала Демпсеја.

Догађаји су сада почели да се развијају независно од воље Немаца. Хитлер је био мртв (ма да то тада нисмо знали), а велики адмирал Дениц покушавао је да преузме Врховну команду у Шлезвиг — Холштајну. Он је био спреман да сврши рат, али није хтео да се преда Русима. Зато је наредио армијама, које су се повлачиле пред Русима, да се предају Англоамериканцима. У све ужем појасу између Источног и Западног фронта владала је силна гужва и невероватна пометња.

Уколико се ситуација више погоршавала, утолико је брже расла немачка воља за предају, тако да је у штаб генерала Демпсеја, место Блументритове делегације, стигла много јача екипа, на челу са генерал-адмиралом Фридебергом, као изасланником Деница, у пратњи генерала Кинцела, Бушовог начелника штаба. Али, пошто је ова делегација била овлашћена да расправља о предаји цеокупних немачких снага на северу, послата је у мој оперативни штаб код Линебурга, само је Волц, који је био са њима, остао да потпише предају Хамбурга Другој армији.

Кад је Фридеберг стигао, рекао ми је да немачка Врховна команда жели да ми преда све снаге у северним областима, рачунајући ту и оне које су се повлачиле кроз Мекленбург испред руских наступајућих трупа. Он је хтео да спасе своје војнике од Руса и тражио дозволу да цивилне избеглице могу прећи у Шлезвиг — Холштајн кроз наше линије. Међутим, ја нисам хтео да прихватим понуду за предају оних немачких трупа које су биле према Русима, већ сам објаснио да преговоре о њиховој капитулацији треба повести са нашим руским савезницима. А што се тиче непријатељских снага на моме фронту, ставио сам му до знања да сам вољан да расправљам о безусловној предаји свих копнених, поморских и ваздухопловних снага које још пружају отпор у Холандији, Фризиским Острвима, Хелгolandу, Шлезвиг-

Холштајну, Данској и оним деловима Немачке западно од Елбе који су још у немачким рукама. Нагласио сам да ћу без устезања наредити да се непријатељства одмах продуже ако не понуде безусловну предају. Пошто сам затим показао Фридебергу своју радијну карту са унетом ситуацијом у том тренутку, коју, по свему судећи, није сасвим познавао, успео сам да га убедим у безнадежност немачког положаја.

Делегација је објаснила да нема овлашћење да прихвати моје захтеве, али да је спремна да препоручи фелдмаршалу Кајтелу да их усвоји. Зато су два члана делегације одмах отишла аутомобилом у Кајтелов штаб, док су остали чланови остали у мом оперативном штабу на Линебуршкој Пустари.

4 маја у 18.00 часова Фридеберг се вратио у мој штаб пошто је добио нове инструкције од Кајтела и Деница. Пошто сам га најпре насамо примио у својим службеним колима, саопштио сам му да ме једино интересује да чујем да ли је на мој захтев за безусловну капитулацију донео одговор „да“ или „не“. А кад сам сазнао да је одговор позитиван, прешли смо у оближњи шатор где је све било припремљено за потписивање акта о капитулацији.

Акт о капитулацији, који је потписан 4 маја у 18.20 часова у мом присуству, примио сам на основу овлашћења која сам у ту сврху добио од врховног команданта. (Види факсимиле тога документа и телеграма за обуставу ватре на страни 457 и 458.

Капитулација је имала да ступи на снагу 5 маја у 8.00 часова. Према њеним одредбама немачка команда је пристала да се све снаге под њеном влашћу у Холандији, у Северозападној Немачкој (укључујући Фризиска Острва, Хелгoland и сва остала острва), у Шлезвиг-Холштајну и у Данској безусловно предају и положе оружје. Немачка команда се, поред тога, обавезала да ће одмах и без поговора и објашњавања извршавати свако накнадно наређење које би Савезничке Силе издале по мајком питању и да би одлука тих сила била коначна ако би се појавио неки спор у погледу тумачења тих одредаба. Дато је на знање да се акт који је потписан у мом штабу може заменити ма којим доцније издатим општим актом о капитулацији, који би се односио на Немачку и немачке оружане снаге у целини.

Тај доцнији акт нисмо морали много да чекамо, пошто је у то време немачки отпор на читавом фронту био потпуно маљсао. 2 маја непријатељ је положио оружје у Италији, а 5 маја Прва и Деветнаеста армија које су биле према савезничкој Шестој групи армија у Јужној Немачкој и Аустрији, прихватиле су одредбе капитулације, тако да је за следећи дан била наређена обустава ватре.

Фридеберг, који се јавио 5 маја у штабу генерала Ајзенхауера у Ремсу, покушавао је чак и у овом тренутку да добије извесне уступке, као и време за извлачење што већег броја немачких трупа испред Руса да би се и оне предале Западним савезницима. Међутим, пошто је врховни командант предузео одлучне мере да спречи такво одуговлачење, генерал-пуковник Јодл, који је 6 маја био доведен у Ремс, потписао је акт о капитулацији идућег јутра у 2.41 часова, а који је ступио на снагу у поноћ 8/9 маја. 9 маја у Берлину фелдмаршал Кајтел потписао је формалну капитулацију у име Врховне команде.

АКТ О КАПИТУЛАЦИЈИ

Свих немачких оружаних снага у Холандији, Северозападној Немачкој, укључујући сва острва, и у Данској.

1. — Немачка Команда пристаје да се све немачке оружане снаге у ХОЛАНДИЈИ, у Северозападној НЕМАЧКОЈ, укључујући ФРИЗИСКА ОСТРВА и ХЕЛГОЛАНД и сва остала острва, у ШЛЕЗВИГ-ХОЛШТАЈНУ и у ДАНСКОЈ предају команданту Двадесет прве групе армија. Ово обухвата и све јединице флоте у тим областима. Ове снаге ће се безусловно предати и положити своје оружје.

2. — Немачке снаге у наведеним областима обуставиће сва непријатељства на копну, мору и у ваздуху у суботу 5 маја 1945 у 8.00 часова по британском летњем времену.

3. — Немачка команда ће одмах и без поговора и објашњавања извршавати свако накнадно наређење које би Савезничке Силе издале по ма ком питању.

4. — Непокоравање наредбама или њихово неизвршавање сматраће се као прекршај ових одредаба о капитулацији. У том случају Савезничке Силе ће поступити у складу са усвојеним ратним законима и обичајима.

5. — Ово је потпуно независан акт о капитулацији, који ниуколико не прејудицира ма који општи акт о капитулацији, који би Савезничке Силе наметнуле Немачкој у целини и њеним целокупним оружаним снагама, а којим ће се и овај акт заменити.

6. — Овај акт о капитулацији написан је на енглеском и немачком језику. Енглеска верзија претставља аутентичан текст.

7. — У случају ма какве недоумице или спора, који би настао у погледу значења или тумачења одредаба о капитулацији, Савезничке Силе доносиће коначну одлуку.

Б. Л. Монтгомери с.р.
4 маја 1945 године
18.30 часова

фон Фридеберг с.р.
(остале потписе види у
факсимили овог акта)

Instrument of Surrender

of

All German armed forces in HOLLAND, in
northwest Germany including all islands,
and in DENMARK.

1. The German Command agrees to the surrender of all German armed forces in HOLLAND, in northwest GERMANY including the FRISIAN ISLANDS and HELIGOLAND and all other islands, in SCHLESWIG-HOLSTEIN, and in DENMARK, to the C.-in-C. 21 Army Group.
This, to include all naval ships in these areas.
These forces to lay down their arms and to surrender unconditionally.
2. All hostilities on land, on sea, or in the air by German forces in the above areas to cease at 0800 hrs. British Double Summer Time on Saturday 5 May 1945.
3. The German command to carry out at once, and without argument or comment, all further orders that will be issued by the Allied Powers on any subject.
4. Disobedience of orders, or failure to comply with them, will be regarded as a breach of these surrender terms and will be dealt with by the Allied Powers in accordance with the accepted laws and usages of war.
5. This instrument of surrender is independent of, without prejudice to, and will be superseded by any general instrument of surrender imposed by or on behalf of the Allied Powers and applicable to Germany and the German armed forces as a whole.
6. This instrument of surrender is written in English and in German.
The English version is the authentic text.
7. The decision of the Allied Powers will be final if any doubt or dispute arises as to the meaning or interpretation of the surrender terms.

Kriegsdeutschland

B. L. Montgomery
Field Marshal

4th May 1945
1830 hrs

General
G. Montgomery
A. Mervyn
H. W. Wilson

Witnessed

Телеграм за обуставу ватре

Првој канадској армији, Другој британској армији, Позадинским јединицама, Противавионској одбрани, 79 оклопној дивизији

Поверљиво. Сва офанзивна дејства обуставите по пријему овог телеграма. Издајте наређење свим трупама да обуставе ватру сутра, у суботу 5 маја у 8.00 часова. За предају немачких снага на фронту Двадесет прве групе армија следују детаљне одредбе које су данас уговорене. Напомињем да се ове одредбе односе само на фронт Двадесет прве групе армија, изузимајући за моменат Денкерк. Потврдити пријем.

FROM : EXPCR MAIN :

DATE-TOO
04 1050 B

TO : FOR ACTION : FIRST CDN ARMY : SECOND BRIT ARMY :

L of C : GHQ AA TPS : 79 ARMD DIV :

EXPCR REAR :

FOR INFN : SECOND TAP : EXPCR TAG : 22 LIAISON HQ :

GO 4/1A SECRET . all offensive ops will cease from receipt this signal .
 orders will be given to all tps to cease fire 0800 hrs tomorrow saturday
 5 may . full terms of local German surrender arranged today for 21 ARMY GP
 front follow . emphasize these provisions apply solely to 21 ARMY GP fronts
 and are for the moment excl of DUNKIRK . ack

IN CIPHER if liable
to interception

DOP

EMERGENCY

R. Belcher

BGS

Copy to: All Branches Main HQ 21 Army Group
War Diary (2)

ГлавА ДВАДЕСЕТ ПРВА

ДВАДЕСЕТ ПРВА ГРУПА АРМИЈА постаје „БРИТАНСКА РАЈНСКА АРМИЈА“

Обуставом непријатељства завршен је задатак Двадесет прве групе армија.

Поједине њене јединице постепено су дислоциране по целој Британској окупационој зони ради успостављања наше Војне управе и вршења окупационих задатака. Док се стварао апарат Контролне комисије за Немачку, Армија је морала да управља територијом величине колико Енглеска, а на којој је било двадесет милиона становника. Требало је из хаотичног стања успоставити ред и поново покренути живот у Немачкој са свим проблемима који су с тим били у вези.

У међувремену изменењен је статус Двадесет прве групе армија у томе што је реорганизована у окупационе снаге под називом „Британска Рајнска Армија“.

Приликом промене назива, која је извршена 25. августа 1945. године, упутио сам специјалну поруку свим војницима и официрима под својом командом, коју овде доносим.

Лична порука команданта Британске Рајнске армије (Прочитати пред стројем)

1. — У суботу, 25. августа 1945. године, престаје функција Двадесет прве групе армија, а британске снаге у Северозападној Европи носиће назив „Британска Рајнска Армија“.

2. — Овом приликом не могу да пропустим, а да се не осврнем на дела која је извршила Двадесет прва група армија. Она се борила на левом, односно северном крилу Савезничких снага, које су јуна 1944. године извршиле десант у Нормандију, ослободиле Француску, Белгију, Холандију, Луксембург и Данску, продрле и пробиле се до центра Немачке, где су се спојиле са нашим руским савезницима — и тако окончали рат са Немачком.

На завршетку својих офанзивних дејстава Група армија је за неколико дана на северном крилу заробила преко два милиона војника некада чуvene Немачке војске. Зато ће њена слава дуго блистати у историји, а њена дела цениће не само наша, већ и будуће генерације.

3. — Данас су официри и војници ове Групе армија растурени по целом свету — многи се налазе на другим поприштима, а многи су се већ вратили грађанском животу. Зато, свима вама, ма где се налазили, упућујем своје најбоље жеље и захвалност на вашој лојалној помоћи и сарадњи.

4. — Онима који још служе у Немачкој хтео бих да кажем да нам је, и поред изменењеног имена, и даље остао исти задатак.

У току овога рата разорен је добар део Европе и поремећена је цеља економска структура континента. Посао који стоји пред нама захтева да уложимо сву своју енергију и одлучност; морамо помоћи да се на рушевинама старе изгради нова Европа. Иако је то циновски задатак, ми му морамо приступити са оном истом оданошћу служења општој ствари слободе, која нам је давала толику снагу у току ратних напора и тегоба.

У рату смо заједничким снагама много постигли; настојмо да у миру постигнемо још више.

Командант Британске Рајнске Армије,
фелдмаршал
Б. Л. Монтгомери, с.р.

25 август
1945 године

САДРЖАЈ

ПРВА КЊИГА

ОД ЕЛ АЛАМЕЈНА ДО РЕКЕ САНГРО

	Стр.
Предговор —	5
Предговор писца —	17
Увод —	19

Д е о I

Операције у Северној Африци од Ел Аламејна до заузета Туниса

Део II

Десант и заузеће Сицилије

Глава десета: Стварање плана за десант на Сицилију	— — —	111
— Еволуција плана	— — — — —	111
— Неке тешкоће у планирању код Источне групе	— — —	115
— Општи план за десант	— — — — —	117
— План Осме армије за десант на Сицилију	— — —	119
— Коначне припреме за десант на Сицилију	— — —	120

Стр.

Глава једанаеста: Извршење десанта на Сицилију, ширење мостобрана и наступање ка Катаниској равници — — — — —	121
— Искрцавање на Сицилију — — — — —	121
— Наступање ка Катаниској равници и Ени — — — — —	124
— Почетак стварања левог крака клешта око Етне — — — — —	127
Глава дванаеста: Коначно заузеће Сицилије — — — — —	129
— Припреме за савлађивање немачког отпора у североисточном делу Сицилије — — — — —	129
— Наступање источно од Леонфорта — — — — —	131
— Пад Катаније и Рандаца — — — — —	133
— Завршне борбе на Сицилији — — — — —	135
— Осврт на операцију на Сицилији — — — — —	136
Глава тринадесета: Снабдевање за време операције на Сицилији — — — — —	137

Д е о III

Инвазија на италијанско копно и наступање према реци Сандро

Глава четрнаеста: Планирање инвазије у Италију — — — — —	143
— Еволуција плана — — — — —	143
— Основи плана за десант у Италију — — — — —	146
Глава петнаеста: Десант на Калабрију, заузимање земљоузза код Катанџара и наступање ка Потенци — — — — —	148
— Наступање до Катанџара — — — — —	149
— Примирје са Италијом и искрцавање код Салерна — — —	150
— План за наступање ка Потенци — — — — —	150
— Мостобран код Таранта — — — — —	151
— Заузимање Потенце и Аулете — — — — —	153
Глава шеснаеста: Развијање савезничких операција у Италији и наступање Осме армије до реке Сандро — — — — —	155
— Општа ситуација у Италији 20. септембра 1943. године — — — — —	155
— Дејства лаких снага између 20. септембра и 1. октобра — — — — —	157
— Ситуација Осме армије после заузимања положаја на линији Термоли — Винкијатуро — — — — —	159
— Продужење наступања са линије Термоли — Винкијатуро — — — — —	160
— Ситуација пре битке на реци Сандро — — — — —	162
Глава седамнаеста: Битка на реци Сандро — — — — —	163
— Заповест за напад на „зимску линију“ — — — — —	164
— Битка на реци Сандро — — — — —	167
— Операције северно од реке Сандро — — — — —	169
— Нека разматрања о кампањи у Италији — — — — —	170
Глава осамнаеста: Снабдевање у току кампање у Италији — — — — —	172
Глава деветнаеста: Моја опроштајна порука Осмој армији — — — — —	177

ДРУГА КЊИГА

ОД НОРМАНДИЈЕ ДО БАЛТИЧКОГ МОРА

Предговор писца — — — — —	181
Увод — — — — —	184
Глава прва: Други фронт — — — — —	187
Глава друга: Наименовање Врховне команде за операцију Оверлорд и еволуција ревидираног основног плана — — — — —	191

	Стр.
Глава трећа: Сарадња између видова оружаних снага за Оверлорд и борбени састав инвазионих снага — — — — —	200
Глава четврта: Оперативски план — — — — —	203
— Ситуација код непријатеља — — — — —	206
— Претходне операције — — — — —	212
— Искрцавање — — — — —	213
— Техника искрцавања — — — — —	216
— Одређивање Д-дана и часа-Ч — — — — —	218
— Мере за непосредну подршку из ваздуха — — — — —	221
— План обмањивања — — — — —	222
— Демонстрације. Делатност јединица САС и француског Покрета отпора — — — — —	223
— Појачавање фронта — — — — —	224
— План за даље вођење операција — — — — —	225
— Снабдевање — — — — —	226
— Осврт на период планирања — — — — —	227
Глава пета: Ковање оружја — — — — —	230
Глава шеста: Последње припреме за почетак операције Оверлорд	233
Глава седма: Прва фаза битке у Нормандији — Искрцавање — —	237
— Одлука за почетак десанта — — — — —	237
— Почетак великог подухвата. Десант из ваздуха — — — — —	238
— Прелаз преко мора — — — — —	241
— Искрцавање Прве америчке армије — — — — —	242
— Искрцавање Друге британске армије — — — — —	244
— Поглед на ситуацију на крају Д-дана — — — — —	247
Глава осма: Друга фаза битке у Нормандији — — — — —	249
— Консолидовање првобитног мостобрана и заузеће Шербура	249
— Прва етапа: спајање мостобрана — — — — —	250
— Друга етапа: ширење мостобрана — — — — —	258
— Трећа етапа: заузеће Шербура и успостављање мостобрана на реци Одону — — — — —	264
Глава девета: Трећа фаза битке у Нормандији — — — — —	274
— Пробој. Борбе око „цепа“ Мортен — Фалез и наступање до Сене — — — — —	274
— Прва етапа: претходна дејства — учвршћивање америчких полазних положаја и ширење британског мостобрана код Кана — — — — —	275
— Друга етапа: пробој — — — — —	293
— Трећа етапа: немачки противудар и борбе око „цепа“ Мортен — Фалез — — — — —	306
— Завршна етапа: наступање до Сене и ослобођење Париза — — — — —	322
Глава десета: Осврт на битку у Нормандији — — — — —	326
Глава једанаеста: Наступање Савезника северно од Сене — —	334
Глава дванаеста: Надирање преко Па де Калеа у Белгију, чишћење лука у Каналу и битка код Архема — — — — —	339
— Прелаз Сене — — — — —	340
— Наступање Друге британске армије ка Бриселу и Антверпену — — — — —	343
— Наступање Друге армије до Меза-Еско Канала, — — — — —	349
— Дејства Прве канадске армије на обали Канала од 1—12 септембра — — — — —	352

	Стр.
— Наступање до Мезе и Рајне; битка код Архема — — —	354
— План Друге армије за битку код Архема — — — —	357
— Битка код Архема — — — — —	360
— Разматрања о бици код Архема — — — — —	370
Глава тринеста: Чишћење ушћа Шелде и отварање пристаништа у Антверпену — — — — —	372
— Развој плана за извођење дејстава на северном сектору — — —	373
— Дејства Канадске армије од 13—30 септембра — — —	375
— Почетна етапа чишћења ушћа Шелде — — —	378
— Дејства Друге армије од 1—18 октобра — — —	380
— Дејства западно од Мезе од 12 — 17 октобра — — —	382
— Довршење чишћења Шелде — — — — —	384
— Чишћење југозападног дела Холандије до реке Маас — — —	388
Глава четрнаеста: Припреме за продор у Рајску Област и чишћење западне обале реке Мезе — — — — —	391
— Дискусија о даљем вођењу операција. Бриселска конференција — — — — —	391
— Припреме за битку за Рајску Област — — — — —	393
— Дејства Друге армије у рејону Гајленкирхена — — —	394
— Дејства америчких снага у току новембра 1944 године — — —	395
— Осврт на ситуацију првих дана децембра — — — — —	396
Глава петнаеста: Арденска битка — — — — —	397
— Ситуација код непријатеља у току децембра 1944 године — — —	397
— Осврт на Арденску битку — — — — —	404
Глава шеснаеста: Битка за Рајску Област — — — — —	407
— Савезнички планови после Арденске битке — — — — —	407
— Чишћење упоришта у троуглу код Пермонда од 15—28. јануара — — — — —	409
— Планирање битке за Рајску Област — — — — —	411
— План Прве канадске армије — — — — —	414
— Прва фаза битке за Рајску Област — — — — —	415
— Друга фаза битке за Рајску Област — — — — —	418
— Последња фаза битке за Рајску Област — — — — —	421
— Осврт на битку за Рајску Област — — — — —	422
— Заповести и припреме за Битку на Рајни. Нацрт плана — — — — —	426
— Детаљан план — — — — —	431
— Претходна дејства из ваздуха — — — — —	433
— Успостављање мостобрана на Рајни — — — — —	434
— Ширење мостобрана на Рајни — — — — —	436
— Осврт на Битку на Рајни — — — — —	437
Глава осамнаеста: Наступање до Елбе — — — — —	439
— Дејства Девете америчке армије до 4. априла. Наступање Друге армије до Елбе — — — — —	442
— Дејства Прве канадске армије — — — — —	444
— Дејства америчких трупа источно од Рајне — — — — —	446
Глава деветнаеста: Продирање до Балтичког Мора — — — — —	447
— Последња дејства — — — — —	451
Глава двалдесета: Капитулација — — — — —	453
— Акт о капитулацији — — — — —	456
Глава дводесет прва: Двадесет прва група армија постаје „Британска Рајску армија“ — — — — —	459

ИСПРАВКЕ

На страни:	стоји:	треба:
150, 19 ред одозго	олакшало	олакшао
178, 19 ред одозго	команданата	команданта
236, 8 ред одоздо	генерал	адмирал
265, на скици 13	7 див.	79 див.
336, 8 ред одоздо	изискавала	изискивала
356, на скици 33	102 амер. ваздушнодесантна див.	101 амер. ваздушнодесантна див.
380, 4 ред одозго	стављено	стављено
385, 2 ред одозго	Тернојцела	Тернојцена
399, 10 ред одозго	покуша	покушава
413, на скици 38	Хсантен	Ксантен
424, 2 ред одоздо	олопном	оклопном

НАСТУПАЊЕ ОСМЕ АРМИЈЕ
ОД ЕЛ АЛАМЕЈНА ДО РЕКЕ САНГРО

ОД 23 ОКТОБРА 1942 ДО 31 ДЕЦЕМБРА 1943

100 50 0 100 МИЛЯ 200 300 400

